

TANİN GAZETESİNİN PENCERESİNDEN

OSMANLI İÇ SİYASETİ (1908-1909)

Emrah SERT

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2018

**TANIN GAZETESİNİN PENCERESİNDEN
OSMANLI İÇ SİYASETİ
(1908-1909)**

Emrah SERT

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2018

T.C.
ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

(Öğrencinin Adı Soyadı) tarafından hazırlanan (Tezin Adı) başlıklı bu çalışma (Tez Savunma Sınavı Tarihi) tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından (Anabilim/Bilim/Anasanat/Sanat) Dahında (Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik) tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Mustafa EKŞAN
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye Prof. Dr. Mustafa KÖKÜK
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı
(Danışman)

Üye Doç. Dr. Emine DİNGİÇ
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

Üye
Akademik Ünvanı ve Adı Soyadı

ONAY

Prof Dr. Nurullah UÇKUN
Enstitü Müdürü

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Emrah SERT

ÖZET

TANIN GAZETESİNİN PENCERESİNDEN OSMANLI İÇ SİYASETİ (1908-1909)

SERT, Emrah

Yüksek Lisans-2018

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Osman Köksal

Bu çalışma; 1908 – 1909 seneleri arasındaki Osmanlı iç siyasi gelişmelerinin, devrin önemli gazetelerinden birisi olan Tanin’in penceresinden aktarmayı amaçlamaktadır. İttihat ve Terakki Partisi’ne yakın olan ve partinin siyasi görüşlerini benimseyen gazete; II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinden sonraki süreçte, ülkede yaşanan gelişmeleri okuyucularına aktarmıştır. Bunu yaparken, farklı misyonlar üstlenen gazete; yeni yönetim ve rejimin, hangi konularda ne tür çalışmalar yapması gerektiğini de, gazetede çıkan yazılar üzerinden açık bir şekilde belirtmiştir.

Tezimizde; Tanin Gazetesinin olayları nasıl aktardığı üzerinde, yaşanan gelişmeler baz alınarak durulmaya çalışılmıştır. Kronolojiye ve konuya uygun bir şekilde oluşturulan bölümler içerisinde, gazetenin olayları nasıl aktardığı ve yorumladığı tezimizde yer almıştır. Çalışmamızda, gazetenin yorumunun yanı sıra, diğer kaynakların bakış açısı da incelenmiştir. Elinden geldiği kadar objektif olmaya çalışan gazete, İttihat ve Terakki ile çok sıkı ilişkilere sahip olduğu için zaman zaman bu tutumunu kaybetmiştir. Özellikle 31 Mart İsyanı sonrasında gazetenin basıldığı matbaaya gerçekleştirilen saldırıdan sonra daha sert bir dilin Tanin tarafından kullanıldığı gözlerden kaçmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanin, İttihat ve Terakki, 20. yüzyıl, Meşrutiyet.

ABSTRACT

THE OTTOMAN INTERNAL POLITICS FROM WINDOW OF THE TANİN NEWSPAPER (1908 - 1909)

SERT, Emrah

Department of History

Eskişehir Osmangazi University, Graduate School of Social Sciences

Supervisor: Prof. Dr. Osman Köksal

The purpose of this study; It aims to convey the Ottoman internal political developments between the years 1908 and 1909 through the window of Tanin, one of the most important newspapers of the period. The newspaper, which is close to the Union and Progress Association and has adopted political views of the party; In the period after the Second Constitution was proclaimed, the developments in the country were passed on to the readers. In doing so, the newspaper has undertaken different missions; the new administration and the regime as well as the type of work to be done in which subjects are clearly stated through the articles published in the newspaper.

Our thesis; The Tanin Newspaper tried to focus on how it handled events based on living developments. Within the chronology and the sections that are formed in accordance with the subject, our thesis is how the journalist transfers and interprets the events. In our work, the perspective of other sources as well as the interpretation of the journal was examined. The newspaper, which is trying to be as objective as it can, has lost its position from time to time because it has very close relations with the Union and Progress. Especially after the attack on March 31 after the rebellion of the newspaper printed on the newspaper did not escape from the eyes of a tougher language.

Keywords: Tanin, İttihat and Terakki, 20th century, constitutionalism.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR.....	ix
ÖNSÖZ.....	x
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1908 YILI İÇ SİYASİ OLAYLARI

1.1. HÜKÜMET FAALİYETLERİ	10
1.1.1. Hükümet Kurma Çalışmaları	10
1.1.2. Heyet-i Vükela	12
1.1.3. Görev Değişiklikleri	14
1.1.3.1. Atamalar ve İstifalar	15
1.1.3.2. Emekliye Ayrılanlar	17
1.1.4. Yenilikler	18
1.1.4.1. Eğitim	18
1.1.4.2. İdare	20
1.1.5. Tutuklamalar ve Açılan Davalar	21
1.2. SEÇİMLER	23
1.2.1. Meclis-i Mebusan Seçimleri	23
1.2.2. Belediye Seçimleri	25
1.3. MECLİS-İ MEBUSAN	26
1.4. MECLİS-İ AYAN	28
1.5. GAZETENİN ELEŞTİRİLERİ	30
1.6. TOPRAK KAYIPLARI	33
1.6.1. Bulgaristan'ın Kaybı	34
1.6.2. Bosna-Hersek'in Kaybı	37

1.6.3. Girit Meselesi	39
1.7. İÇ HUZORSUZLUKLAR	41
1.7.1. Grevler ve İşe Ara Vermeler	43
1.7.2. İsyan ve Silahlı Çatışmalar	44
1.8. SİYASİ PARTİ HABERLERİ	47
1.9. AZINLIK HABERLERİ	49
1.9.1. Rumlar	49
1.9.2. Ermeniler	51
1.10. YABANCI BASINDAN YANSIMALAR	52
1.11. MEŞRUTİYET YÖNETİMİNE OLAN TEPKİLER	53
1.12. EKONOMİK DURUM	54
1.12.1. Vergiler	55
1.12.2. Mal ve Sermaye	56
1.12.3. Borçlar	57
1.12.4. Ticaret	60
1.12.5. Maaşlar	62
1.12.6. Bankalar	63
1.12.7. Rüşvet ve Yolsuzluk	64
1.13. KÜLTÜR VE SANAT.....	65
1.14. ORDU.....	66

İKİNCİ BÖLÜM 1909 YILI İÇ SİYASİ OLAYLARI

2.1.HÜKÜMET FAALİYETLERİ	68
2.1.1. Hükümet Kurma Çalışmaları	68
2.1.2. Görev Değişiklikleri	72
2.1.2.1. Atamalar	74
2.1.2.2. İstifalar	75
2.1.3. Yenilikler	76
2.1.3.1. İdare ve Ordu.....	77
2.1.3.2. Ekonomi ve Kültür.....	78
2.1.4. Meclis Oturumları.....	79

2.2. YABANCI ELÇİLİK VE HÜKÜMETLERİN FAALİYETLERİ	80
2.3. MECLİS-İ MEBUSAN	82
2.4. MECLİS-İ AYAN	88
2.5. GAZETENİN ELEŞTİRİLERİ VE İSTEKLERİ	90
2.6. TOPRAK MESELELERİ	91
2.6.1. Balkanlar (Bulgaristan, Bosna-Hersek, Arnavutluk)	92
2.6.2. Girit	93
2.6.3. Arap Toprakları (Suriye, Irak)	94
2.7. İSYAN VE KARGAŞA.....	96
2.7.1. 31 Mart İsyanı	96
2.7.1.1. İsyanın Sebepleri	96
2.7.1.2. İsyanın Başlaması	98
2.7.1.3. İsyanın Bastırılması	98
2.7.2. Adana Olayları	102
2.7.3. Havran Olayları	105
2.7.4. Diğer İsyanlar	106
2.8. SİYASİ PARTİ HABERLERİ	106
2.9. YABANCI BASININDAN YANSIMALAR	108
2.10. İÇ DURUM	110
2.10.1. Belediyeler	110
SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	114
EKLER	119

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale/madde
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
H.	: Hicrî
Haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladî
N.	: Ramazan
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı (sayfalar arası)
süt.	: Sütun
TTK	: Türk Tarih Kurumu

ÖNSÖZ

1908 senesinde II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte İttihat ve Terakki'ye yakın bürokratların göreve gelmeye başlaması, devletin politikalarını da değiştirmiştir. Bu süreç içerisinde partinin bir nevi yarı resmi yayın organı olan Tanin, birçok farklı konuda yapmış olduğu yönlendirmeleri ile dikkat çekmiştir. Babanzade İsmail Hakkı ve Hüseyin Cahit Yalçın; Osmanlı iç siyasetine dair yazmış oldukları yazıları ile gazetenin resmi politikasını yansıtmışlardır.

Tanin gazetesinin penceresinden, Osmanlı Devleti'nin en çalkantılı dönemlerinden birisini anlattığımız tezimiz; 1908 ve 1909 yıllarını kapsamaktadır. Tezimizde tarama modeli kullanılmıştır. Gazete haricinde döneme ilişkin kaynaklar taranmış ve tezin giriş kısmı ile diğer bölümlerinde bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Tezin konusunu oluşturan Tanin gazetesi ise internet ortamına aktarılmış olan kopyalardan çıktı alınarak ve Anadolu Üniversitesi Mikrofilm Hizmetleri Bölümü'nden fotokopi ile elde edilmiştir. Tezimizin Giriş bölümünde, Tanzimat Dönemi'nde ortaya çıkan Jön Türk hareketinden başlayarak; Birinci Meşrutiyet, İstibdat Dönemi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ortaya çıkışı ve II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile sonuçlanan süreçten kısaca bahsettik. Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler yıl esasına göre düzenlenmiştir. İlk bölüm, gazetenin yayın hayatına başladığı 1 Ağustos 1908 tarihi itibarıyla gerçekleşen iç siyaset gelişmeleri ele alınmıştır. Bu 5 aylık süre içerisinde Meşrutiyet'in ilanından sonra ortaya çıkan gelişmeler hem kronolojiye uygun hem de farklı konu başlıkları altında sınıflandırılarak aktarılmıştır. İkinci bölümde de aynı yöntem takip edilmiş olup, 1 Ocak 1909 tarihinden, 31 Aralık 1909 tarihine kadar geçen süre içerisindeki iç siyasi olayları ele alınarak, gazetenin penceresinden aktarılmıştır. Tezimizde, gazete haberlerinin bir kısmında kullanılan ağır dilden dolayı kısmi değişiklik yapılmıştır.

Çalışmanın hazırlanmasında yardımları için değerli danışmanım Prof. Dr. Osman Köksal'a ve meslektaşım Meral Erdoğan'a teşekkürlerimi borç bilirim.

GİRİŞ

Osmanlı'da basın yayın hayatı ilk defa yabancılar tarafından başlatılmıştır. İstanbul'daki Fransız Büyükelçiliği, Fransızca konuşan ve Fransız kolonisi içinde yaşayanlar için 1795 senesinde Haber Bülteni anlamına gelen Bulletin Des Nouvelles gazetesini çıkarmıştır. Bu gelişmeyi bir sene sonra çıkan Gazete Française de Constantinople izlemiştir. Anlamı ise İstanbul Fransız Gazetesidir. 1797 senesinde Doğu Merkür'ü olarak dilimize çevrilen Mercure Oriental yayınlanmaya başlamıştır. Bunlara ek olarak İzmirli anlamına gelen Symrreen 1824 yılında, Doğu Seyircisi diye Türkçeye çevrilen Spectatuer Oriental yine aynı sene içinde ve son olarak 1828 yılında Courier de Symyrene yani İzmir Postası gazetesi, Fransızlar tarafından çıkarılan diğer gazeteler olarak dikkat çekmektedir.¹

Türklerin ilk basın ve yayın faaliyetleri ise II. Mahmud zamanında başlamıştır. 1829 senesinde yapılan Edirne Antlaşması'nın ardından kurulan Islahat Meclisi, bu hususta padişaha bir öneri sunmuştur. Padişahın onayı ve bizzat ismini koyması ile ilk gazete olan Takvim-i Vekayi yayın hayatına başlamıştır. Gazete, halkı bilgilendirmek amacı ile kurulmuş ve kendisinden sonra çıkacak olan diğer gazetelere de öncülük etmiştir. Zira İstanbul'da 1840 senesinde William Churchill'in girişimi ile ilk yarı resmi gazete olan Ceride-i Havadis, Takvim-i Vekayi'nin açtığı yoldan gelen ilk yayındır. Bu gazeteyi ise 1860 senesinde çıkarılan Tercüman-ı Ahval izlemiştir. Agah Efendi'nin sahibi olduğu gazetenin en önemli özelliği ise özel sermaye ile kurulmuş olmasıdır. Böylelikle devlet tekelinden çıkmaya basın, daha hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir. 1862 yılında ise Şinasi, Tasvir-i Efkâr gazetesini kurmuştur.² Yayın hayatına başlayan gazeteler, zamanla ideolojik bir çizgiye kaymışlardır. Özellikle yenilik taraftarı yazarlar, makaleleri ile toplumu yönlendirme ve bilgilendirme görevini üstlenmişlerdir. II.Meşrutiyet'e giden yolda Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr gazetelerinin paylarının olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle Şinasi'nin devletin bürokratik sistemine yaptığı eleştiriler, özgürlük düşüncesini savunması ve halkın anlayabileceği çok sade bir Türkçe ile tüm bunları ifade etmesi, kendisinden sonra gelen gazetelere ve aydınlara örnek teşkil etmiştir.

¹ Alpay Kabacalı, *Başlangıcından Günümüzde Türkiye'de Basın ve Yayın*, İstanbul, 2000, ss.49

² Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler," *Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, S.5, Iğdır, 2014, ss. 61 - 68

II. Meşrutiyet Dönemi, öncesinde yaşanan gelişmeler ve sonrasında ortaya çıkan değişimler ile sadece Osmanlı Devleti'nin tüm dinamiklerini etkilemekle kalmamış, etkileri ile aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar uzanan büyük değişimlerin bir tetikleyicisi olmuştur. Bu bağlamda II. Meşrutiyete giden yolda, Tanzimat dönemi ile başlayan süreçten bahsetmek, konuya sağlıklı bir giriş yapma açısından doğru bir yaklaşım olacaktır.

Osmanlı modernleşmesi yaklaşık 200 yıllık köklü bir geçmişe sahiptir. Önce *Islahat* ve *Tanzimat* adlarıyla dillendirilen modernleşme hareketi, Sultan Abdülaziz'den sonra Meşrutiyet adı ile anılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde adından çok sık söz edilen batılılaşma, çağdaşlaşma ve en nihayetinde demokrasi kavramları ise, Tanzimat Dönemi ile başlayan modernleşme sürecinin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır.³ Osmanlı Devleti'nde sistemli bir şekilde yenileşme hareketlerinin yoğunluk kazandığı Tanzimat Dönemi sonrasında bazı genç memurlar, yöneticiler ve aydınlar, devlet düzeni hakkında değişimin gerekliliğini vurgulamaya başlamışlardır. Eğitimlerini Avrupa'da tamamlayan bu gruplar yeni bir cemiyet kurarak bu konuda mücadele etmeye ilk adımlarını atma kararı almışlardır. Cemiyet fikri ilk olarak 1865 yılında Belgrat Ormanında piknik yapan birkaç genç tarafından ortaya atılmıştır. Jön Türkler olarak bilinen Namık Kemal ve Mehmet Bey'in öncülük ettiği bu grup, Abdülaziz dönemine muhalefet ederek; dış politikayı fazla tavizkar bulmuşlar, halka bir takım hakların verilerek, devletin dağılmasının engelleneceğini düşünmüşlerdir.⁴ Jön Türkler, ağırlıklı olarak batı tarzında eğitim almış ve birçoğu da Dış İşleri Tercüme Bürosunda çalışan genç memurlardan oluşmaktadır. Cemiyetin en tanınmış üyelerinin başında ise aynı zamanda cemiyetin ideologu olan Namık Kemal gelmektedir.⁵ Namık Kemal ve Jön Türk hareketinin yoğun çabaları sonucunda, 1876 yılında tahta çıkan Sultan II. Abdülhamid, sadece 3 ay sonra, Mithat Paşa, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in katıldıkları bir komisyon tarafından hazırlanan Kanun-i Esasi'yi ilan ederek, meşruti yönetime geçmiştir.⁶ Fakat II. Meşrutiyet, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı gerekçesi ile Sultan II. Abdülhamid tarafından rafa kaldırılmış ve anayasa da askıya alınmıştır. 1878 yılından itibaren Monarşiye tekrar dönülmüş ve 30 yıl sürecek olan İstibdat Dönemi

³ Süleyman Kani İrtem, *Meşrutiyet Doğarken 1908 Jön-Türk İhtilali*, Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s.13.

⁴ Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980, s.14-15.

⁵ Yuriy Aşatoviç Petrosyan, *Sovyet Gözüyle Jöntürkler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974, s.58.

⁶ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s.29.

başlamıştır. Bu durum, özellikle meşrutiyet ve yenilik taraftarı olan Jön Türkler arasında tepkiyle karşılanmıştır.

II. Abdülhamid döneminin uygulamalarından rahatsız olmaya başlayan meşrutiyet ve yenilik taraftarları, gizli bir örgütlenme içerisine girmişlerdir. Sultan II. Abdülhamid'i tahttan indirip, Meşrutiyet rejimini tekrar kurmak istemişlerdir. Bu amaçla 3 Haziran 1889 yılında Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından İttihat-ı Osmanî adında gizli bir örgüt kurulmuştur.⁷ Örgütün kurucuları ise Ohrili İbrahim Temo, Arapkırlı Abdullah Cevdet, Diyarbakırlı İshak Sukuti, Kafkasyalı Mehmet Reşit ve Bakülü Hüseyinzade Ali'dir.⁸ Kısa zamanda teşkilatlanmaya başlayan cemiyet yurtdışında da şubeler açarak faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Bir süre sonra İttihat ve Terakki ismini alan cemiyet, Osmanlı Devleti'nin son demlerini yaşadığı dönemde adından sıkça söz ettirmeye başlamıştır.

İstibdat döneminin sonlarına doğru toplumda huzursuzluklar doruğa çıkarken, 1906 yılından itibaren de ülkenin çeşitli yerlerinde farklı sebeplerden ötürü isyanlar çıkmaya başlamıştır. Vergilerdeki artış, yerel yöneticilerin halk üzerinde uyguladığı baskı ve Hamidiye Alayları'na mensup yöneticilerin keyfi tutumları bu ayaklanmaların temel sebeplerini oluşturmuştur. Bu yaşananlar 1906 yılında Kastamonu'da seçimleri boykot eden halkın ayaklanmasıyla sonuçlanmıştır. 1907 senesinde ise Bursa'da halk sokağa dökülmüş, aynı zamanda Yıldız Sarayı'nın eski paşasını şehirden atma girişiminde bulunmuşlardır. Erzurum'da ayaklanan şehir halkı ise valiyi görevinden uzaklaştırmıştır. 1907 senesinde Bitlis'te telgrafhaneyi basan halk valinin azledilmesi için saraya telgraflar yollamıştır. Diyarbakır'da ise Hamidiye Alayları'nın halka uyguladığı şiddetten dolayı isyan çıkmıştır.⁹ II. Meşrutiyet'in hemen öncesinde çıkan bu isyanların yeni rejimin ilan edilmesi üzerinde direkt bir katkısı bulunmasa da, dönemin huzursuzluğunu yansıması açısından önem arz etmiştir. Daha da önemlisi bu isyanlar ile halkın, yöneticileri azlederek, kendi kendilerini yönetme iradesini ortaya koymasıdır.

Bu süreç içerisinde 1907 yılında Paris'te düzenlenen kongre ile II. Abdülhamid'e muhalif grupların büyük bir kısmını bir araya getiren İttihat ve

⁷ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, C.I, İstanbul, 1984, s.19.

⁸ İbrahim Temo, Ahmet Rıza, *Biz İttihatçılar*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009, s.18.

⁹ H. Zafer Kars, *Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984, ss.20-21.

Terakki Cemiyeti, kongre sonucunda aldığı radikal kararlar ile de ne kadar ciddi olduğunu göstermiştir. Bu kararlar ile silahlı mücadele, vergi ödememe, ordu içerisinde propaganda yapma, gerektiği takdirde kitlesel ayaklanma çıkarmanın önü açılarak meşru hale getirilmiştir.¹⁰ Ayrıca şiddete başvurma da uygulanacak diğer adımlar arasındaki yerini almıştır. 1908 yılında İngiltere ve Rusya arasında başlayan Reval görüşmeleri ise Meşrutiyete giden yolda oldukça önemli bir kilometre taşı olmuştur. Bu görüşmelerden Makedonya için ıslahat yapma kararının çıkması, İttihatçıları tedirgin etmiş ve bir an önce Meşrutiyeti ilan etme girişimine yönlendirmiştir.¹¹ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin merkezi olarak kabul edilen Rumeli'de yaşanan gelişmeler de sonun başlangıcı olmuştur. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Manastır merkez üyelerinden Resne Komutanı Kolağası Niyazi Bey, 150 kişilik bir milis gücü ile dağa çıkmış ve sonrasında padişahın başkâtibine gönderdiği bildiri ile Kanun-i Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesi gerektiğini belirtmiştir.¹² Bu açık başkaldırı sonrasında İstanbul yönetiminin Rumeli üzerindeki hâkimiyeti neredeyse sona ermiştir. İstanbul'dan gönderilen ve Padişaha bağlı memurlar tutuklanmış, isyanı bastırmak için bölgeye gelen ordu mensupları ise emirlere itaat etmemiştir. Hatta bölgede görev yapan ve Sultan II. Abdülhamid'e yakınlığı ile bilinen bazı üst düzey paşalar da İttihat ve Terakki yanlıları tarafından öldürülmüştür. Makedonya'nın bazı kasabalarında meşrutiyet rejimine geçildiğini öğrenen II. Abdülhamid çaresiz bir şekilde 24 Temmuz 1908 yılında Meşrutiyeti ilan etmiştir. Böylelikle *Kanun-i Esasi* olarak bilinen anayasa da tekrar yürürlüğe girmiştir.

Meşrutiyet'in getirdiği hürriyet ve özgürlük ortamı çok kısa bir süre içerisinde İmparatorluğu sarmaya başlamıştır. Meşrutiyet'in ilan edilmesi, neredeyse her alanı derin bir şekilde etkilemiştir. Bu alanlardan birisi de basın-yayındır. II. Abdülhamid döneminde faaliyet gösteren dergi ve gazeteler genellikle siyasete fazla bulaşmadan yayın hayatlarına devam etmişlerdir. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile beraber ülkenin her yerinde esen özgürlük ve hürriyet rüzgarları, basın-yayın hayatını da olumlu bir şekilde etkilemiş ve yeni yayınların basılmasını sağlamıştır. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte basındaki sansür kaldırılmış ve kısa bir süre

¹⁰ Mustafa Yalçın, *Jöntürklerin Serüveni*, İlke Yayınları, İstanbul, 1994, s.131.

¹¹ Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki*, Sander Yayınları, İstanbul, 1971, s.17.

¹² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908 – 1918)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996, s.30.

içerisinde bu alanda çeşitli yayınlar faaliyete geçmiştir. Ülkenin farklı şehirlerinde, farklı dillerde yayınlanmaya başlayan dergi sayısı 357'ye ulaşırken, gazete sayısı ise 703'ü bulmuştur. Bu yayınlar farklı düşünce akımlarını savunurken, siyasi içerikleri ile de dikkat çekmişlerdir. Dönemin en önemli gazetelerine baktığımız zaman karşımıza Osmanlı, Servet-i Fünun, Serbesti, Yeni Gazete, İkdam ve Volkan çıkmaktadır. Adı geçen bu gazetelerin hepsi İttihat ve Terakki karşıtı olarak bilinmektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne yakın olarak bilinen yayın organlarından birisi ise Hüseyin Cahit Yalçın önderliğinde faaliyete geçen *Tanin gazetesidir*.¹³ Tanin kelimesi Arapça kökenli olup; ses, seda, çınlama, sinek vızıltısı gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴

Gazetenin ortaya çıkış hikâyesi ise şu şekildedir: II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra, İttihatçı kimliği ile bilinen Hüseyin Kazım tarafından, Hüseyin Cahit'e yeni bir gazete çıkarma teklifi yapılmıştır. Bu teklifin bir diğer muhatabı ise o dönemin güçlü kalemlerinden birisi olan Tevfik Fikret'tir. Gazeteye ismini veren kişi de yine Tevfik Fikret olmuştur. Başyazarlığını Hüseyin Cahit'in üstlendiği Tanin gazetesi, Şirket-i Mürettibiye Matbaası'nın sahibi olan Artin Asadoryan ile gazetenin bu matbaada basılması konusunda yapılan antlaşma sonucu 1 Ağustos 1908 (19 Temmuz 1324) senesinde piyasaya çıkmıştır. Gazetenin faaliyetlerine başlamasında İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin etkisi çok büyüktür. Meşrutiyet ile beraber bu yeni düzenin ve düzenin getirdiği fikirlerin basın-yayın yolu ile halka ulaşmasını isteyen İttihat ve Terakki, bundan dolayı Tanin gazetesinin yayın hayatına başlamasını desteklemiştir. Hatta cemiyetin, yeni bir gazete çıkarıncaya kadar, tüm bildirimlerini Tanin gazetesi üzerinden halka ulaştırmak istediği Hüseyin Kazım tarafından dile getirilmiştir.¹⁵

Gazetenin her zaman bağımsız olarak kalmasını isteyen Hüseyin Cahit, buna rağmen teklifi kabul etmiş ve gazetenin adeta İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı haline gelmesine de müsaade etmiştir.¹⁶ Düzenli olarak her gün çıkan Tanin gazetesi, dini bayramlar dışında yayın hayatına sürekli devam etmiştir. Ancak 31

¹³A.T Sibgatullina, *Kontakty Turok – Musulman Rossiyskoy I Osmanskoy İmperiy Na Rubezhe XIX-XX vv.*, İnstitut Vostokovedeniya Ran, Moscow, 2010, s.187.

¹⁴ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi yayınları, Ankara, 2010, s.1523.

¹⁵ Hilmi Bengi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000, s.43-44.

¹⁶ Ö.F. Huyugüzel, *Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984, s.22.

Mart Olayı'nın ardından bu gelenek bozulmuştur. Meşrutiyet taraftarı ve aynı zamanda İttihatçı olan Tanin gazetesinin matbaası, isyanı çıkaranlar tarafından basılmış ve yağmalanmıştır. Böylelikle Tanin gazetesi, tam 34 gün boyunca okuyucularına ulaşamamış, ancak olaylar yatıştıktan sonra tekrar faaliyete geçebilmiştir. 1908 ile 1918 yılları arasında toplamda 3550 sayı olarak neşredilmiştir. Çeşitli nedenlerden dolayı yayın hayatına belirli dönemlerde ara vermek zorunda kalan gazetenin en son sayısı ise 1947 yılında çıkmıştır.¹⁷

Yayın hayatına 4 sayfa olarak başlayan Tanin gazetesi, 47. sayısından itibaren 8 sayfa olarak yayınlanmaya başlanmıştır. Fakat bu durum pek uzun sürmemiş ve gazete, 89. sayıdan itibaren tekrar 4 sayfa olarak okuyucularına ulaşmaya devam etmiştir. Gazetenin en dikkat çekici özelliklerinden birisi ise uzun bir süre boyunca resimsiz bir şekilde çıkmasıdır. İlerleyen sayılardan itibaren, gazetenin son sayfalarında çok az da olsa resimler ve bazı karikatürler basılmıştır. Gazetede resimler genellikle son sayfalarda yer almaktadır. Çok nadir de olsa zaman zaman gazetenin son sayfalarında karikatürlere yer verilmiştir. 131.sayının yanı sıra 139.sayıda da iki karikatürün olduğunu görmekteyiz. Tanin, ilerleyen sayılarından itibaren reklamlara da yer vermiştir. Reklamlar, bazen Latin Alfabesi bazen de Osmanlı Alfabesi ile basılmıştır. 1908 yılı boyunca toplam 192 reklam gazetede yer almıştır. 1909 senesinde ise bu sayı 393'e kadar çıkmıştır. Kültür ve sanat etkinlikleri, hazır giyim, doktor ilanları, çikolata ile hububat reklamları dikkat çekicidir. Tanin gazetesinin satış rakamı, 40 bin civarındadır. ¹⁸Bir fikir gazetesi tanımlamasına uyan Tanin, çıktığı ilk günden itibaren dolu içeriği ile de okuyucularının her zaman ilgi odağı haline gelmesini bilmiştir. Ülke içinde ve dışında yaşanan siyasi gelişmeler, adli vakalar, ıslahatlar, dönemin telgrafları, halkın şikayet ve istekleri, Meşrutiyet ile beraber toplum hayatına giren yeni kavramların açıklanması, edebiyat ve sanata dair yaşanan gelişmeler gazetenin gündemini oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında zaman Tanin gazetesi, tam anlamıyla habercilik görevini yerine getirmeye çalışan bir yayın organı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gazetenin yazar kadrosu oldukça geniş olmasına karşın bir süreklilik arz etmemektedir. Gazetede sürekli yazan isimlerin başında Hüseyin Cahit, Babanzade İsmail Hakkı, Hüseyin Kazım, Halit Ziya ve İsmail Müştak gelmektedir. Gazetenin

¹⁷ Huyugüzel, *a.g.e.*, s.46.

¹⁸ John Kirakosyan, *The Young Turks Before The Judgment of History*, Sphinx Press, Moscow, 1992, s. 112

kurucularından birisi olan Tevfik Fikret ise bir süre sonra gazeteden ayrılmıştır. Gazetede yazıları ile dikkat çeken bir diğer önemli isim ise Halide Edip'tir. Ama Tanin gazetesi denince, şüphesiz ki akla gelen ilk isim Hüseyin Cahit olmuştur ve gazete onun ismi ile anılmaya başlanmıştır. Oldukça sert bir kalemi olan Hüseyin Cahit, gençliğinden beri hürriyet ve Meşrutiyet taraftarı birisi olarak dikkat çekmiştir. Tanin gazetesinden önce de rejime ve Sultan II. Abdülhamid'e yazdığı sert yazılar ile dikkat çekmiştir. İttihat ve Terakki'ye olan yakınlığını gizlemeyen Cahit, Meşrutiyet sonrası yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki Partisi'nden mebus seçilerek, meclise girmiştir. Her dönemin muhalifi olarak bilinen Hüseyin Cahit, zaman içerisinde İttihat ve Terakki ile de ters düşmüş, belirli bir süre sonra da kendi kurduğu gazeteyi İttihat ve Terakki Partisi'ne satmıştır. .

Tanin gazetesinin olaylara bakış açısı, İttihat ve Terakki'nin yaklaşımı ile paralel bir şekilde seyretmiştir. Meşrutiyet taraftarı olan gazete, o dönemde ortaya çıkan siyasi gelişmeleri değerlendirirken, bu özelliğini ön planda tutmayı unutmamıştır. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile beraber ortaya çıkan hürriyet ortamını sonuna kadar kullanmayı bilen Tanin gazetesi, eski rejim ile hesaplaşma yoluna da giderek, istibdat döneminde yaşanan hukuksuzlukları ve bu döneme hukuksuz işler yaparak damgasını vuran bürokrat, asker ve sivil memurları da sütunlarına taşımaktan çekinmemiştir. Hüseyin Cahit, bu konuya, daha gazetenin ilk sayısında sert bir şekilde şu sözlerle değinmiştir:

“Bab-ı Ali'nin Avrupalılarca dahi bilinen en önemli mesleği, en mühim meseleleri bile günlerce hatta aylarca savsaklamadaki başarısıdır. Meşrutiyet günlerinde hükümet içeriye ve dışarıya güven vermek zorundadır. Kanun-i Esasî'nin hükümlerinin uygulanacağına halk ikna edilmelidir. Hükümet neden faaliyete geçmedi? Neden genel af ilan edilmedi, vekiller değiştirilmedi, istenmeyen saray erkânı neden padişahın etrafından uzaklaştırılmadı. Arap İzzetlerin, Çerkez Mehmetlerin, Tahsinlerin hala sarayda bulduklarını, genel affın ilan edilmediğini Zeki ve Rami Paşalar ve sairelerin değiştirilmediğini gören halk Bab-ı Ali'ye itimat edebilir mi?”¹⁹

Gazetenin ilk sayısından itibaren eski rejime ve onun taraftarlarına karşı sert eleştiriler yöneltmeye başlayan Hüseyin Cahit, bu tavrına ilerleyen sayılarda da devam etmiştir. Hükümeti yönlendirerek, eski rejimin önemli isimlerinin bir şekilde

¹⁹ Tanin, 19 Temmuz 1324 - 1 Ağustos 1908, no:1, s.1, süt:1

tasfiye edilmesini sağlamaya çalışmış ve bunda da oldukça başarılı olmuştur. Bu yönü ile Tanin gazetesinin, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni adeta bir üst akıl gibi yönlendirdiğini söylemek doğru bir tespit olacaktır. Hüseyin Cahit aynı zamanda gazetede yazdığı yazılar ile toplumu bilinçlendirme rolüne de bürünmüştür. Meşrutiyet ile beraber toplumsal hayatın içerisine giren birçok yeni kavram, Hüseyin Cahit tarafından gazetenin sütunlarına taşınmıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında “Tanin Gazetesinin Penceresinden Osmanlı İç Siyaseti (1908 – 1909)” isimli tezimiz oluşturulmuştur. Tezimizin hazırlanmasında ise tarama modeli kullanılmıştır. Döneme ilişkin kaynaklar taranmış ve tezin giriş bölümünde bu kaynaklardan faydalanılmıştır. Tezin konusunu oluşturan Tanin gazetesi ise internet ortamına aktarılmış olan kopyalardan çıktı alınarak ve *Anadolu Üniversitesi Mikrofilm Hizmetleri Bölümü'nden* fotokopi ile elde edilmiştir.

Konu ile alakalı olarak daha önce 1993 yılında, Nurhan Koyuncu'nun hazırlamış olduğu "1908-1914 Yılları Arasında Tanin Gazetesinde Çıkan Edebi Yazıların Toplanması, Latin Harflerine Çevrilmesi ve İncelenmesi" adında bir yüksek lisans tez çalışması mevcuttur. Bu çalışmada, gazete içeriğine edebi bir yönden bakılmıştır. Bunun yanı sıra 1998 yılında tamamlanmış olan ve Necla Atalay'a ait "Dönemin İstanbul Basınında (Tanin Gazetesi) Lozan Müzakereleri adındaki yüksek lisans tezi, sadece tek bir konuya yoğunlaşmıştır.

2000 yılında hazırlanmış olan Erkal Aykaç'a ait " II.Meşrutiyet'in İlk Üç Ayında Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin'deki Yazılarının Muhteva Analizi" adındaki eser, yeni rejimin ilk üç ayındaki gelişmelere odaklanmıştır. . Hüseyin Demirbağ tarafından yazılmış olan " Tanin Gazetesinde Ermeni Sorunu" adındaki yüksek lisans tezi ise 1914 ile 1918 seneleri arasındaki gelişmeleri incelemiştir. Faysal Mayak'ın "Tanin Gazetesine Göre II.Meşrutiyet Döneminde Osmanlı - Alman İlişkileri (1910-1912)" adındaki çalışması, mevcut iki sene arasındaki Almanya ile olan münasebetlere eğilmiştir. Döneme dair bir diğer önemli çalışma ise İlhan Karoğlu'nun " Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (1-300)" adlı yüksek lisans tezidir. Bu tez çalışmaları, döneme dair konu başlıklarını oluşturarak, gazetenin bakış açısını yansıtmaya çalışmıştır. Çalışmanın çok büyük bir kısmı fihrist özelliği göstermektedir.

Esin Gez Uyar, Edebi anlamda "Tanin Gazetesi - İnceleme ve Seçilmiş Metinler (501 - 700)" adlı çalışması ile gazete sayılarının çevrisini yapmıştır. Ayrıca bu yüksek lisans çalışması, 1909 sonrasını kapsamaktadır. Emine Aygün Yazıcı'ya ait olan "Tanin'e göre Balkan Savaşları'nda Yaşanan Mezalim ve Osmanlı Kadınlarının Faaliyetleri" isimdeki yüksek lisans çalışması, Meşrutiyet'ten sonraki Balkan Savaşları konusuna eğilmiş ve savaşta yaşananlara odaklanmıştır. Adı geçen yüksek lisans çalışması, tek bir konu ile alakalı olarak inceleme yapmıştır. Mustafa Yılmaz'ın hazırlamış olduğu "Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (701-899 sayılar)" adındaki yüksek lisans tezi, gazetenin 1910 yılından sonraki yayın politikasını incelemiştir. Ufuk Sezgin ise " Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (301-500)" adında bir yüksek lisans çalışmasına imza atmıştır.

Bu çalışmamızda mevcut tezlerden farklı olarak, 1908 ve 1909 yıllarını kapsayan Osmanlı Devleti iç siyasi olaylarını inceledik. Tek bir olay ya da konu yerine, belirlediğimiz tarihler arasındaki siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel gelişmeleri ele alarak, döneme gazete üzerinden bir projeksiyon tutmaya çalıştık. Bu anlamda gazetede ki makalelerin Latin harflerine çevrilmesi ile işe başladık. Daha sonra ise konulara göre makaleleri tasnif ettik ve buna göre bir plan oluşturduk. Gazete makalelerinin salt bilginin yanı sıra yorum ve analiz içermesi, gazetenin olaylara bakış açısını yansıtması açısından son derece dikkate değerdir.

Yüksek lisans tez çalışmamızda, gazetenin dönem içinde yaşanan iç siyaset gelişmelerine olan bakış açısının yansıtılması hedeflenmiştir. İkinci Meşrutiyet sonrasında gücü ele geçirmeye başlayan ve devleti bir nevi perde arkasından yöneten İttihat ve Terakki'ye çok yakın olan gazetenin, mevcut cemiyet ile paralel bir şekilde düşündüğünü ve buna göre bir yayın politikası belirlediği aktarılmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1908 YILI İÇ SİYASİ OLAYLARI

1.1. HÜKÜMET FAALİYETLERİ

Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra kısa bir süreliğine hükümet krizi yaşanmıştır. Ancak mevcut olumsuzluk alışılmış ve hükümet kurulmuştur. Bu döneme kurulan hükümetlerin genellikle çok kısa süreli olduğunu görmekteyiz. 22 Temmuz 1908 tarihinde göreve gelen Sait Paşa Hükümeti, sadece 14 gün sonra görevinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bunun sonrasında Kıbrıslı Kamil Paşa, 5 Ağustos 1908 günü yeni hükümeti kurmuştur. Hükümet, 14 Şubat 1909 yılına kadar görevde kalmıştır. Kurulmuş olan hükümet, bir nevi İttihat ve Terakki'den onay olarak göreve gelmiştir. Hükümet üzerinde denetleme yetkisi her ne kadar Meclis-i Mebusan'da olsa da, İttihat ve Terakki, Tanin gazetesi aracılığı ile hükümeti yakından takip etmiştir. İşte bu noktada Tanin, bir gazeteden çok adeta bir denetleme mekanizması olarak hareket etmiştir.

1.1.1 Hükümet Kurma Çalışmaları

Tanin gazetesi, yeni kurulan hükümetlere her zaman ihtiyatla yaklaşmıştır. Hükümet programlarının açıklanmasına kadar genellikle tarafsız olan tavrını sürdürmüştür. Böyle bir politikanın güdüme nedeni ise yapısal olarak tanımlanan değişikliklerin sağlanabileceği umududur. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra hükümet kurma çalışmaları nezdinde birçok girişim olmuştur. Açılan yeni Meclis-i Mebusan'da güvenoyu alamayan vekiller istifa etmişlerdir. 1894'te Dahiliye Nazırı olan Memduh Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra görevinden 30 Temmuz 1908'de istifa etmiştir.²⁰ Yaşanan bu gelişmeyi, diğer bakanların istifaları izlemiştir. İkinci Abdülhamid'e yakın olan ve İstibdat döneminde görev yapan hükümetin, yeni rejimin ilan edilmesi ile beraber çalışması pek mümkün görünmediği için İttihat ve Terakki'ye yakın olmayan hükümet üyelerinin istifa etmesi, bu anlamda çok şaşırtıcı olmamıştır.

²⁰ TDV İslam Ansiklopedisi , “Mehmed Memduh Paşa”, C.28, s.416.

“Vekillerin istifalarını sadrazama verdikleri söyleniyor.²¹Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa biriken maaşını almıştır.²² Bütün bakanların istifasını vermiş oldukları dün söyleniyordu.”²³

3 Ağustos 1908'de Said Paşa Hükümeti istifa etmek zorunda kalmıştır. Hükümeti kurması için Kamil Paşa görevlendirilmiştir. Kamil Paşa, göreve geldikten sonra seçim çalışmalarına da hız vermiştir. Böylelikle 17 Aralık 1908 senesinde Meclis-i Mebusan göreve başlamıştır²⁴ Tanin gazetesi, yeni kurulan hükümette görev alan bazı bakanların varlığından rahatsızlık duyduğunu açık bir şekilde dile getirmiştir. Gazeteye göre yeni bakanlardan bir kısmı, eski rejimin adamlarıdır. Bunların Meşrutiyet'in ilanı sonrasında görevde bulunmaları ise halkı aşağılamak olarak ifade edilmiştir. Normal şartlar altında gazetenin Kamil Paşa ve hükümetine yönelik henüz bir eleştirisi söz konusu değildir. Ancak kabineye dahil edilen bazı isimlerden gazetenin rahatsızlık duyduğunu görmekteyiz.

“Halk, Kanun-i Esasi'nin yürürlüğe girdiği 11 Temmuzdan beri vekillerin değişimini bekliyordu. Bab-ı Ali ancak Kanun-i Esasi'nin ilanından 10 gün sonra vekiller değişikliğinin kurallarını hazırlayabilmiştir. Herkesin beklediği değişiklik bütün bakanlara ve şehreminine gönderilen resmi tebliğlerle gerçekleşmeye başlamıştır. Fakat en dikkat çekici olan bahriye ve Dâhiliye Nazırları'nın durumudur. Bahriye Nazırı dün istifa etmiştir. Halkın istemediği adamların vekiller heyetinde kalmaya devam etmesi Osmanlılar için büyük bir aşağılanmadır. Şimdi ihtiyaç olan halkın hükümete, hükümetin halka itimidir. Halkın bu kadar ilgi gösterdiği, Hatt-ı Hümayun okunacağı gün Bab-ı Ali'yi hınca hınç doldurmasından bellidir. Meşrutiyet idaresinde halkın isteklerine kulak verilmelidir. Bakanlar arasına dâhil olan Maarif Nazırı Hakkı Beyefendi son derece itimat edilen bir kişidir. Maliye Nazırı Ragıp Bey, Ziraat, Maadin ve Orman Nazırı Teyfik Paşa ile Şura-yı Devlet Başkanı Turhan Paşalar kudretsiz ve iş yapmaktan acizdirler. Anlaşıyor ki Bab-ı Ali hala eski alışkanlıklarından vazgeçemiyor.”²⁵

²¹ Tanin, 20 Temmuz 1324 - 2 Ağustos 1908, no: 2, s.4, süt: 1.

²² Tanin, 20 Temmuz 1324 - 2 Ağustos 1908, no: 2, s.4, süt: 1.

²³ Tanin, 22 Temmuz 1324 - 4 Ağustos 1908, no: 4, s.4, süt: 1.

²⁴ İhsan Güneş, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918)”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S.1, 1990, ss.171-269.

²⁵ Tanin, 21 Temmuz 1324 - 3 Ağustos 1908, no: 3, s1, süt: 2.

Tanin gazetesine göre, Kamil Paşa ve Cemalettin Efendi yeni rejime uygun zatlardır. İttihat ve Terakki'ye uygun vekillerin mecliste olmaları onlar için önemli kararların geçmesinde büyük etkiye sahip olacaktır. Padişah, sadece sadrazamı ve şeyhülislamı seçerek, diğerlerin seçimini sadrazama bırakmıştır. Böylece bakanlar kurulu seçilmiştir. Görüldüğü üzere gazete, memnun olmadığı birkaç isme rağmen halen hükümete olan inancını korumayı bilmiştir.

“Said Paşa Başvekillikten düştü ve yerine Kamil Paşa geçti. Şeyhülislam Cemaleddin Efendi makamını muhafaza etti. Vekiller Heyeti meselesi bu şekilde halloldu. Kamil Paşa ve Cemaleddin Efendi Meşrutiyet'e uygun zatlardır. Padişah sadece Sadrazamı ve Şeyhülislamı seçerek diğerlerinin seçimini Sadrazama bırakmıştır. Artık Vekiller Heyeti'nin programlarını yayınlamaları beklenmektedir.”²⁶

1.1.2. Heyet-i Vükela

Osmanlı'da göreve gelen hükümetlere Heyet-i Vükela ismi verilmiştir. Gazetenin göreve yeni gelen hükümetlere karşı olan tutumu değişkendir. Meşrutiyete uygun yeniliklerin yapılmasını savunan Tanin, bunu gerçekleştiren hükümetleri savunmuştur. Ancak yenilik karşıtı olan hükümetler, gazetenin eleştirilerine maruz kalmıştır. Tanin gazetesinin belirlemiş olduğu bir diğer kriter ise hükümet ile İttihat ve Terakki arasındaki ilişkilidir. Parti ile hükümetin arasın bozulduğu zaman Tanin, parti yanlısı bir politika izleyerek, hükümetlere eleştiri oklarını yönlendirmiştir. Bu noktada Tanine göre hükümetler; yenilik yaptığı zaman, sistem dışına çıkmadığında ve İttihat ve Terakki ile iyi ilişkiler kurduğunda eleştirilmemiştir.

Tanin; siyasi partilerin, kulüplerin vs. oluşmasına kadar, gazetelerin milletin sözcüsü olduklarını savunmaktadır. Gazeteye göre; hükümeti eleştirecek tek kuruluş gazetelerdir. Bundan dolayı politikacıların gazetelerde yazılanlara göre hareket etmeye mecbur olduklarını iddia etmektedir. Tanin, bu görüşü ile siyasi gazetelerin Osmanlı'daki yerine dair bir analiz yapmıştır. Bu bağlamda ilgili haber şöyledir:

“Meclis toplanıncaya kadar kabineyi kim eleştirecek? Siyasi partiler, kulüpler vs, oluşana kadar milletin tercümanı gazetelerdir. Şu halde kabineyi

²⁶ Tanin, 25 Temmuz 1324 - 7 Ağustos 1908, no: 7, s.1, süt: 2.

oluşturan zevat, gazetelerin yazdıklarından bir netice çıkararak ona göre bir hareket tarzı benimsemeye mecburdurlar.”²⁷

Meclis-i Mebusan vekillerinin nazırlarla olan sıkıntıları, gazetenin dikkat çektiği önemli bir konudur. Tanin, bu konuda açık bir hükmün olmadığını ve bu yüzden saltanat makamının bu konu hakkında tek yetkili merci olduğunu savunmaktadır.

“Vekillerin değişimi bir süredir duyuruluyor. Vekiller arasındaki sorunlar bir an için azalıp daha sonra çok şiddetli bir halde devam ediyor. İşte bu andan itibaren vekiller sıkıntısı haberi çıkıyor. Diğer taraftan dava vekilleri arasında bir nazırdan şikâyetler var, nazırın istifa edeceği ve görevine dönmeyeceği söyleniyor. Vekillerin değişimi anayasada belirlenmemiştir, şimdi vekilleri değiştirme hakkı ancak saltanat makamına kalmıştır.”²⁸

Vekillerin değişimi resmi olarak Dâhiliye, Adliye ve Maarif Nazırları'nın görevden alınmasıyla sonuçlandırılmıştır. Tanin gazetesine göre bu değişim önemsiz bir olaydır ve Genç Osmanlıların buraya dâhil edilmesi bu hükümetin başarılı olması ve halka emniyet verilmesi için kabul edilmiştir. Konu ile alakalı haber şöyledir:

“Tebeddül-i Vükela dün resmi sureti ile neticelendi. Değişen nazırlarımız Dâhiliye, Adliye, Maarif Nazırlarıdır. Dâhiliye Maarif Nezareti'ne eski Nazır Hakkı Bey geldiği halde Heyet-i Vükela'ya nazır girmiş oluyor. Biri Rumeli Müfettiş-i Umumiye-si Hüseyin Hilmi Paşa, diğeri Manyasizade Refik Bey, Heyet-i Vükela-ya girmiş oluyor. Görülüyor ki bu bir buhran-ı vükela değil, küçük bir tebeddüldür, ehemmiyetsiz bir tamirdir. Kabinemizin ilk günlerden beri gösterdiği tezelzül eseri nihayet dayanamayacak bir hale gelince ihtimal ki parlamento karşısında biraz daha metanetle çıkmak için tamire lüzum görüldü. Mantık aranırsa bu idarelerde bütün Genç Osmanlıların olması lazımdır. Her halde hükümetin vazifesinde haklı muvaffak olması, halka emniyet verilmesi ile kabildir. Heyet-i Vükela bu emniyeti kayıp etmişti. Şimdiki halde kabine tamir ediyor. Meclis-i Mebusan'a çıkmaya hazırlanıyor.”²⁹

“Tebeddül-i Vükela hakkında sabah verdiğimiz habere göre, Maarif Nezareti'ne Servet-i Fünun'un dediği gibi Ahmet Rıza Bey değil, yazdığımız gibi

²⁷ Tanin, 19 Temmuz 1324 - 1 Ağustos 1908, no: 1, s.4, süt: 3.

²⁸ Tanin, 13 Teşrinisani 1324 - 26 Kasım 1908, no: 118, s.1, süt: 1.

²⁹ Tanin, 18 Teşrinisani 1324 - 1 Aralık 1908, no: 123, s.1, süt: 1-2.

Hakkı Bey geldi, eski Adliye Nazırı Hasan Fehmi Paşa da, Şura-yı Devlet Riyaseti'ne, Ekrem Bey ile Tefvik Paşa Ayan azalığına tayin edilmiştir."³⁰

Kamil Paşa'nın, Meclis-i Mebusan'dan ziyade Padişaha karşı sorumlu olduğu izlenimini vermesi, İttihat Terakki Cemiyeti ve Meclis-i Mebusan'ın haberi olmaksızın Padişahın isteği doğrultusunda hükümette değişiklikler yapması, İttihat Terakki Cemiyeti ve Meclis-i Mebusan tarafından hoş karşılanmamıştır. Bunun üzerine Sadrazam'ın 13 Şubat 1909'da meclise gelerek açıklama yapması kararlaştırılmıştır. Meşrutî sistemin kurallarına alışık olmayan Sadrazam, meclisin kararlarına uymamıştır. Onun bu davranışı mebusların tepkisini daha da artırmıştır. Öyle ki mebuslardan bazıları Sadrazamı meclise getirebilmek için gerekirse geceyi bile mecliste geçirmekten kaçınmayacaklarını ifade etmişlerdir. Ortamın böylesine gergin olduğu bir sırada Sadrazamın şu cevabı meclise ulaşmıştır: Kamil Paşa kabinesi seçimlerde genel af, valilerin tayini ve vilayetlere memurların atanması gibi vaatlerde bulunmuştur. Konu ile alakalı Tanin gazetesinde çıkan haber şöyledir:

*"Bu kabine icraata geçireceği birkaç vaat verdi. Bunlar genel af ve mahkûmların tahliyesinde gecikmelere engel olunması, valilerin tayini, vilayetlerin memursuz kalmamasıdır. Seçimlerde Kamil Paşa bir kabine reisi gibi değil eski bir sadrazam gibi davranmaktadır."*³¹

Kamil Paşa Hükümeti'nin düşürülmesinde Tanin gazetesinin rolü son derece fazladır. Bu noktada yapılan kabine değişikliklerinden hiç kimsenin haberdar edilmemesi ve yeni kabine üyelerinin Ahrar Fırkası ile çok yakın ilişkiler içinde olması, gazetenin başyazarı ve aynı zamanda İstanbul mebusu olan Hüseyin Cahit tarafından bir soru olarak gündeme getirilmiştir. Hüseyin Cahit, neden böyle bir değişiklik yapıldığını birkaç defa gazete sütunlarından sormuştur. Yaşanan bu gelişmelerden sonra ise hükümet düşmüştür.

1.1.3. Görev Değişiklikleri

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile beraber, birçok kurumda görev değişiklikleri yaşanmıştır. Bir nevi tasfiye sürecinin yaşandığı bu ortamda, eski rejime yakın olan kişilerin görevden alınması, istifa etmesi gibi hadiseler, oldukça

³⁰ Tanin, 18 Teşrinisani 1324 - 1 Aralık 1908, no: 123, s.3, süt: 1.

³¹ Tanin, 26 Teşrinisani 1324 - 9 Aralık 1908, no: 131, s.1, süt: 3.

çok sık bir şekilde görülmektedir. Padişah ve paşalara yakın kişilerin, liyakat sistemine bağlı kalmadan devletin farklı yerlerinde göreve gelmesi, istibdat döneminin özelliklerinden birisidir. Meşrutiyet ile birlikte bu kişilerin görevlerine son verilmesi, Gazete, tarafından büyük bir memnuniyet ile karşılanmıştır. Konuya dair haber şöyledir:

*“Dairelerde tensikata başlandı. Taraf taraf memurlar, kâtipler açıkta bırakılıyor, yerlerine yeni zatlar getiriliyor. İşin ehli olmayan ve istibdat döneminden kalma memurlar işten atılıyor. İstibdat döneminde memur alım şartlarına uyulmadı. Bunun bedelini memleket ödedi. Kadrolaşma hat safhaya çıkmıştı. Paşa'nın sütninesinden arabacısına hatta kâhyasına kadar işin ehli olmayan birçok adam devlet memuru yapıldı. Ancak yeni düzenle beraber bu adamlar işlerinden çıkarılıyor.”*³²

Yapılan görevden almalara baktığımız zaman birçok kurumdan devlet memurunun işinden olduğunu görmekteyiz. II. Meşrutiyet ile yönetimi devralan İttihat ve Terakki, istibdat döneminin memurlarını görevden almaya devam etmektedir. Ancak bu durum sonrasında halen bazı memurların maaş alması, gazete tarafından eleştirilmiştir. Açığa alınanlara maaş verilmeye devam edilmesi, gazetenin tepkisini çekmiştir. Tanin gazetesi, bu konu hakkında yönetime mesaj niteliğinde bir haber yapmış ve durumu eleştirmiştir:

*“Maarif Nezareti'nde görevden almalar devam ediyor, açığa alınanlara 1000 kuruş maaş veriliyor. Maarifteki eski hafiyeler de mi bu maaşı alacak?”*³³ *“Manisa Sancağı Mutasarrıfı Galip Bey görevden alındı yerine ise Aydın Vilayet Muavini Şevki Efendi Geldi.”*³⁴ *“Trablus ve Şam Valileri değişti.”*³⁵

1.1.3.1. Atamalar ve İstifalar

İmparatorlukta yaşanan rejim ve hükümet değişikliklerinden sonra oldukça yoğun bir şekilde atama ve istifa yaşanmıştır. 1878 ile 1908 arasındaki dönemde çalışan ve istibdat rejiminin bir parçası olan memurların yerine, İttihat ve Terakki

³² Tanin, 5 Ağustos 1324 – 18 Ağustos 1908, no: 18, s.1, süt: 1.

³³ Tanin, 1 Ağustos 1324 – 14 Ağustos 1908, no: 14, s.3, süt: 1-4.

³⁴ Tanin, 24 Temmuz 1324 - 4 Ağustos 1908, no: 4, s.3, süt: 1-4.

³⁵ Tanin, 24 Temmuz 1324 – 4 Ağustos 1908, no: 4, s.3, süt: 1-4.

Partisi'ne yakın isimler atanmıştır. 30 sene boyunca görevde olan ve II.Abdülhamid'e yakınlıkları ile bilinen devlet memuru ve üst düzey bürokratların bir kısmı kendiliğinden istifa etme yoluna başvurmuşlardır. Bunun nedeni ise İttihat ve Terakki Partisi ile çalışmak istememeleri ve eski rejim ile padişaha olan bağlılıklarıdır. Geriye kalan yöneticilerin ise görev yerleri değiştirilmiştir. İttihat ve Terakki, devlet bürokrasisi içinde en alt düzey memurluğa kadar el atmış ve kendisine yakın olan isimleri buralara yerleştirmiştir. Atamalar, tepeden başlayarak aşağıya doğru giden bir şekilde yapılmıştır.

“İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından kontrol memuru olmak üzere Ziya Efendi memur tayin edilmiştir.”³⁶ “Trablusgarp Vali ve Kumandanlığına tayin olan Müşir Abdullah Paşa'nın oraya gitmeyeceğinin anlaşılması üzerine Harbiye Nezareti Levazım Reisi Ferik Ahmet Fevzi Paşa seçilmiştir.”³⁷

“Saruhan Sancağı Tahrirat Müdürlüğü'ne, Midilli Tahrirat Müdürü Şükrü Efendi, Midilli Tahrirat Müdürlüğü'ne Medine-i Münevvere Tahrirat Müdürü Hafız Hilmi Efendi, Hama Sancağı Tahrirat Müdürlüğü'ne Isparta Tahrirat Müdürü Ramazan Salim Efendi tayin edilmiştir.”³⁸

“Aydın Vilayeti Tahsilât Müdüriyeti'ne Saruhan Sancağı Tahsil Memuru Nazmi Bey, Ankara Vilayeti Tahsilât Müdüriyeti'ne Erzurum Vilayeti Tahsilat Müdürü İskender Efendi tayin olmuştur.”³⁹

“Trablusgarp Vali ve Kumandanlığı'na tayin olunan Levazım Dairesi Reisi Farik Ahmet Fevzi Paşa, Trablusgarp'a gitmek istemediğini ve tereddüdü olduğunu belirtti.”⁴⁰

Rejim değişikliğinden sonra bürokraside yaşanan istifalar oldukça fazladır. İttihat ve Terakki ile yola devam etmek istemeyen yüksek derecedeki memurlar, ardı ardına istifalarını vermeye başlamışlardır. Gazeteye yansıyan istifa haberleri şöyledir:

“Ticaret ve Nafia Nazırı Zihni Paşa istifasını vermiştir. Şeyhülislam Efendi'nin istifa edeceği söyleniyor.”⁴¹

³⁶ Tanin, 21 Ağustos 1324 - 3 Eylül 1908, no:34, s.3, süt: 4.

³⁷ Tanin, 1 Kanunuevvel 1324 - 14 Aralık 1908, no: 136, s.3, süt: 2.

³⁸ Tanin, 1 Kanunuevvel 1324 - 14 Aralık 1908, no: 136, s.3, süt: 5.

³⁹ Tanin, 2 Kanunuevvel 1324 - 15 Aralık 1908, no: 137, s.4, süt: 3.

⁴⁰ Tanin, 6 Kanunuevvel 1324 - 19 Aralık 1908, no: 141, s.3, süt: 5.

⁴¹ Tanin, 20 Temmuz 1324 - 2 Ağustos 1908, no: 2, s.4, süt: 2.

“Dâhiliye Nazırlığı'na tayin edilen Hacı Akif Paşa tayininin Kanun-i Esasi'ye uygun olmadığını bildirerek istifasını vermiştir.”⁴²

“Mabeyn Başkâtibi Tahsin Paşa ile Ragıp Paşa'nın görevden ayrıldıkları işitilmiştir.”⁴³

“Evkaf Nazırı Ekrem Bey istifa etmiştir. Bahriye Mektupçusu istifa etmiştir. Tersane Kumandanı Abdi Paşa istifa etmiştir.”⁴⁴

“Sadrazam Paşa Hazretleri Bulgaristan memurları ile müzakeratını bizzat kendisi idare etmekte olup ve bütün konuyu vekillere bildirmede ve vekillerden bazıları sorumluluk altında kalmamak için istifa etmek fikrine varmışlar.”⁴⁵

“Maliye Nezareti'nde, Muhasebe-yi Umumiye Maliye Defteri'nin Şube Müdürü İzzet Bey, az bir müddet içinde 3500 kuruş maaş verilmesi sureti ile Paşa tarafından işten çıkarılmıştır.”⁴⁶

“Hazine-yi Hassa Nezareti iki aydan beridir memuruna maaş vermiyor, Maliye Nezareti de bunları ödeyip kapatmak istemiyor. Bu halde maaş alamayacaklarını anlayan memurlar birer birer istifa ediyorlar.”⁴⁷

1.1.3.2. Emekliye Ayrılanlar

Görev süresi dolan memurlar emeklilik isteklerinde bulunmuşlardır. Devlet tarafından emeklilik talepleri kabul edilen memurlar maaşlarını alıp emekli olmuşlardır. Emekliye ayrılan memurların çok büyük bir kısmının, İkinci Abdülhamit ve eski rejime yakın olduğu gözlerden kaçmamıştır. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile beraber bir nevi devletin el değiştirmesi, İttihat ve Terakki ile çalışmak istemeyen yöneticileri, emekli olmaya itmiştir.

“Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa'nın 17000 kuruş maaş ile emekliliğe ayrılmasına Şura-yı Devlet tarafından karar verildi.”⁴⁸ “Maarif Nazırı Haşim Paşa,

⁴² Tanin, 22 Temmuz 1324 - 4 Ağustos 1908, no: 4, s.4, süt: 2.

⁴³ Tanin, 23 Temmuz 1324 - 5 Ağustos 1908, no: 5, süt: 1.

⁴⁴ Tanin, 7 Ağustos 1324 - 20 Ağustos 1908, no: 20, süt: 1-3.

⁴⁵ Tanin, 19 Teşrinievvel 1324 - 1 Kasım 1908, no:93, s.1süt: 3.

⁴⁶ Tanin, 10 Kanunuevvel 1324 - 23 Aralık 1908, no: 145, s.4, süt: 1.

⁴⁷ Tanin, 16 Kanunuevvel 1324 - 29 Aralık 1908, no: 151, s.3, süt: 6.

⁴⁸ Tanin, 21 Eylül 1324 - 4 Ekim 1908, no: 65, s.2, süt: 4.

16767, *Telgraf Nazırı Hasip Efendi, 14501 kuruş maaş ile emekliliğe ayrılmışlar.*⁴⁹
“*Belediye Başkanı Reşit Paşa emekliliğini talep etmiştir.*”⁵⁰

1.1.4. Yenilikler

II. Meşrutiyet ile beraber, farklı alanlarda yenilik hareketleri görülmüştür. İttihat ve Terakki Partisi, yeniliklerin öncüsü olmuş ve özellikle eğitim ile idare alanında birçok ilke imza atmıştır. Tanin, kurulduğu ilk günden beri her türlü yenilik hareketini destekleyen bir gazetedir. Bundan dolayı yeniliklere bakış açısı genel olarak olumludur. Meşrutiyet felsefesine uygun olarak Tanin gazetesi, Avrupa'daki gelişmelerin Osmanlı Devleti'nde uygulanması fikri üzerinde durmuştur. Bu nedenle Avrupa ülkelerindeki sistemin incelenmesi gerektiği ve kurulacak olan komisyonlar ile Avrupa tarzında yeniliklerin hayata geçirilmesinin elzem olduğunu vurgulamıştır. Bu tavır özellikle eğitim alanında çok yüksek sesle dile getirilmiştir.

1.1.4.1. Eğitim

Tanin gazetesinin eğitime olan bakış açısı, geleneksel programlardan kurtulup, Avrupa tarzındaki eğitimin ülkede uygulanması yönündedir. Meşrutî idare ile beraber halkın daha iyi bir eğitim alabilmesini sağlamanın tek yolunun, modern eğitim ve öğretim programları ile olacağına inanan gazete, bu noktada Avrupa'yı işaret etmiştir. Hüseyin Cahit'e göre; Fransız, Alman, İngiliz ve Amerika mekteplerinin eğitim ve öğretim programları incelenmelidir.

Meşrutiyet sonrasında eğitim alanında birçok farklı düzenlemeye gidilmiştir. Buna göre en alt kademedeki eğitim kurumlarından başlanarak, yeni müfredatın yapılması amaçlanmıştır. İlmîye dairesine mensup olan bazı üyeler; ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini inceleyip, yapılması gereken yeniliklere dair çalışmaları üst kurumlara göndermiştir. Bu gelişme sonrasında görüşmelerden sonra kanunun meclise sevk edilmesine dair bir haber gazetede yer almıştır:

“İlmîye Dairesinin azalarından bazıları ilkokul ve ortaokul bazıları ise lise öğretimini inceleyip, düzenlenmesi gereken ıslahatı meclise bildirilecek. Kararlaştırılmıştır.”

⁴⁹ Tanin, 3 Teşrinisani 1324 - 16 Kasım 1908, no:108, s.3, süt: 6.

⁵⁰ Tanin, 16 Kanunuevvel 1324 - 29 Aralık 1908, no: 151, s.4, süt: 2.

ıslahat Şura-yı Devlet'e gönderilecek ve sonuç olarak kanun tasarısı şeklini alarak Mebusan'ın karşısına çıkarılacak."⁵¹

Eğitim ile alakalı ıslahatlar konusunda Avrupa'dan yardım alma fikri ortaya çıkmıştır. Bu noktada İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden olan Doktor Nazım ve Ahmet Rıza Bey, Fransa Milli Eğitim Bakanı ile görüşerek, Meşrutiyet sonrasında tüm öğretim kademelerinde okutulacak olan program için uzman isteğinde bulunmuşlardır. Tanin gazetesi bu gelişmeyi bir haber hale getirirken, yapılan girişimi desteklemiş ve Fransa'nın modern bir eğitim sistemine sahip olduğunu, bu durumdan yararlanılması gerektiğini şu cümleler ile ifade etmiştir:

*"Ahmet Rıza Bey ile Doktor Nazım Bey'in Fransa Maarif Nazırı ile ettikleri bir görüşmede memleketimizde ilkokul, ortaokul ve lise derslerinin düzenlenmesi için gereken öğretmenlerden oluşan bir heyet isteğinde bulunmuşlar. Fransızların tahsilât durumu herkesi pek memnun eder çünkü orada "klasik" tahsili biraz ihmal ederek "modern" malumata önem vermeleri bu ıslahatın çok iyi olacağını belirtiyor."*⁵²

Gazetede yazarlık yapan ünlü isim Halide Edip, okulların eğitim ve öğretim programlarından çok, okul sayısının arttırılması ile alakalı yazılar yazmıştır. Halide Edip, özellikle kız çocuklarının eğitim alması için yeni okulların faaliyete geçmesi gerektiğini açık bir dil ile ifade etmiştir. Ona göre kadınlar, eğitim anlamında erkeklerin çok gerisinde kalmıştır. Bu durum toplumsal gelişim ve değişimi olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Eğitim almış olan bir kadın tarafından yetiştirilecek olan çocukların, toplumu daha ileriye taşıyacağını savunan Halide Edip, yeni okullar sayesinde daha iyi bir seviyeye gelineceğini ifade etmiştir;

*"Biz yeni usulde rüşdiyeler isteriz, size valide, arkadaş, olmak ve sizinle beraber bu yokuşu çıkmak isteriz."*⁵³

⁵¹ Tanin, 4 Eylül 1324 – 17 Eylül 1908, no: 48, s.1, süt: 1.

⁵² Tanin, 24 Teşrinievvel 1324 - 6 Kasım 1908, no: 98, s.1, süt: 1.

⁵³ Tanin, 24 Temmuz 1324, 6 Ağustos 1908, no: 6, s3, süt: 1

1.1.4.2. İdare

Meşrutiyet'in ilan edilmesi sonrasında idari anlamda bir takım karışıklıkların önüne geçmek isteyen Tanin, eski rejimin izlerini ve geleneklerini silmek için bir takım haberler yapmıştır. Osmanlı Tarihi boyunca her türlü konuda fikir almak ve danışmak için gidilecek olan tek yer saray ve padişahı. Ancak Meşrutiyet rejiminin ilanından sonra yeni sisteme uygun olarak, Bab'ı Ali karar alma merci olarak ön plana çıkmıştır. Gazete bu duruma vurgu yaparak, artık kararların hükümet tarafından alınacağını dile getirmiştir. Buna dair haber ise şöyledir;

“Eskiden her meselede saraya müracaat edilirdi. Şimdi Meşrutiyet var. Ortada Bab-ı Ali var. Millet nazarında mesul orasıdır.”⁵⁴

Adliye Nezareti kanunları Meşrutiyet'e uygun olacak şekilde değiştirilmesi için komisyonlar kurmuştur ve bunun için her kanunun incelenip, bu konu hakkında rapor yazılması emredilmiştir Buna dair metin şöyledir:

“Elde ettiğimiz Meşrutiyet'e uygun olacak şekilde adliye işlerinin ıslahı gerekmekte olup bazı kanunların yeniden düzenlenmesi için Adliye Nezaretince bazı komisyonlar kurulmuş ve her komisyonun bir kanunu incelemesi ve raporlaştırması emredilmiştir.”⁵⁵

Adliye Nezareti'ndeki gibi Şura-yı Devlet, Mektebi Mülkiye'de ve Posta ve Telgraf Nezareti'nde ıslahatların yapılması için komisyonlar kurulup çalışmalar yapılmıştır. Komisyonlar, Osmanlı Devleti'ndeki yenilik hareketlerinin daha planlı ve programlı bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Şura-yı Devlet adı ile bilinen ve günümüzde Danıştay olarak hizmet veren kurum başta olmak üzere, birçok devlet dairesi hem kurduğu komisyonlar hem de mevcut yapıları ile yenilik hareketlerine girişmişlerdir. Bu noktada gazetede çıkan haberler şöyledir:

“Mektebi Mülkiye'de bir cemiyet ve komisyon kurularak ıslahatlar hakkında çalışma yapıldı.”⁵⁶

“Şura-yı Devlet ıslahatlara başlıyor.”⁵⁷

⁵⁴ Tanin, 26 Temmuz 1324 - 8 Ağustos 1908, no: 8, s.3, süt: 2.

⁵⁵ Tanin, 2 Ağustos 1324 -15 Ağustos 1908, no: 15, s. 2, süt: 3.

⁵⁶ Tanin, 23 Temmuz 1324 - 5 Ağustos 1908, no: 5, s. 4, süt: 1.

⁵⁷ Tanin, 29 Temmuz 1324 - 11 Ağustos 1908, no: 11, s. 4, süt: 1.

Tanın, yeni rejimin idari alandaki etkilerini gösterebilmesi açısından yetki anlamında çok hassas davranmaktadır. Gazete, eski sistem ve usullerin tamamen terk edilmesini savunmaktadır. Bürokraside zaman zaman ortaya çıkan eski geleneklere göre yapılan atamalar problem olmuştur. Memur terfilerinde daha önceki sistemin kullanılması, Kamil Paşa tarafından reddedilmiştir. Gazete bu tip haberleri çok sık bir şekilde sütunlarına taşıyarak, yeni rejimi yerleşmesine yardımcı olmuştur. Bu konuda yaşanan bir gelişme gazete tarafından şöyle haberleştirilmiştir;

“Memleketimizin geleceği için en mühim nokta bugün malik olduğumuz anayasaya harfiyen uymaktır. Harbiye Nezareti’ne bağlı Tophane Nazırı Rıza Paşa’nın emrindeki birkaç zabitin terfisinde eski usulü takip etmiştir. Sadrazam Kâmil Paşa da bu terfileri kabul etmemiştir.”⁵⁸

İdari anlamda en önemli değişikliklerin başında Şura-yı Devlet bünyesinde yapılan yenilikler gelmektedir. Tek bir bölümden oluşan bu devlet makamının, yeni rejim ile beraber birkaç farklı bölüme ayrılmasına karar verilmiştir. Bu gelişme ile alakalı olarak gazetede çıkan haber şöyledir:

“Şura-yı Devlet Teşkilatı tamamlanarak arz olunmuştur. Şura-yı Devlet; Mülkiye, Maliye, Nafia, Tanzimat ve Maarif Daireleri adında dört kısma ayrılacaktır.”⁵⁹

1.1.5. Tutuklamalar ve Açılan Davalar

II. Meşrutiyet ile birlikte, tutuklama vakalarının da arttığını görmekteyiz. Tutuklanan kişiler, II. Abdülhamid’e yakın olan memurlardır. Rejim değişikliği sonrasında, bir nevi devr-i sabık yaşanmıştır. İttihat ve Terakki, kendisine çok sert muhalefet gösteren ve ayrıca suça karıştığına inandığı birçok devlet görevlisini tutuklamaya başlamıştır. Bu şahısların çok büyük bir kısmı, devletin farklı kademelerinde görev yapan üst düzey bürokratlardan oluşmaktadır. Hatta ismi II. Abdülhamit Dönemi ile özdeşleşen, bazı eski nazırlar da tutuklanmıştır. İlgili haber şöyledir;

“ Bahriye Eski Nazırı Rami Paşa ve Dahiliye Eski Nazırı Memduh Paşa, firar edecekleri şüphesi ile tutuklanmıştır.”⁶⁰

⁵⁸ Tanin, 30 Temmuz 1324 - 12 Ağustos 1908, no: 12, s.3, süt: 3.

⁵⁹ Tanin, 19 Ağustos 1324 - 1 Eylül 1908, no: 32, s.3, süt: 3.

Tanın gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın ise tutuklanan kişiler ile bir gazeteci olarak görüşmüştür. Bu gelişmeye dair gazetede çıkan haber ise şu şekildedir:

“Mevkufen İle Mülâkât, evvelki gece Hasan Rami Paşa, Memduh Paşa, Reşit Paşa, Zeki Paşa, Tahsin Paşa, Ebülhadi Efendi ve oğlu, Kamil Bey, Basur tabibi Ağâh Paşa Zaptiye Nezareti'ne getirilmişlerdir. Başyazar Hüseyin Cahit Bey onlarla görüşmüştür.”⁶¹

“Rami Paşa hakkında adli takibat devam ediyor.”⁶²

Tutuklamalar sadece İstanbul'da değil, taşrada da söz konusudur. Güneydoğu'daki en büyük aşiretlerden birisi olan Milli Aşireti'nin Reisi İbrahim de tutuklananlar arasındadır. Kendisinin tutuklamak için Urfa'nın Viranşehir kazasına giden askerlerin, bölge halkına karşı uyguladığı sert tutum, İstanbul'da tepki görmüş ve bu konu hakkında bir heyetin, olayın yaşandığı yere gönderilmesine karar verilmiştir. İlgili haber şöyledir;

“Milli Reisi İbrahim'in tutuklanması için görevlendirilen askerler, Viranşehir halkına karşı bazı layık olmayan davranışlarda bulunmuş. Ve askerlere dair şikayet gelince İstanbul'daki ruhanilerin reislerinden bir kaç Bab-ı Ali'ye müracaat ederek verilen zararların düzeltilmesi için bir tahkikat heyetinin bölgeye gönderilmesine karar vermiştir.”⁶³

Bunlara ek olarak Meşrutiyet'in ilanından sonra bazı devlet görevlileri hakkında dava açıldığını görmekteyiz. II.Abdülhamit zamanında ser hafıye unvanı ile görev yapan, padişaha en yakın isimlerden birisi olan Çerkes Kabasakal Mehmed Paşa hakkında dava açılmıştır. Paşa, İstibdat dönemindeki faaliyetleri ve İttihatçılara karşı olan sert tutumu ile bilinmekteydi. Konuya ilişkin haber şöyledir;

“ Kaba Sakal Mehmet Paşa hakkında maden rüsumundan olan borçlarını kapatmadığı için dava açılmıştır.”⁶⁴

⁶⁰ Tanin, 24 Temmuz 1324 - 6 Ağustos 1908, no: 6, s.2, süt:3

⁶¹ Tanin, 25 Temmuz 1324 - 7 Ağustos 1908, no: 7, s.3, süt: 4.

⁶² Tanin, 26 Temmuz 1324 - 8 Ağustos 1908, no: 8, s.3, süt: 3.

⁶³ Tanin, 24 Teşrinievvel 1324 - 6 Kasım 1908, no: 98, s.3, süt: 2

⁶⁴ Tanin, 11 Eylül 1324 - 24 Eylül 1908, no: 55, s.2, süt:3

1.2. SEÇİMLER

Meşrutiyet ile beraber en çok merak edilen konuların başında ise seçimler gelmektedir. Türk Tarihi'nin ilk seçimi I. Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılmıştır. Ancak seçilen meclis kısa bir süre sonra kapatılmıştır. Bundan dolayı II.Meşrutiyet'in ilanından sonra yapılacak olan seçimler çok büyük bir önem arz etmekteydi. Tanin, seçimleri; yeni rejimin yerleşmesi yolunda önemli bir aşama olarak görmüştür. Gazete, sütunlarında seçimlere çok büyük bir yer vermiştir.

1.2.1. Meclis-i Mebusan Seçimleri

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra siyasi tarihimizin ilk çok partili seçimleri yapılmıştır. Seçimlerin hangi yasaya göre yapılması gerektiği, uzun bir süre boyunca tartışılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra mevcut bir seçim kanunu hazırlanmıştır. Ancak bu kanun, II. Abdülhamid tarafından onaylanmamıştır. Bu kanun, II. Meşrutiyet sonrası meclis seçimlerinin yapılması noktasında bir dayanak olarak kullanılmıştır. Seçimlere İttihat ve Terakki ile Ahrar Fırkası katılmıştır. Bunun yanı sıra birçok bağımsız aday da seçimler de yer almıştır. İttihat ve Terakki henüz tam anlamı ile bir parti olmasa da, dönemin en güçlü siyasal organizasyonuydu. Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesini sağlayan cemiyet, ordunun da desteğini arkasına almıştı. Seçimler, beklendiği gibi sonuçlandı ve İttihat ve Terakki'nin listesi seçimlerden başarı ile çıktı. Ahrar Fırkası ise sadece bir mebusunu meclise sokabilmişti. Meclise girmeye hak kazanan 275 mebusun, sadece 160 tanesi İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesiydi. Geriye kalanlar ise her ne kadar cemiyet listelerinden seçilseler de, bu siyasi kurum ile aynı ideolojiye sahip değillerdi. Çok büyük bir kısmı gayri Müslim ve gayri Türk unsurlardan oluşan bu 115 kişiye, cemiyet istediği gibi söz geçiremeyecekti.⁶⁵

Belediye ve Meclis-i Mebusan seçimleri ile alakalı birçok haber yayınlayan gazete, insanların bu konuda bilgi sahibi olmadığından dert yanmaktadır. Bunun yanı sıra kanunun oldukça açık olduğu ve anlaşılacak bir durumun söz konusu olmadığı şu cümlelerle dile getirilmiştir:

⁶⁵ Bülent Tanör, *Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s.183.

“Meclis-i Mebusan için seçim kanunumuz esasen pek muallâk, anlaşılmas bir şey değil. Azıcık bir sabır ve dikkat ile içeriği kolayca anlaşılabilir. Böyle olduğu halde zahmet edip de okuyan pek azdır ve maalesef henüz belediye seçimi ile Mebusan seçimini karıştıran insanlar bile oluyor.”⁶⁶

İstanbul’daki seçimlerin gecikmesinden ve belirtilen tarihte yapılmamasından dolayı, Heyet-i Teftişîye tarafından belediye dairelerine defterlerin tamamlanması için ihtar gönderilmiştir. İstanbul seçimlerine dair haber:

“Belediyeden beklenen defterler henüz tamamlanmamıştır ve Heyet-i Teftişîye’ye gönderilmemiştir. Bu defterin bitmesinde sorumluluğu olan belediye dairelerinin memurları, imamların, ruhanilerin reisleri yüzünden İstanbul’da mebusların seçimi daha fazla gecikmek üzere, kendilerine düşen vazifelerinin önemini düşünmeleri lazım. Evvelki gün Heyet-i Teftişîye tarafından tekrar bir ihtar da bulunmuşlar ve henüz tamamlanamayan defterlerin bitmesini istemişlerdir.”⁶⁷

Tanın gazetesine göre gerçekte Meşrutiyet ancak seçimlerin sonucunda mebusların seçilip meclisin toplanmasından sonra yürürlüğe girecektir, bu da mebusların iktidarına ve ahlakına bağlıdır:

“Şimdiki halde en önemli iç meselesi seçimin nasıl olacağıdır. Memleketimizden istibdat kalktı ve İdare-i Meşrutîye yerleşti. Fakat henüz Meşrutiyet makinesi tamamlanmadı ve Meşrutiyet idaresinin temsili olan Meclis-i Mebusan henüz toplanmadı. Milletın beklediği her şeyi yapılabilmesi için Meşrutiyet’in temsilcileri yani Mebusan’ın azalarına, iktidarlarına ve ahlaklarına ihtiyaç vardır.”⁶⁸

Tanın gazetesine göre, Rumlar, seçimlerin çıkarlarına uygun olarak sonuçlanamayacağını görünce, Ruslar ve Ermenilerle anlaşmak üzere gönderdikleri temsilcilerinden yetkilerini çekme sebebi, adeta insanları birbirine düşürmek istiyorlarmış gibidir:

“Seçim işlerinin kendi işlerine ve amellerine uygun olarak aksetmediğini gören Rumlar, bugün Ruslar ve Ermeniler aralarında bir anlaşmak ve görüşmek

⁶⁶ Tanin, 23 Ağustos 1324 - 5 Eylül 1908, no:36, s.1, süt: 1.

⁶⁷ Tanin, 19 Teşrinievvel 1324 - 1 Kasım 1908, no: 93, s.4, süt: 1.

⁶⁸ Tanin, 20 Teşrinievvel 1324 - 2 Kasım 1908, no: 94, s.1, süt: 1.

üzere gönderdikleri şahıslardan salahiyetlerini kaldırıyorlar ve hedefleri sanki insanları birbirine düşürmek.”⁶⁹

Rumların kaç mebus çıkaracağı ile alakalı olarak birçok tartışma gündeme gelmiştir. Gazete buna dair yaptığı haberde kanunu örnek göstermiş ve Rumların taleplerinin yersiz olduğunu şu şekilde dile getirmiştir:

“İstanbul’dan 3 Rum mebusu çıkarmak isteyen Rum halkına bu isteğin olmayacağı beyan edilmiştir. İstanbul’da yaşayan Rumların sayısı 75.000 ya da 80.000 arasındadır. Bu sayı dikkate alındığında dahi Kanunua göre 3 mebusun seçilmesi zaten olanaksızdır.”⁷⁰

1.2.2 Belediye Seçimleri

Belediye Başkanı Rauf Paşa ve Dahiliye Nazırı Hakkı Bey İstanbul'da ilk defa belediye seçimi yaparak belediyelerin nasıl olacağını, vazifesinin ne olduğunu, teşkilat yapısının nasıl olacağını ve bunun üzerinden nasıl mebus seçimine geçileceğini göstermiştir. Konu, gazetede şu haber ile yer almıştır:

“Belediye Başkanı Rauf Paşa’dan ve Dahiliye Nazırı Hakkı Beyefendi’den, İstanbul’da en evvel belediye seçimi yapılarak kanun dairesinde bir belediye idaresi vücuda getirildikten sonra mebus seçimine geçileceği yolunda cevap almıştık. Şimdi İstanbul için en önemli mesele belediye seçimi ve belediyenin teşkilidir. Belediyemiz nasıl olacak, vazifesi nedir, teşkilat yapısı nasıl oluşacak?”⁷¹

1868 yılı nizamnamesi, Cemiyet-i Umumiye-i Belediye adı verilen bir kurumun oluşturulmasını sağladı. Bu yeni yapı, Şehremaneti ile kuruma bağlı olan belediye dairelerinin koordinasyonunu sağlamakla görevlendirilmişti. Bir diğer vazifesi ise mali denetim yapmaktı. Ancak kurum, uzun bir süre boyunca, hedeflenen yeni belediye sayısının az kalması nedeni ile toplanamadı. İkinci Meşrutiyet'in ilanı ile beraber, mevcut yapı tekrar aktif hale getirildi.

“Osmanlı Meşrutiyet tarihinde Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'nin kuruluşu çok önemli bir gelişmedir. Cemiyet-i Umumiye Belediye Başkanlığı'nın altında olarak Belediye Başkanı Meclisi ve Belediye Daireleri Meclisi Reislerinden ve

⁶⁹ Tanin, 22 Teşrinievvel 1324 - 4 Kasım 1908, no: 94, s.2, süt: 4.

⁷⁰ Tanin, 24 Teşrinisani 1324 - 7 Aralık 1908, no: 129, s. 2, süt: 5.

⁷¹ Tanin, 28 Temmuz 1324 - 10 Ağustos 1908, no:10, s.1, süt: 1.

Belediye Azalarının Meclisinden, kendi içlerinden 2'şer üyeden oluşan seçim yapacaklardır. Esnaf tarafından Belediyeye verilen paraların nerelere harcandığı Cemiyet-i Umumiye-i Belediye tarafından açıklanacaktır.”⁷²

1.3. MECLİS-İ MEBUSAN

Tanin, yayın hayatın boyunca Meclis-i Mebusan'ın varlığına çok büyük önem vermiştir. Avrupa'da olduğu gibi Meşrutiyet rejiminin, meclis ile beraber yürütüldüğünü sık sık vurgulayan gazete, bu noktada meclis seçimlerinin ne kadar gerekli ve kritik olduğundan her fırsatta bahsetmiştir. Bu dönemde mebusların nasıl atanacağı konusu devlet içerisinde tartışmalara neden olmuştur. Buna göre en fazla 50 000 kişiye 1 mebus düşmesi gerektiği ve bunun tüm halkı temsil edeceği fikri dile getirilmiştir. İstanbul'un idari yapısı, 1877 senesinde Dersaadet Belediye Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile değişmiştir. Şehir, 20 belediyeye ayrılmıştır. İstanbul'da 20 belediye dairesinden 20 mebus çıkmalıdır diyen Tanin, bu konu hakkındaki görüşlerini şöyle ifade etmiştir:

“Şu an en önemli mesele bu. Nasıl atama yapılacağı belli değil. Herkes farklı bir yöntem öneriyor. Kimisi diyor ki mebuslar emlak sahipleri arasından seçilmeli. 50.000 kişiye 1 mebus düşecek. Bu hesaba göre Meclis-i Mebusan'da 200 aza olacak. 1 daireden seçilen 1 mebus tüm halkı temsil eder. İstanbul'da 20 daire belediye var. 20 tane sancak var gibi.”⁷³

Tanin gazetesi Meclis-i Mebusan'ın açılışından önceki günde nerdeyse tüm devlet erkanının İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ziyaret ettiğini yazmıştır. Bu durum, bir nevi padişahın ikinci planda kaldığının da göstergesidir. Güç dengeleri değiştiği için artık dönemin parlayan yıldızı İttihat ve Terakki Partisi olmuştur. Gazetenin konu ile alakalı haberi ise şöyledir:

“Dün İstanbul Rum mebusları, Sadrazam, Şeyhülislam, Dâhiliye, Maarif Nazırları, Belediye Başkanı, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni ziyaret etmişlerdir.”⁷⁴

⁷² Tanin, 3 Kanunuevvel 1324 - 16 Aralık 1908, no: 138, s.2, süt: 2-3.

⁷³ Tanin, 2 Ağustos 1324 - 15 Ağustos 1908, no: 15, s.1, süt: 1

⁷⁴ Tanin, 3 Kanunuevvel 1324 - 18 Aralık 1908, no: 140, s.4, süt: 4.

Meclis-i Mebusan seçimlerinden sonra yapılacak resmi açılış sonrasında nasıl bir konuşmanın gerçekleştirileceği merak edilmektedir. Gazete, konu ile alakalı olarak şunları ifade etmiştir:

“Meclis-i Mebusan açılışı nedeniyle yapılacak olan açılış konuşması merakla bekleniyordu. Çünkü 30 senedir bu toplantı olmamıştı ve bu gecikme sürecinin nedenleri açıklanacak. Ayrıca Bosna Hersek’in katılımı ve Bulgaristan’ın İstiklaline işaret edileceği için bu konuşma önem taşımaktadır ve üçüncü olarak iç ıslahlarından bahis eden bir sürü nokta-i nazarlardan konuşmak normaldir. Açılış konuşmasında zikir edilecek bir kelime, iç ve dış konular üzerinde kesin bir etki yaratacaktır. Bundan dolayı milletin mesul tutabileceği birisi lazım, o da ancak başvekil olabilir.”⁷⁵

Tanin gazetesi yazarına göre meclisin açılması, Osmanlı Tarihi’nin ve İslam Tarihi’nin önemli olaylarından birisidir. Seçimler sonrasında halk haklarını elde etmiş ve yönetimde söz sahibi olmuştur. Bunun yanı sıra 5 aydan beri görülen hükümeteşizlik sona ermiştir. İlgili haber şöyledir:

“Artık dünden bu tarafa halk haklarını ele geçirmişlerdi. 5 aydan beri görülen hükümeteşizlik ve düzensizliğin bundan sonra olmamasına ümit ediyoruz ve millet vekilleri devlet vekillerinden daha güçlü olsunlar. Zat-ı Şahanenin konuşmasında da olduğu gibi bu bir aşikâr başarıdır ve bu tarihi günü hiçbir insan unutmayacak. Ahalimiz artık bir kanun ve bir kanuni heyet olduğunu anlamalıdır. Akıl ve mantık güçleri ayırt etmiş ve herkesin vazifesi belirlenmiştir.”⁷⁶

Tanin gazetesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin parlamentoda oy çoğunluğuna sahip olmasıyla övünmüştür. Bu bağlamda 275 azadan 160 tanesinin, İttihat ve Terakki kadrolarından meclise girdiği, gazete sütunları aracılığı ile dile getirilmiştir:

“Meclis-i Mebusan açıldığı şu sıralarda Türkiye’nin siyasetinin durumu böyledir. Esaslı bir teşkilata sahip olan İttihat ve Terakki Cemiyeti parlamentoda çok önemli bir çoğunluğa sahiptir. 275 azadan 160’ı cemiyet menfaatine oy kullanıp fikir üreteceklerdir.”⁷⁷

⁷⁵ Tanin, 5 Kanunuevvel 1324 - 20 Aralık 1908, no: 142, s.1, süt: 1.

⁷⁶ Tanin, 5 Kanunuevvel 1324 - 18 Aralık 1908, no: 140, s.1, süt: 3.

⁷⁷ Tanin, 9 Kanunuevvel 1324 - 22 Aralık 1908, no: 144, s.4, süt: 6.

1.4. MECLİS-İ AYAN

Meclis-i Ayan, Heyet-i Ayan olarak da bilinmektedir. İlk Meclis-i Ayan, II. Abdülhamid'in Dolmabahçe Sarayı'nda Meclis-i Umumi'yi açtığı sırada 19 Mart 1877 tarihinde görevine başlamıştır. Server Paşa başkanlığında toplanan meclisin 27 üyesi mevcuttur. Meclis-i Ayan çalışmalarına bir sene kadar devam etmiştir. Meclis-i Mebusan'ın faaliyeti, bu meclisin çoğunluğunun Türk olmayan azınlıkların elinde olması sebebiyle 13 Şubat 1878 tarihinde Sultan Abdülhamid tarafından durdurulunca, Meclis-i Ayan, II. Meşrutiyet'in ilanına kadar (1908) herhangi bir faaliyet göstermemiştir. Buna rağmen Meclis-i Ayan üyeleri hiçbir göreve tayin edilmemişler ve normal maaşlarını almışlardır. İkinci defa meclis açıldığı zaman bu heyetten sadece 3 kişi hayatta kalmıştır. Bu heyet, 1908 Kanun-i Esasi değişikliği ile her yıl Kasım ayı başında toplanmaya başlamıştır. Meclis-i Ayan'ın açılması, Meclis-i Mebusan'dan sonra gerçekleşmiştir. Olağanüstü hallerde ya padişahın isteği veya mebusların çoğunun yazılı müracaatı ile Meclis-i Umumi daha erken açılarak toplantı süresi uzatılmıştır. Nazırlar ile birlikte her iki heyetin üyeleri toplanır ve padişahın bir önceki yıl içinde yapılan ve bir sonraki yıl içinde yapılacak olan işler hakkındaki nutku okunurdu. Ayan üyeleri aynı gün başkanlarının yanında, padişaha, vatana, Kanun-i Esasi hükümlerine ve vazifelerine sadık kalacaklarına dair ant içerlerdi. Mebusan Heyeti'nin kabul ettiği kanun ve bütçe tasarıları Meclis-i Ayan'a gelir ve burada dinî, ahlâkî, iktisadî, sosyal, askerî v.b. açılardan incelenir, gerekiyorsa değiştirilir veya düzeltilmesi için Mebusan Heyeti'ne geri giderdi. Meclis-i Ayan'ın kanun yapmak veya değiştirmek hakları da vardı.⁷⁸

Eskiden beri tartışılan konu olan Meclis-i Ayan'ın gerekliliği yine gündeme gelmiş ve zengin bir zümrenin temsili olarak bakılınca gazete tarafından lüzumsuz görülmüştür. Gazete, açıkça Meclis-i Ayan'ın varlığına karşıdır. Çünkü gazeteye göre bu meclis, bir takım zenginlerden oluşmaktadır. Ancak Meclis-i Ayan'ın, Meclis-i Mebusan ile beraber ortaklaşa çalışmasının fayda getireceğine inanılmaktadır. Konuya dair haber şöyledir:

“Bu konu eskiden beri tartışılmaktadır. Bu konuda farklı görüş ve yaklaşımlar vardır. Asıl iş uygulamadadır. Meclis-i Ayan'a, zengin bir zümrenin

⁷⁸ Yılmaz Kızıltan, “I. Meşrutiyetin İlâmı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.26, S.1, Ankara, 2006, ss.251-272.

temsili olarak bakınca lüzumsuzdur. Fakat siyaset en ziyade tedkik ve müşahede üzerine kurulu bir iştir, tedkik ve müşahede ise iki meclis ile daha iyi idare yapılacağını ispat eder.”⁷⁹

*“Meclis-i Mebusan’dan yahut Meclis-i Ayan’dan birinin diğeri tarafından kabul edilen bir kanun tasarısını sonuna kadar reddedebilme yetkisinin olmaması gerekir.”*⁸⁰

Tanın gazetesi Meclis-i Ayan'ın gerekliliği meselesini tartışırken aynı görevi yapan, vekalet sıfatına sahip iki üyenin fazla olduğunu ve Meclis-i Ayan'ın Meclis-i Mebusan'dan yüksek tutulduğu için istibdatın başka bir şekilde devam ettiğini savunmaktadır. Gazete daha önceki haberlerde de Meclis-i Ayan'ın tek başına gereksiz olduğunu ve istibdat rejimini hatırlattığını birçok defa ifade etmiştir. Gazete, Meclis-i Ayan'ın, bir nevi Meclis-i Mebusan'dan üstün bir konumda yer aldığını eleştirmektedir:

*“İnsanlar bir kuvvetin altında bir istibdatın altında yaşarken kendi hürriyetlerini aldılar ve bir istibdat hâkim değil de kendi kendilerinin idaresi altında yaşamaya başladılar. Millet olarak mücadele ve himmet gösterip de bu hâkimiyet hakkı kazanan halk bizzat kendileri yapamayacağı için kendilerine birer vekil seçtiler. Bu vekiller Meclis-i Mebusan’ı teşkil eder. Meclis-i Ayan da milletin vekâleti sıfatına sahip ise aynı görevi yapan iki üyeden biri fazla değil mi? Kanun tasarısı Meclis-i Mebusan’da incelendikten sonra Meclis-i Ayan’a verilir. Bu duruma bakılırsa Meclis-i Ayan bir dava mahkemesi gibi kalıyor. Bu da Meclis-i Ayan'ın, Meclis-i Mebusan'ın üstünde olduğunu belirtiyor. Bu halde Meclis-i Ayan hükümdarlığın kontrolü altında olduğu için istibdatın devam eden bir kısmı olarak görünüyor.”*⁸¹

Gazete, her defasında Meclis-i Ayan'ın etkisinin azaltılması gerektiğinden bahsetmiştir. Tanin, Meclis-i Mebusan'ın daha üstün olduğunu, çünkü burada yer alan vekillerin bizzat halk tarafından seçildiğini her fırsatta söylemiştir. Yapılan eleştirilere kulak veren İttihat ve Terakki, Meclis-i Ayan üyelerine belli yasak ve sınırlamalar getirmiştir. Buradaki azaların ve devletin çeşitli kademesindeki görevlilerin işbirliğini önlemek ve Ayan üyelerinin tarafsızlığını sağlamak amacıyla

⁷⁹ Tanin, 6 Ağustos 1324 - 19 Ağustos 1908, no: 19, s.1, süt: 4.

⁸⁰ Tanin, 7 Ağustos 1324 - 20 Ağustos 1908, no: 20, s.2, süt: 2.

⁸¹ Tanin, 7 Teşrinisani 1324 - 20 Kasım 1908, no:112, s.1, süt: 1.

toplantı yapmaları yasaklanmış ve üyelerin vekillik ya da valilik gibi görevlere tayin olmaları, çıkarılan bir kanun ile engellenmiştir. Yaşanan bu gelişme, Tanin gazetesinin İttihat ve Terakki üzerindeki gücünü göstermesi açısından son derece önemli bir kanıttır. Konuya dair haber şu şekildedir:

“Meclis-i Ayan üyeleri, ayan azası sıfatı ile devlet görevlisiyle toplantı edemez bu kesin bir kanundur. Ana yasanın 62. maddesinde ayan azalığına tayin olunabilecek şahıslar, tayin edilirken vekillik ya da valilik görevlerinde bulunmamaları lazım ve bulunmuş olanlar da bu göreve tayin edilmeyecekler. Ayan azalığından da devlet görevlerine geçiş yapamazlar.”⁸²

1.5. GAZETENİN ELEŞTİRİLERİ

Tanin gazetesi İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin sözcüsü gibi hareket ederek, Bab-ı Ali'yi tüm önemli meseleleri ve değişiklikleri uzatmakla itham ederek suçlamıştır. Batı'nın baskısına rağmen onlara uygun olarak istenmeyen saray erkânının padişah etrafından uzaklaştırılmadığı, Arap İzzetlerin, Çerkez Mehmetlerin, Tahsinlerin hala sarayda oldukları ve genel affın ilan edilmediği için halkın Bab-ı Ali'ye itimat etmediğini ileri sürmektedir. Buna göre Tanin, eski rejim yanlılarının komple tasfiye edilmesi görüşünü savunmaktadır. Gazetenin bu konu ile alakalı haberi şöyledir:

“Bâbiâli'nin Avrupalılarca dahi bilinen en önemli mesleği, en mühim meseleleri bile günlerce hatta aylarca savsaklamadaki başarısıdır. Meşrutiyet günlerinde hükümet içeriye ve dışarıya güven vermek zorundadır. Kanun-i Esasi'nin hükümlerinin uygulanacağına halk ikna edilmelidir. Hükümet neden faaliyete geçmedi? Neden genel af ilan edilmedi, vekiller değiştirilmedi, istenmeyen saray erkânı neden padişah etrafından uzaklaştırılmadı. Arap İzzetlerin, Çerkes Mehmetlerin Tahsinlerin hala Sarayda bulduklarını, genel affın ilan edilmediğini Zeki ve Rami Paşalar ve sairelerin değiştirilmediğini gören halk Bab-ı Ali'ye itimat edebilir mi?”⁸³

Gazete, vekillerin devletli paşa hazretleri tarzında unvanlardan vazgeçmeleri gerektiğini savunmaktadır. Taninin bu tutumu, eski rejimin izlerini silmek istediğini

⁸² Tanin, 12 Kanunuevvel 1324 - 25 Aralık 1908, no: 147, s.2, süt: 4-5.

⁸³ Tanin, 19 Temmuz 1324 - 1 Ağustos 1908, no: 1, s. 1, süt: 1-2-3.

gösteren önemli bir kanıttır. Hürriyet, özgürlük ve de en önemlisi Meşrutiyet kavramlarını savunan gazete, istibdatı hatırlatan, padişahı öne çıkaran ve yeni rejime uygun olmayan bir takım lakap, sıfat ve unvanların kullanılmasına karşı çıkmıştır.

“Vekiller ve matbuat arasında bir yanlış anlaşılma olmuş. Aslında daha Meşrutî İdareye sahip olan bir memleket hür matbuatın yazdığı lisana alışmamıştır. Artık unvanlar değişti. Vekillerimiz hala “Devletli Paşa Hazretleri” tarzında unvanları gönüllerinden çıkarmıyorlar.”⁸⁴

Gazete yeni yönetim sisteminden sonra devletin adeta bir enkaz gibi olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada düzeltilecek birçok şeyin olduğu dile getirilmiş ancak henüz ıslahatlar konusunda gerekli adımların atılmadığı şu haber ile eleştirilmiştir:

“İnkilab-ı İdare elimize öyle bir memleket teslim etti ki ne tarafına dokunsanız kül gibi dağılıyor. Hiç bir şey yok. Her taraf bozuk. Memleketi mahvetmek için ne lazım ise hepsini yapmışlar. Yer yer harabeler, taraf taraf suiistimaller. Bu karanlık ahval içinde ümit verecek nokta yalnız millette görülen himmet, iştihak-ı adalet ve hürriyet idi. Adalet ve hürriyete bu kadar susamış olan bir millet hiç bir zaman mahvolamazdı. İstibdat altında senelerce yaşadığı halde nihayet bu kadar hayat izleri gösteren bir milletin kendi mukadderatına sahip olunca, kendi kendisini idare etmeğe başlayınca elbette müsavat esaslarına uyacağı, elbette dahili ıslahat yapacağı gerekli görülüyordu. İnkılaptan beri üç ay geçti. Üç ay bir taraftan çok kısa, diğer taraftan asırlar kadar uzun bir zamandır. Bu vakit içinde bir devlet ıslah edilemez, fakat devletin istikbali kurtarılır, ıslahatın temelleri atılır, devlete bir meslek tayin edilir. Fakat maalesef ki hala yeni makinenin bu maksadı temin edecek yolda işlemediğini görüyoruz, takip edilen istikametini bizi istediğimiz tarafa götürmeyeceğini anlıyoruz.”⁸⁵

Tanın gazetesine göre, ıslahatların yapılması için Maliye, Nafia, Orman ve Maadin, Harbiye ve Bahriye, Rüşumat ve Zaptiye gibi detaylı bilgi gerektiren işlerin yapılmasında Avrupa'dan getirilecek olan uzmanların görev alması şarttır. Gazete, yapılacak olan yeniliklerde Avrupa'nın örnek alınması gerektiğini daha önce de vurgulamıştır. Bu durum, Osmanlı yenilik hareketlerinin Avrupa'yı baz alarak yapılması geleneğinin değişmediğini göstermektedir. Lale Devri ile Avrupa'nın

⁸⁴ Tanin, 25 Ağustos 1324 - 7 Eylül 1908, no: 38, s.1, süt: 1.

⁸⁵ Tanin, 5 Teşrinievvel 1324 - 18 Ekim 1908, no: 79, s.1, süt: 1.

örnek alınmaya başlanması, aradan geçen yüzlerce yıl sonra hala aynıdır. Gazete, yenilik ve ilerlemenin kaynağı olarak Avrupa'yı işaret etmektedir. İlgili haber şöyledir:

“Her gün çeşitli nezaretlerdeki icraatlardan bahsediliyor? Maliye, Nafia, Orman ve Maadin, Harbiye ve Bahriye, Rüşumat ve Zabtiye işleri, detaylı bilgi gerektiren işler olduğundan en evvel yapılacak şey bu işleri uzman kişilere teslim etmektir. Avrupa'nın bilinen, güçlü ve namuslu uzman kişilerini idarelerimize müşavir yaparak işe başlamalıyız.”⁸⁶

Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna-Hersek'i ilhak etmesi Osmanlı Devleti'nin yanı sıra halkta da bir tepki oluşturmuştur. Tanin gazetesine göre, protesto amaçlı yapılacak şey Avusturya mallarını almamak ve vapurlarına binmemektir. Osmanlıların hakkı tartışılmaz. Bu hak meseleyi hukuki açıdan gösterecek konferans teşkil etmek istemişlerdi. Gazete bu yönü ile halkı bilinçlendirme ve halka öncülük etme görevini yürütmüştür. İlgili haber şöyledir;

“Avusturyalıların vatanımıza, Meşrutiyet idaremize karşı gösterdikleri haksızlıklara karşı bir protesto amaçlı olarak ilk yapacağımız şey Avusturya mallarını almamaya karar vermiştik ve ikinci olarak da Avusturya vapuruna binmeyelim.”⁸⁷

Tanin gazetesinin eleştiri getirdiği bir diğer konu ise hükümetin, Türk gazetecilerine bazı kapıları kapamasıdır. Dönem içinde birçok Avrupalı gazetecinin, Türk meslektaşlarına göre, Osmanlı Devleti'ne dair çok daha ayrıntılı bilgilere erişebilmesi, gazete tarafından şu sözler ile dile getirilmiştir:

“Avrupalılar, Avrupa gazetelerinin şehrimizdeki muhabirleri sabah yatağından kalktığı zaman gazetesine vereceği havadisler için Osmanlı gazetelerine müracaat edecek, Bab-ı Ali'nin mesleğini, siyasetimizin fikir ve mütalaasını mündericatındaki ciddiyet sebebiyle Türk gazetelerinden anlamak isteyecek ve buna mukabil o gazetelerin hemen iç sayfasında Tan'dan, Tayms'dan, Rüya başlıklarıyla başlayan makalelerden başka hiç bir şey bulamayacak. Buna sebep? Evet, işte biz de o sebebi düşünüyoruz da, matbuat namına bu fena lekeden kurtulmak için müracaat

⁸⁶ Tanin, 1 Ağustos 1324 - 14 Ağustos 1908, no: 14, s.1, süt: 1.

⁸⁷ Tanin, 27 Eylül 1324 - 10 Ekim 1908, no:71, s.5, süt: 1.

olunacak kapılar kapalı, fikirlerini sormak istediğimiz adamların ağızlarını mühürlü bulmaktayız.

Ülkede olup bitenleri bize Avrupalılar, Avrupa gazetelerinin bütün kapıları kendilerine açık bulan muhabirleri haber veriyor: demek harp olacakmış, demek ordulara seferberlik emri verilmiş imiş, güya Harbiye Nazırı harp taraftarı, Sadrazam barış taraftarı imiş. Perde arkasında geçen bu meselelerle dışarıda olan halkın, kos kocaman bir memleketin anısı tekrarlanıyor. Kabine bunda da mı sükut edecek, Osmanlı gazetecileri selamet-i memlekette Heyet-i Hükümetten daha az mı alakadardır ki bir muhbirin, bir muharririn verdiği suale nazır, ya görülecek daha mühim işleri olduğunu anlatarak yahut karşısındakini şayan hitap bulamadığını ima eden bir edayla malumat vermiyor. Nazırlarımız susuyorlar, Matbuat-ı Osmaniye'yi hükümetinin fikir ve mesleğinden haberdar etmekte, devletin takip edeceği hareket şekli hatta anlamakta mahzur tasavvur ediyorlar. Belki Türk gazetecilerini devlet menfaatini taktir etmez, hükümet sırrını ifşadan çekinmez, kabinenin lisan-ı siyasetinden anlamaz zann ediyorlar.”⁸⁸

1.6. TOPRAK KAYIPLARI

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi sırasında yaşanan buhran ve İttihat ve Terakki'nin tam olarak devlete hakim olamaması, bir takım toprak sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devlet içindeki çekişmeden dolayı, özellikle Balkanlarda yaşayan ve devlet kurarak, Osmanlı'dan ayrılmaya çalışan azınlıklar, bunun için harekete geçmişlerdir. Tanin gazetesi, Balkanlardaki sorunların nedenini eski idareye bağlamaktadır. Gazeteye göre bu bölgede uzun yıllar boyunca yanlış politikalar uygulanmıştır. Bundan dolayı azınlıklarda bir memnuniyetsizlik durumu ortaya çıkmıştır.

Tanin, İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile her sorunun olduğu gibi bu problemin de kısa süre içinde çözüleceğine inanmaktadır. Çünkü İkinci Meşrutiyet ile beraber halk yönetime katılacak ve birçok farklı hak ile kendisini ifade edecektir. Ancak yaşanan gelişmeler, gazetenin bu konuda çok iyi niyetli düşündüğünü ortaya koyar. Meşrutiyet sonrası buhran ile Bulgaristan, Girit ve Bosna Hersek gibi devletin

⁸⁸ Tanin, 11 Teşrinievvel 1324 - 24 Ekim 1908, no: 85, s.2, süt: 1-2-3-4.

en eski vilayetlerinde isyan hareketleri görülür. Bu olay, istenilmeyen bir şekilde sonuçlanır.

1.6.1 Bulgaristan'ın Kaybı

Şüphesiz ki II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra yaşanan gelişmeler içinde en dikkat çekici olan olay Bulgaristan'ın bağımsız olmasıydı. Uzun yıllardan beri Osmanlı Devleti yönetiminde bulunan Bulgarlar, Meşrutiyet'in ilan edildiği 1908 senesinde yaşanan karmaşayı kullanmak istemişlerdir. İttihat ve Terakki'nin etkisi ile yapılan rejim değişikliği ve Osmanlı Devleti'nin kendi iç sorunları ile boğuşmaya başlaması, Bulgaristan'a istediği fırsatı vermiştir. Bulgar tarihçilere göre, 1908 yılının bağımsızlık için seçilmesinin iki nedeni vardı. Bunlardan birisi Rumeli Demiryolları adı ile bilinen hattın Bulgaristan bölümüydü.⁸⁹

7 Ekim 1869 yılında, Rumeli demiryollarını işletme hakkını, Baron Hirsce elde etmiştir. 5 Ocak 1870'te inşaatı yürütecek olan Rumeli Demiryolları Şirket-i Şâhânesi, Baron Hirsce tarafından kuruldu. Yeni şirketin görevi demiryolunun yapımı ile sınırlandırıldı. Demiryolu tamamlandıktan sonra burayı işletecek olan kurum ise 7 Ocak 1870'te Rumeli Demiryolları İşletme Kumpanyası adı ile kuruldu. İnşaata gerekli sermayeyi sağlama amacıyla herbirinin değeri 400 frank olmak üzere 1.980.000 adet tahvilin piyasaya çıkarılması kararlaştırılmıştır. Bu tahvillerin tamamını Baron Hirsch tanesi 128,5 franktan satın almış ve hemen arkasından bir bankalar grubuna 150 franktan satmıştır. Gerekli sermaye bu şekilde sağlandıktan sonra inşaata geçilmiş ve 4 Haziran 1870 tarihinde Yedikule-Küçükçekmece arasında yapım çalışmalarına başlanmıştır. Bu arada bir değişiklik ile hattın Ege Denizi'ndeki başlangıç noktası Enez yerine Dedeağaç olarak belirlenmiştir. 1870 yılının ikinci yarısında İstanbul – Edirne – Filibe – Sarımbey - Belova, Edirne - Dedeağaç, Selânik - Üsküp ve Banaluka - Avusturya sınırı arasında yaklaşık 1000 kilometrelik bir alanda yapım çalışmaları başlamıştır. Rumeli demiryollarının ilk bölümü olan 15 kilometrelik Yedikule - Küçükçekmece hattı 4 Ocak 1871 tarihinde hizmete girmiştir. Ancak trenler işlemeye başlayınca Yedikule'nin başlangıç noktası için

⁸⁹ TDV İslam Ansiklopedisi, "Bulgar Maddesi", C.2, s.781-782

uygun olmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine başlangıç noktasının Sirkeci olmasına karar verilmiştir⁹⁰.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra yapılan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Rumeli demiryolları üzerindeki bütün haklarını muhafaza etmiştir. Aynı antlaşma gereğince Rumeli demiryollarının Avrupa hatları ile birleştirilmesi kararı alınmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Bankası ile Comptoir d'Escompte şirketinin oluşturduğu Rumeli Demiryolları Hutûd-ı İltisâkıyyesi İnşaat Şirketi, bağlantı hatlarının yapımını üstlenen şirket olmuştur. Bu şirket, Belova'dan Bulgar sınırındaki Vakarel'e kadar olan 46 kilometrelik hatla, Üsküp'ten Sırp sınırındaki İvronya'ya kadar olan 85 kilometrelik hattın inşaatını gerçekleştirecekti. İnşaatın tamamlanmasından sonra İstanbul'dan Viyana'ya gidecek ilk tren olan ünlü Şark Ekspresi 12 Ağustos 1888 tarihinde Sirkeci Garı'ndan hareket etti. Böylece Tanzimat paşalarının en büyük emellerinden biri olan Osmanlı Devleti'nin demiryolu ile Avrupa'ya bağlanması düşüncesi otuz üç yıl sonra gerçekleşmiştir⁹¹.

1878'den sonra Doğu Rumeli vilâyeti içinde kalan bölümü zaman zaman Bulgar saldırılarına hedef olmuştur. Bulgarlar bu hatları denetim altına almanın yollarını bulmaya çalışmıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra birçok demiryolu grevi yapılmasını bahane eden Bulgaristan, Şarkî Rumeli'deki demiryolu hatlarını ele geçirmiştir⁹². Bu bağlamda Tanin gazetesinde çıkan haberler şöyledir:

*“Bulgaristan ile devam eden sorunlarımızda bir başka ilgi çeken nokta da Bulgaristan arazisinde bulunan demiryolu bugünlerde emirler tarafından sorun bahanesi ile tatil etmeleri ve asker gözetimi altına alınması ve sorun bittiği halde halen asker tarafından işgâl altında tutulmuştur.”*⁹³

Bir diğer neden ise Osmanlı Devletinin başkentte düzenlenen bir resmi törene Bulgar temsilcisi Keşof Efendi'yi davet etmemesidir. Bu durum Bulgarlar tarafından hoş karşılanmamış ve Osmanlı Devleti'nin Bulgar elçisini adeta kendi memuru gibi gördüğü yorumlarını beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu gelişmeden sonra büyükelçi, Sofya'ya çağırılmıştır. Osmanlı Devleti ile Sofya arasındaki ilişkiler bundan dolayı gerilmiştir. Bulgaristan, artık bağımsızlık ilan edilmesi zamanının

⁹⁰ TDV İslam Ansiklopedisi, “Rumeli Demiryolu Maddesi”, C.35, s.235-237

⁹¹ Vahdettin Engin, *Rumeli Demiryolları*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993, s.125.

⁹² Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. M. Hüdayi Şentürk, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi*, TTK, Ankara,1992.

⁹³ Tanin, 13 Eylül 1324 - 26 Eylül 1908, no: 57, s.3, süt: 1.

geldiğini düşünmüş ve bunu ilan etmiştir. Yaşanan bu gelişme, gazetede şöyle işlenmiştir:

“Bulgaristan Emareti evvelki gün yani sene 1908'in kasım beşinde Pazartesi günü istiklal ilan etti. Bulgaristan'ı “ Zatı Hazret-i Padişahinin hâkimiyeti altında bir bağlı emaret” olmak üzere teşkil ve hukuk ve yasalarını bu esasa göre tayin edilen Berlin Anlaşması'na hükümet imaret bugün açık ve kesin bir darbeye uğramış demektir.”⁹⁴

“Bulgar İstiklali'nin ilanı yapması iyi bir şey değildi. Çünkü bu yüzden Devlet-i Aliye ile Bulgaristan arasındaki ilişki hep kötü olacak. Türkiye ve Bulgaristan'da ticari vekiller kaldırılacaktır. Ülkedeki kolaylıklarımız ve puanlarımız kısıtlanacaktır.”⁹⁵

“Osmanlı Hükümeti ile Bulgaristan arasında belki bir savaş çıkacak. Ancak Osmanlılara karşı his ettiği muhabbetin göstergesi olarak bir İngiliz yedi yüz bin tonilato göndereceğini taahhüt etmiştir.”⁹⁶

Bulgarların hemen hepsi açıkça söylüyorlar. “Dört beş sene daha bekleseydik artık bu ameller bizim için suret-i katiyede bitmiş demektir. Çünkü o zaman kuvvetlenecek idiniz, birliğin anlaşmasını ileri sürerek bir takım hak taraftarları kalkacak ve isteğinizi kuvvetle talep edecektiniz.” diyor. Avusturya diplomatları da Türkiye’de Meşrutiyeti tesis ettiğinden dolayı Bosna ve Hersek’e kanun esasını vermek icab ettiğini karar vermişler, vakit olunca Bosna ve Hersek’i kesin bir şekilde zabt etmeği gerekli görmüşlerdir.

İşte yalnız şu telaş hakkın bizim tarafımızda bulunduğunu göstermeğe kâfidir. Neden Rusya korkmuyor? Niçin Sırbistan bir şey demiyor? Çünkü onlara karşı Osmanlıların bir hakkı yoktur. Onun için diğer komşularımız hiç kuşkulandırmıyorlar. Bir devletin dâhili idaresini tanzim etmesi diğerleri için hiç bir vakit tehdit demek değildir”. Fakat hakka tecavüz etmiş, bu tecavüzane kuvvetsizlik yüzünden görüşme yapamamış bir devlet için durum böyle değildir. Elinde hakk bulunmayan adam kuvvete istinad eder. Karşısındakinin kuvvetleneceğini hissedince telaş ederek bir çare arar. İşte meselenin en basit en doğru şekli. Bulgarlar hukuk açısından Türkiye’ye vergi vermeğe mecburdurlar. Hele Rum İli, şark vilayetinden başka bir

⁹⁴ Tanin, 24 Eylül 1324 - 7 Ekim 1908, no: 68, s.1, süt: 1.

⁹⁵ Tanin, 27 Eylül 1324 - 10 Ekim 1908, no: 71, s.5, süt 3.

⁹⁶ Tanin, 28 Eylül 1324 - 11 Ekim 1908, no: 72, s.8, süt: 2

şey değildir. Fakat Bulgarların vatana ihanetini kullanmışlardı. Bizi zayıf, ağızsız, dilsiz gördükçe nüfuzlarını, selahiyetlerini ele almaya çalışmışlardı. Nihayet bütün meseleyi keyiflerine göre hall ederek bağımsızlık sonucunda daha istifadeli bir idare kurmaya muvafık olmuşlardı."⁹⁷

1.7.2. Bosna-Hersek'in Kaybı

Berlin Antlaşması sonrasında Avusturya'nın Bosna- Hersek'i geçici olarak işgal etmesine karar verilmişti. Avusturya Hükümeti, 13 Temmuz 1878 günü açıkladıkları bir karar ile Avusturya'nın Bosna- Hersek'i işgal etmesi, Osmanlı padişahının Bosna- Hersek üzerindeki hükümlerine bir zarar vermeyecekti. Berlin anlaşmasının 25. maddesine göre Avusturya'nın Bosna- Hersek'e yerleşmesi kolay olmamıştır. Çünkü Bosna Hersek'te yaşayan halk, işgale karşı oldukça şiddetli bir direniş göstermiştir. Cermen yayılcılığına karşı, Slav milliyetçiliği Avusturya'yı gerçek bir savaşla karşı karşıya bırakmıştır. Bosna'da yaşayan Slavlar, gözlerini Sırbistan ile Rusya'ya çevirmişlerdir. Dolayısıyla Avusturya'nın Berlin Anlaşması ile bu topraklar üzerinde yetki ve kontrol elde etmesi hiç hoş karşılanmamıştır. Rusya ve Panslavistlerin bu duruma büyük kızgınlık duymalarına sebep olmuştur. Sırbistan ise bu toprakları kendisinin doğal yayılma ve genişleme alanı olarak görmüştür. Avusturya, Temmuz 1878'den itibaren 2 tümenlik bir kuvvetle Bosna-Hersek'i işgale başlamıştır. Osmanlı Devleti de Hersek'in kaybını kolay bir şekilde kabul etmemiştir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti, Bosna'daki Müslüman halkı Avusturya'ya karşı savaşıma çağırmıştır. Avusturya 19 Ağustos 1878'de Saraybosna'ya girerken 7- 8 bin kişilik kuvvet ile savaşmak zorunda kalmıştır. Diğer yerlerin işgali sırasında da aynı durumla karşılaşmıştır. 1878 Ekim ayında Avusturya, Bosna- Hersek'i işgal edebilmek için 75 bin kişilik bir kuvvet göndermiştir. Avusturya'nın bu işgal sırasında üzerinde durduğu hususlardan birisi ise Yenipazar (Novipazar) sancağının işgali olmuştur. Berlin anlaşması bu sancağın yönetiminin Osmanlı Devleti'nde olacağını fakat Avusturya'nın burada asker bulundurabileceğini öngörüyordu. Ne var ki Yenipazar sancağı Sırbistan ve Karadağ arasında bulunuyordu. Buranın işgal edilmemesi durumunda, Avusturya'nın Selanik yolu da kapanmış olacaktır. Sırbistan ve Karadağ, Yenipazar'da Avusturya'ya güçlük

⁹⁷ Tanin, 1 Teşrinisani 1324 - 14 Kasım 1908, no: 75, s.1, süt: 1-2.

çıkarmak için her çareye başvurdular. Avusturya Yenipazar'ı ancak 1878 Eylülünde işgal edebilmiştir. Avusturya, işgal konusunda bazı zorluklar ile karşılaşınca Bosna-Hersek yönetiminin devri konusunda Osmanlı ile müzakerelere başlamıştır. 21 Nisan 1879'da taraflar arasında 10 maddelik bir anlaşma imzalandı. Buna göre; Osmanlı devleti, Bosna-Hersek'in yönetimini geçici olarak Avusturya'ya bırakmıştır. Avusturya buradaki Müslüman halkın ibadetine karışmayacak, toplanan vergiler doğrudan burada harcanacak, Osmanlı parası geçerli olmaya devam edecek, Yenipazar sancağında Avusturya asker bulundurabilecekti. Ancak bu askerlerin varlığı sancağın Osmanlı Devleti tarafından yönetimini etkilemeyecek ve Osmanlı Devleti de Yenipazar'da asker bulundurabilecekti. Bu tarihten 1908'e kadar Bosna-Hersek, Avusturya'nın geçici egemenliğinde kalmıştır. 5 Ekim 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı sırasında ortaya çıkan karışıklıklardan istifade ederek Avusturya, Bosna-Hersek'i ilhak ettiğini bildirmiştir.⁹⁸

Bu durum iki önemli gelişmeyi ortaya çıkarmıştır. İlk olarak yeni ve daha büyük bir göç dalgasının başlamasına yol açmıştır. Meydana gelen bu göç dalgası maddi anlamda Osmanlı Devleti'ni zorlamış ve sosyal çalkantılarında önünü açmıştır. Bosna Hersek'in kaybedilmesi ile alakalı haberler, gazetede şu şekilde yer almıştır:

“Avusturya Macaristan Meclisince Bosna Hersek'e muhtariyet idaresi verilmesi tasvip edilmiştir.”⁹⁹

“Mesele meseleyi takip ediyor. Bulgaristan'ın istiklal ilanı üzerinden daha 24 saat geçmeden Avusturya maskesini çıkardı. Dün haşmetli Avusturya ve Macaristan imparatoru Fransuva Jozef Hazretleri'nin Dersaadet Elçisi Marki Pallavcini Efendileri resmen Bab-ı Ali'ye gelerek ilk önce Sadrazam Paşa'ya ve ardından Hariciye Nazırına hükümetlerinin Bosna Hersek Vilayeti'nin Avusturya'ya ilhak ettiğini beyan ve Osmanlı Hükümeti'nin onayı için rica etmiştir. Ve Yeni Pazar ve Taşlıca Sancaklarında bulunan Avusturya askerinin bu ilhaktan sonra hemen çekileceğini beyan etmişler.”¹⁰⁰

⁹⁸ Ayşe Özkan, “Sırbistan'ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri (1878-1908)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 9 Sayı:43, Samsun Nisan 2016, ss.854-869.

⁹⁹ Tanin, 8 Ağustos 1324 - 21 Ağustos 1908, no:21, s.3, süt: 1.

¹⁰⁰ Tanin, 24 Eylül 1324 - 7 Ekim 1908, no: 68, s.1, süt: 4.

“Hükümet tarafından Bosna Hersek’in Avusturya tarafından ilhaki üzerine verilecek protesto mektubu hala verilmemiştir. Bugün toplanacak hususi vekiller meclisi protesto mektubunu nasıl yazılacağını müzakere edeceklerdir.”¹⁰¹

“Osmanlılar sakinlik içinde çalışmaya muhtaç olduğu şu sırada, büyük bir hürs ile Bosna Hersek üzerine saldıran Avusturya’nın çürük mallarını almayınız. Osmanlıların bütün medeni devletlerden, medeni milletlerden iyi niyet ve teşvik beklemedikleri bir sırada halka haince bir darbe vuran Avusturya’nın ürünlerini almayınız.”¹⁰²

1.6.3. Girit Meselesi

Tanin Gazetesi, İkinci Meşrutiyet döneminde bir başka sorun olan Girit ile alakalı olarak çok sayıda haber yapmıştır. Girit sorununa dair gazetenin bakış açısı, istibdat dönemini suçlayıcı yöndedir. Yapılan Dömeke Meydan Muharebesi'nin Osmanlı Devleti tarafından kazanılmasına rağmen bu başarının masaya yansımamasından, İstibdat dönemi sorumlu tutulur. Tanin, burada yaşayan Müslümanların çok acı verici sorunlarla karşı karşıya geldiğini her fırsatta dile getirir. Bunların hukuksuz olduğunu söyler. Bölgede görev yapan Rusya, İtalya, İngiltere ve Fransa askerlerinin çekileceğinin konuşulması, gazete tarafından eleştirilir. Bu noktada Girit sorunun ortaya çıkışına ve gazetenin bu sorunu nasıl gördüğüne bakmak gerekiyor.

Yunanistan’ın Girit’i işgal etme girişimi ilk olarak 1840 yılında başlamıştır. Atina’daki Osmanlı elçisi Kostaki Musurus Paşa, Yunan Hükümeti’nin Girit’te başlayan ayaklanmayı desteklediğini belgelerle ispatlayarak Yunanistan’ı protesto etmiştir. O tarihte Yunan Hükümeti bu iddiaları reddetse de, Yunanistan Millî Arşivi’nde bulunan bir belgede *“Paros adasında bulunan Osmanlı deniz üssünden 2.000 silah ve 1.035 okka barut çalınarak Girit’e yollandığı”* kayıtlarda yer almaktadır¹⁰³. 1841’de Yunanistan tarafından beslenen ve kışkırtılarak yönlendirilen Giritli Ortodokslar, Vali Mustafa Paşa’ya karşı baş kaldırmışlardır. Bir müddet sonra da Mustafa Paşa görevden alınarak yerine Sami Paşa gönderilmiştir. Adada oluşan

¹⁰¹ Tanin, 25 Eylül 1324 - 8 Ekim 1908, no: 69, s.6, süt: 4.

¹⁰² Tanin, 26 Eylül 1324 - 9 Ekim 1908, no: 70, s.1, süt: 1.

¹⁰³ Metin Hülâgü, “1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”, *14. Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi*, Ege Üniversitesi, 18–22 Eylül 2000, İzmir, ss.5-12.

gergin hava yatışmak üzere iken 18 Haziran 1858 gecesi Ortodoks bir Giritlinin bir Türk'ü öldürmesi üzerine gelişen olaylar Girit'teki havayı daha da gerginleştirmiştir. Yunan Hükümeti, Osmanlı'nın tüm uyarılarına rağmen adaya silah sevk etmeye devam edince Osmanlı Hükümeti adaya asker yollayarak isyanı iki hafta gibi kısa bir sürede bastırmayı başarmıştır.

Yunanistan'ın bağımsızlığı, Girit'i Yunanistan'a ilhak için çalışanların cesaretlenmesini sağlamıştır. 1859 yılında Enosis amacı ile büyük bir isyan hareketi başlamıştır. Bütün bu isyanların arkasında kışkırtıcı güç olarak Rusya, İngiltere, Fransa ve Yunanistan yer almaktaydı. Bu arada, 1876 yılında İngiltere tarafından Yedi adanın Yunanistan'a verilmesinden sonra Giritli Ortodokslar Yunanistan, Rusya, İngiltere, Fransa ve diğer Batılı ülkelerden gördükleri para ve silah yardımı ile 1861 yılında yeniden isyan etmişlerdir. Hıristiyanların Meclisi 2 Eylül 1866'da Enosis ilân ederek Yunanistan'ın Girit'i ilhak ettiğini bildirmiştir¹⁰⁴.

Fransa, Rusya, İngiltere ve diğer Batılı devletler Girit'te plebisit yapılması için Osmanlı'ya baskı yaptılar. 6 Ekim 1867'de Osmanlı, Girit'e "muhtariyet" vermiş nitekim Giritli Ortodokslar, *Enosis* konusunda ısrarcı olmuşlardır. Bunun üzerine Osmanlı, halktan vergi toplamaya son vermiştir.

1901-1908 yılları, Yunanistan için bunalımlı bir dönem geçirmiştir. Türklere karşı savaş çılgınlıkları atamadıkları için politikacılar ile askerler iktidar savaşı içerisindeyler. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte, Yunanistan'ın, "Megali idea" düşüncesi yeniden ortaya çıkmıştır¹⁰⁵.

Emperyalist ülkelerin Balkanlardaki oyunları çorap söküğü gibi Osmanlı'nın toprak kaybına sebep olmakta idi ve Girit bunların içinde yer almaktaydı. Yeni Meşrutiyet idaresi ne kadar bu korkunç parçalanmayı örtmek isteseler de başarılı olamamıştı. Bu durumda Osmanlı'nın Girit'te huzur ve emniyeti sağlamak ve mazlumları korumak temel görevidir. Burada Tanin gazetesi, Bosna ve Hersek olaylarına karşılık görüşünü net olarak ortaya koymuştur. Giritlilerin adayı kendi başlarına Yunanistan'a katma teşebbüslerine Avrupa ülkeleri meydan vermişlerdir. Tanin gazetesi Osmanlı hükümetinin bu durumda gereken vazifesini yapacağını ümit etmektedir:

¹⁰⁴Gülser Oğuz, "Osmanlı Gazetesinin (1897 - 1904) Girit İsyanlarına Bakışı", *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, C.7, Sayı: 2, Kırşehir, 2006, ss.89-111.

¹⁰⁵ Girit isyanı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hülalü, a.g.m., ss.8-14.

*Kötü haberler bir birinin peşinde geliyor. Pazartesi Bulgarların İstiklali, Salı günü Bosna Hersek'in ilhaki ve bugün de Girit'in Yunanistan'a ilhak haberi geldi. Yeni Meşrutiyet İdaresi gizli kalan ateşlerin üstünü örtmek istiyor ama bazı kötülük isteyenler bu külleri karıştırıyor.*¹⁰⁶

*“Osmanlı hiçbir zaman Girit'i Yunanistan'a savaşız vermeyecektir. Bir ürün ve bir mal gibi vatanın bir parçasını yabancılara satmak cinayetinde bulunmayacaktır. Biz Girit'e geniş bir muhtariyet verdiğimiz için iç işlerine karışamayız ancak Girit'te huzur ve emniyeti sağlamak ve mazlumları korumak görevimizdir. Girit hükümeti bundan aciz ise Osmanlı Hükümeti aciz değildir.”*¹⁰⁷

*“Giritlilerin kendi başlarına adayı Yunanistan'a katma teşebbüsünde buldukları malumdur. Avrupa da bu katılıma meydan vermiştir. Hükümet-i Osmani'nin bu duruma karşı gereken vazifesini yapacağını ümit ediyoruz. Girit'te Yunan Anayasası teşkil etmek isteyen heyet birkaç Müslümanı da dâhil etmek istiyor.”*¹⁰⁸

1.7. İÇ HUZORSUZLUKLAR

Yeni dönemde, devletin sınır eyaletlerinde ikamet eden bazı göçebe aşiretlerin faaliyetleri, huzursuzluk yaşanmasına neden olmuştur. Aslında bu durum, çok eski yıllardan beri zaman zaman ortaya çıkmaktadır. Hayvancılık ile uğraşan ve yerleşik düzene geçmemiş bazı Kürt aşiretlerinin, İran'dan Türk topraklarına doğru izinsiz bir şekilde girmesi, devletin bu alanda tam olarak bir hakimiyet sağlayamadığının da kanıtıdır. Gazetede bu konuya dair haber şöyledir:

“Zilan ve Haydaran gibi aşiretlerin devletlerin içerisinde buldukları konumdan faydalanarak kendilerine göre bir politika belirlediklerini söyleyebiliriz. Hem Osmanlı ve hem de İran politikaları gereği sınırdaki Kürt aşiretlerinden sosyal, askeri, ekonomik ve politik açılardan faydalanmıştır. Bir sınır şehri olan Bayezid Sancağı'ndaki Sepki, Celali, Zilan, Haydaran gibi aşiretlerin hareketlilikleri şehrin demografik yapısı üzerinde etkili olmuştur. Aşiretlerin her iki devlet arasında göstermiş olduğu hareketlilik, sancağın nüfusunu bazen arttırmış bazen de

¹⁰⁶ Tanin, 26 Eylül 1324 - 9 Ekim 1908, no: 71, s.1, süt: 3-4.

¹⁰⁷ Tanin, 1 Teşrinisani 1324 - 14 Kasım 1908, no:106, s.1, süt: 1.

¹⁰⁸ Tanin, 6 Teşrinisani 1324 - 19 Kasım 1908, no: 111, s.4, süt: 1.

azaltmıştır. Bu hareketlilik sınır hattında düzensiz nüfusa neden olmuştur. Sınır boyunda bulunan veya her iki devletin sınırları içerisinde yaşayan aşiretlerin çoğunun göçebe olmalarından dolayı sürekli yer değiştirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin sistemli bir iskân politikası olmaması nedeniyle devlet aşiretler üzerinde tam bir kontrol sağlayamamıştır. İran'daki Haydarani Aşireti, Osmanlı Hududu'nu geçip, bazı bölgelere tecavüz etti. ¹⁰⁹

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkenin Balkan topraklarında huzursuzluklar ortaya çıkmıştır. Arnavutluk, bu coğrafyalardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Bu bölgedeki asıl mesele ise Müslüman Arnavutlar ile Hıristiyan Sırların anlaşamamasıdır. Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Arnavutluk Müslümanları, silah taşıma hakkına sahiplerdi. Ancak Sırların böyle bir yetkisi yoktu. Bundan dolayı bölgede bir huzursuzluğun olduğu bilgileri başkente ulaşmıştı. Gelen haberlere göre Arnavutların Sırlara kötü davranmasından dolayı, birçok Sırp cemaat ile beraber yaşamakta ya da Arnavut kılığına girmektedir.¹¹⁰ Yaşanan bu olay, Tanin gazetesinde şöyle ifade edilmiştir:

“700000 Müslüman Arnavut'a karşı 300000 Sırlı Hıristiyan mütemadiyen mücadele ediyor. Müslüman olmaları safetiyle silah taşımaya izin ve Osmanlı Hükümetinin itimadı yüzünden hareketinin cezasız kalacağına emin olan Müslüman Arnavutlar, Hıristiyan köylüye esir hayvan muamelesi ediyorlar.”

"İslahat hiç bir zaman bu dağlara kadar nüfuz edemedi. Burada hükümet memurunu dinlemezler ve bir zamanlar Sırp İmparatorluğu'nun merkezi olan bu yerde zavallı Sırlar nüfuslarını muhafaza edebilmek için cemaat halinde toplu olarak yaşamaya mecburdur. Köylüler mezhebdâşlarının uğradığı felakete düşmemek için ya Sırbistan'a kaçıyorlar ya Müslüman olarak Arnavut kıyafetine giriyorlar. 700000 Arnavut'un belki 100000'i bu şekilde Arnavutlaşmış Sırlardan ibarettir. Bu fecii hale bir çare bulunmazsa eski Sırbia'da Hıristiyan unsuru büsbütün mahv olacaktır".¹¹¹

İkinci Meşrutiyet Döneminde huzursuzlukların yaşandığı bölgeler arasında Irak, Yemen ve Hicaz gibi yerlerde bulunur. Gazetenin buralarda yaşanan huzursuzluklara dair yaptığı haberlerde, adı geçen yerlerde ortaya çıkan sorunların;

¹⁰⁹ Tanin, 26 Temmuz 1324 - 8 Ağustos 1908. No: 8, s.1, süt: 1-2

¹¹⁰ Emruhan Yalçın, “Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası”, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, Sayı: 4 Mersin, Aralık 2015, ss.76-104.

¹¹¹ Tanin, 1 Teşrinievvel 1324 - 14 Ekim 1908, no: 75, s.2, süt: 1-2.

eski idareden kaynaklandığı belirtilmektedir. Buna göre mevcut eyaletler iyi bir şekilde idare edilmemiştir. Ayrıca bölgeye gönderilen yöneticiler ve memurlar halka her zaman kötü davranmıştır. Eşitsizlik ve adaletsizlikler, özellikle vergi alanında kendisini göstermiştir. Bundan dolayı halkta bir memnuniyetsizlik hali hakimdir. Hüseyin Cahit'e göre buralara gidilmeli ve sorunlar yakından takip edilmelidir.

1.7.1. Grevler ve İşe Ara Vermeler

II. Abdülhamid'in gittikçe artan baskıcı yönetimi nedeniyle 1878 sonrası grevlerin sayısı azalmıştır. Özellikle baskıcı yönetimle birlikte gazetelerdeki sansür uygulamasının işçi grevlerinin haberlere yansımalarının önüne geçmiş olma ihtimali kuvvetlidir. 1887'den sonra işçi hareketlerinin zayıflamış olabileceği de ifade edilmiştir. Ancak arşiv kayıtlarında, 1886-1902 döneminde yapılan 22 adet grevin varlığına dair bilgi yer almaktadır¹¹². Bu durum bize devletin baskıcı yönetimi artsa bile, iş uyuşmazlıklarının devam ettiği, işçilerin çalışma şartlarında zorlandığı durumlarda grev silahını kullanmakta pek fazla engel tanımadıklarını göstermektedir. Dolayısıyla işçi hareketlerine yönelik olarak yapılacak değerlendirmelerde devlet merkezli bir bakış açısından ziyade, çalışma hayatının kendi dinamikleri üzerinden hareket etmek daha faydalı bir yaklaşım olacaktır. Kayıt altına alınan 22 grevin, 16 tanesi, devletin başkenti İstanbul'da gerçekleşmiştir.

II. Abdülhamid döneminde devletin her türlü olumsuz yaklaşımı ve tedbirlerine rağmen, iş uyuşmazlıklarının devam ettiği, çalışma ve yaşam şartlarından duyulan rahatsızlıkların arttığı dönemlerde İstanbul işçilerinin iş bırakma eylemlerine başvurması herhangi bir baskının bile pek engel olmadığını ortaya koymaktadır. II. Abdülhamid her türlü demokratik örgütlenmeye karşıydı. 23 Temmuz 1908 öncesinde yaşanan kıtlık sonucunda buğday fiyatlarının artması, insanların satın alma gücünü düşürmüş buna ek olarak yeni vergiler gündeme gelmiştir. Ayrıca memur aylıklarının ödenmesinde de çeşitli aksamalar yaşanmıştır. Ancak örgütlü bir yapıda olmayan işçiler II. Abdülhamid'e karşı bir mücadele içine girmemişlerdir. Yalnız İttihat ve Terakki Cemiyeti 1908 yılında işçi eylemleri ve örgütlerinin yolunu açmıştır. Böylece Osmanlı işçi sınıfı 1908 devriminin olgunlaşması sırasında bu

¹¹² Kadir Yıldırım, *Osmanlı'da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2013, s.226.

devrimden en fazla yararlanan sınıf haline gelmiştir. Birçok sendika kurulmuştur. Buna ek olarak çok sayıda grev yapılmıştır. Örneğin İzmir liman işçileri, saat ücretlerinde % 100'ü aşkın bir zam talebiyle greve gitmişlerdir. İstanbul Cibali'deki tütün işçileri de tütün rejisinin % 50'lik zam teklifini yetersiz bularak 13 Ağustos 1908'de grev başlatmışlardır. 13 Ağustos 1908 günü vapurlara kömür yükleyen işçiler, ücretlerinin arttırılması için grev ilan etmişlerdir¹¹³. Bu olaylar dışında Rumeli'de pek çok işçi hareketinin görülmeye başlaması, bazı çevreleri ve İttihat ve Terakki'yi telaşa düşürmüştür. Tanin gazetesi, yaşanan grevler ile alakalı olarak, hükümetin bir an önce olaya el koymasını, taşkınlık çıkarılmamasını dile getirmiştir.¹¹⁴ 14 Eylül 1908 yılında Anadolu ve Şark demiryolu inşaatlarında çalışan işçiler greve çıkmıştır. Bu grev sonucunda çalışanların maaşlarına zam yapılmıştır.

Gazetede grev iş bırakma ile alakalı haberlere baktığımız zaman bunların çok büyük bir kısmının demiryolu işçileri tarafından çıkarıldığını görmekteyiz. Develi istasyonunda yaşanan greve dair haber şöyledir;

“Çarşamba günü Develi köy istasyonunda demir yolu çalışanları treni yoldan çıkararak bazı maddi zarar verdikleri gibi ertesi gün istasyonda toplanarak tutuklanan arkadaşlarını kurtarmak istediler. Bu sırada asker ile çatışmaya girdiler ve bir kişi ölmüş ve birkaç kişi de yaralanmıştır.”¹¹⁵

1.7.2. İsyân ve Silahlı Çatışmalar

1908 devriminden önce ordu içinde gelişen siyasetçi yaklaşım, II. Meşrutiyet'ten sonra subayların çoğunlukla İttihat ve Terakki'nin destekçiliğini bırakmasıyla farklı bir yön kazanmıştır. Ekim 1908'den itibaren ordu içinde dini propagandaların etkisiyle "alaylı" ve "mektepli" subaylar meselesi ortaya çıkmıştır. Yeni yönetimin, alaylı subayları kısa bir süre sonra tasfiye edeceği söylentileri, ordu içerisinde hızla yayılmaya başlamıştır. Bu söylentilerden etkilenen alaylı subayların, mektepli subaylarla olan ilişkileri her geçen bozulmasına neden olmuştur. 31 Mart Olayı öncesi meydana gelen ilk ayaklanma, Ekim 1908 sonlarında İstanbul-Taşkışla'da yaşanmıştır. Askerlik sürelerini doldurarak terhis olmayı bekleyen 87

¹¹³ Yıldırım Koç, “II. Abdülhamit İttihat ve Terakki ve Osmanlı İşçi Sınıfı ”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı: 233, Kasım 2013, ss.1-5.

¹¹⁴ Tanin, 5 Eylül 1324 - 18 Eylül 1908, no: 49, s.1, süt: 1,2.

¹¹⁵ Tanin, 7 Ramazan 1326 - 20 Eylül 1324, s. 7, süt: 4

eratin, askerlik sürelerinin tekrar uzatılması ve Hicaz'da görevlendirilmesi, hoşnutsuz bir durum yaratmıştır. Çavuşları ile birlikte Taşkışla'da ayaklanan erler, kendilerini yakalamak isteyen hükümet güçlerine karşı direnmişler ve meydana gelen çatışma birkaç ölü ve yaralı ile sonuçlanmıştır. Nitekim bu isyan hareketi, Selanik'ten getirilmiş olan aynı kışlada kaldıkları Avcı taburları ile bastırılmıştır. Taş Kışla Vakası:

“Dün Taşkışlada olan hadise yalnız İstanbul değil bütün Osmanlı memleketleri hatta yabancı ülkeler için de önemli bir olaydır. Asker arasında ufak tefek itaatsizlik gözükür. Bundan dolayı böyle bir isyankârlık bütün dünya üzerinde ilgi çekecektir. Harbiye Nazırı vuku bulunan bu olaya şöyle bir cevap verdi; " Kanuna itaat etmeyenleri işten uzaklaştırdık.”¹¹⁶

Aralık 1908 başlarında ikinci bir ayaklanmanın zeminini oluşturulmuştur. Bir tiyatro oyunu erlere yasak edilmiştir. Bu durum tartışmaları beraberinde getirmiş ve erler, "bize yasaksa subaylara da yasak olmalıdır" ¹¹⁷diyerek tiyatroyu basmıştır. Uzun mücadelelerden sonra bu isyanda bastırılmıştır. Bu ayaklanma, ordudaki huzursuzluğu gözler önüne sermesi bakımında önemli bir yere sahiptir. Ordu içinde yaşanan huzursuzluk ve çatışmalar aynı zamanda ülkedeki etnik gruplar içerisinde de yayılım göstermiştir.

Temmuz 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra ülkede kısa zamanda birçok dernek, cemiyet ve parti kurulduğu göze çarpmaktadır. II. Meşrutiyet'in oluşturduğu siyasi ortamda İstanbul'daki zengin Kürtler tarafından 1908 senesinde, Osmanlı Kürt İttihat ve Terakki Cemiyeti, Kürt Neşr-i Maarif Cemiyeti, Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti, kurulmuştur. Bu dönem içerisinde ortaya çıkan Ermeni isyanlarına karşılık, Kürtlerden kurulan süvari birlikleri görev yapmıştır. Ermeniler ve Kürtler arasındaki ilişkiler, genellikle çok olumlu bir seyre sahip değildir. Kürtler tarafından baskı gördüklerini iddia eden birçok Ermeni'nin Kürt kimliğini benimsediği ve Müslüman olduğu durumlar da yaşanmıştır¹¹⁸. Dönemin en dikkat çekici gelişmelerinden birisi Harput'ta yaşanmıştır. Harput'ta başlayan olaylar, bölgedeki gerginliğin arttığını gösteren önemli bir vakadır.

¹¹⁶ Tanin, 19 Teşrinievvel 1324 - 1 Kasım 1908, no: 93 s.1, süt: 1.

¹¹⁷ Necdet Aysal, “Örgütlenmeden eyleme Geçiş: 31 Mart Vakası”, *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C: 10, S.37/38, Ankara, Mayıs-Kasım 2006, ss.1-40.

¹¹⁸ Melek Sarı Güven, “19.Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı İçinde Ermeni-Kürt İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, International Journal of Social Science, Number: 63, p. 341-358, Fransa, Winter II 2017, ss.341-358.

“Harput Türk ve Kürtleri tarafından Ermeniler aleyhine bir karışıklık ve kargaşa olmuş.”¹¹⁹

Dönem içinde yaşanan bir diğer isyan hareketi ise Mekke’de ortaya çıkmıştır. Bu isyan hareketi, geçmişten beri süre gelen bazı aşiretlerin daha bağımsız hareket etmek istemelerinin sonucudur. İlgili haber şöyledir:

“Mekke-i Mükerrerme’de bir takım şahıslar silahlı olarak resmi dairelere ve bazı karakollara saldırarak Mekke Ahalisi’ni tedirgin etmişlerdir. Bir an evvel görevine gönderilmek üzere Bab-ı Ali tarafından Şerif Hüseyin Paşa’ya bildirilmiştir.”¹²⁰

Meşrutiyet’in ilanı, çete faaliyetleri için bir dönüm noktası olmuştur. Çete faaliyetlerine katılanlar için af ilan edilmiştir. Birbiriyle ölümüne mücadele eden etnik gruplar arasında beklenmeyen bir yumuşama görülmüştür. Yunanistan Hükümeti Manastır ve Selanik’te faaliyet gösteren çetelerin ülkeye dönmelerini emretmiştir. İlan edilen aftan yararlanan Yunan çeteciler dağdan inmştir. Bunlardan bir kısmı dağdan inmelerine rağmen silahlarını teslim etmemiştir. Hatta bazıları silahlarını teslim etmeksizin Osmanlı hududunu aşarak Yunanistan’a geçmiştir. Yunan Genelkurmayı’nın resmî yayımına göre, Yunanistan 1904-1908 yıllarındaki silahlı çete mücadelesinden sonraki dönemde silahlı çatışmaların terk edilerek siyasi ve diplomatik mücadele yöntemleri benimsemiştir. Ancak İngiliz raporlarına göre, 23 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’in ilanından Ekim 1912’de Balkan Harbi’nin çıkışına kadar Makedonya’da vuku bulan siyasi maksatlı 600’den fazla ölümlü olayda maktullerin yarısından fazlasının Bulgar olduğu göz önüne alınırsa Yunanistan’ın silahlı çete faaliyetlerinden tamamen vazgeçmediği anlaşılmaktadır¹²¹. Osmanlı arşiv belgeleri de Meşrutiyet’in ilanı sonrasında Yunan çeteciliğinin faaliyetlerini durdurmadığı yönünde çok sayıda veri içermektedir:

“Manastır’daki konsolosluklar tarafından gönderilen raporlardan anlaşıldığına göre ara sıra bazı Rum veya Bulgar mutaassıpları tarafından olaylara teşebbüste bulunmuşlar ama etkili olmamış.”¹²²

¹¹⁹ Tanin, 20 Teşrinievvel 1324 - 2 Kasım 1908, no: 94, s.4, süt: 1.

¹²⁰ Tanin, 3 Teşrinisani 1324 - 16 Kasım 1908, no: 108, s.3, süt: 1.

¹²¹ Hasip Saygılı, “Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya’da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti”, *Güvenlik Stratejileri*, Yıl: 11 Sayı: 21, İstanbul, 2015, ss.145-185.

¹²² Tanin, 22 Ağustos 1324 - 4 Eylül 1908, no: 35, s.3, süt: 3.

1908 senesi, Yunanistan'ın ve diğer batılı devletlerin Osmanlı toprakları içinde yaşayan Rumları isyana teşvik etmesi noktasında birçok olaya tanıklık etmiştir. Osmanlı'dan ayrılan ilk millet olan Yunanlar, Anadolu ve Rumeli topraklarında kalan Rumlar ile birleşmek için Megola İdea adını verdikleri büyük ülküyü gerçekleştirmek için kışkırtma politikalarından vazgeçmemişlerdir. Dönem içinde Rumların taşkınlıklarına dair Tanin gazetesinde çıkan haberler şöyledir:

“Rum vatandaşlarımız “büyük mukaddes fikir” için yani Yunanistan ve Osmanlı Rumlarının bir idare altında birleşmeleri uğruna askeri eğitime yapmaya, silah dağıtılmaya, memurları tahkir etmeye, hükümet dairelerine tecavüz eylemeye başladılar. Midilli’de belediye dairelerinden birinde Yunan bayrağı sallanıyor. Köylülere de silah dağıtılmaya başlandı”.

Yaşanan bir diğer isyan girişimi ise İzmir’de vuku bulmuştur. Kendilerine seçimlerde haksızlık iddia edildiğini söyleyen Rumlar, kentte silahlı bir gösteriye başlamışlardır.

“İzmir’de seçim işlemlerinde güya Rumlara karşı haksızlık edildiğini iddia eden Rumlar dükkânlarını kapatarak silahlı oldukları halde gösterilere başlamışlar ve kilisenin birine toplanmışlar.”¹²³

1.8. SİYASİ PARTİ HABERLERİ

Türk Tarihinin ilk siyasal partisi olan İttihat ve Terakki, II. Meşrutiyet rejiminin ilan edilmesinde başat bir rol oynamıştır. Özellikle Makedonya, Selanik yöresinde son derece güçlü olan cemiyet, hem sivil hem de askeri kadroları ile döneme adeta damgasını vurmuştur. İttihat ve Terakki'nin bu dönemde öne çıkan isimleri arasında Enver Paşa, Talat Bey ve Cemal Paşa bulunmaktadır. Meşrutiyet'in, sorunsuz bir şekilde ikinci defa ilan edilmesinden sonra gücünü arttıran cemiyet, zamanla zayıflamaya başlamıştır. Şüphesiz ki bunun en önemli nedenlerinden birisi cemiyetin geri planda kalma arzusudur. Askeri kadroların çok fazla olması ve devlet yönetiminde herhangi bir tecrübelerinin bulunmaması, İttihat ve Terakki'yi böyle bir yola itmiştir. Parti, direkt olarak yönetimi ele geçirmektense, arka planda kalarak devleti idare etmeyi tercih etmiştir. İttihat ve Terakki, bu noktada partiye muhtaç bir padişah ve partinin kararlarına ses çıkarmayacak bir hükümet ile

¹²³ Tanin, 3 Teşrinisani 1324 - 16 Kasım 1908, no: 108, s.3, süt: 3.

çalışma amacına sahip olmuştur. II. Abdülhamid de bu duruma belli bir süre uyum sağlamıştır. Böylelikle dış politika Padişah ve hükümete devredilirken, iç politika partiye bırakılmıştır.¹²⁴

Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra II. Abdülhamid'in etkisini azaltmaya çalışan İttihat ve Terakki, bunun için gizli haber alma örgütünü dağıtmıştır. Direkt olarak padişaha bağlı olan bu yapının ortadan kaldırılmasıyla, II. Abdülhamid'in haber kaynakları kurumaya başlamıştır. Memlekette tam anlamı ile hürriyet havasının estiği bir ortamda, genel bir af ilan edilmiş ve gazetelere uygulanan sansüre de bir son verilmiştir. Tüm bu yaşanan gelişmeler, Tanin gazetesi aracılığı ile topluma duyurulmuştur. Oldukça genç ve tecrübesiz bir ekip olarak dikkat çeken İttihat ve Terakki, gazete tarafından tüm sorunları çözebilecek bir yapı şeklinde takdim edilmiştir. Bu noktada cemiyetin yayınlamış olduğu ve genel hedefleri belirten beyanname şu şekilde gazetede yer almıştır:

“Osmanlı Terakki ve İttihad Cemiyeti Tarafından Varid Olan Beyanname Sureti: Cemiyetin esas maksadı Osmanlı milletini bir meşrutî hükümete kavuşturmak ve Osmanlılığı siyasi hukuk ve medeniyete ulaştırmaktan ibarettir. Vatanın tamamen sağlam olması, milletin saadeti tam olmasını kendine gaye eden “ Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti memleketin ihtiyaçlarını araştırmak ve meşruta idaresinin kural ve menfaatlerini halka anlatmak için bütün vilayetlere heyet göndermişlerdir. Ve her şekli ile bu davranışı kabul eden halk memnuniyet ile kabul etmişlerdir.”¹²⁵

İttihat ve Terakki'nin öncesinde Genç Türkler ismi ile ortaya çıkması ve Meşrutiyet'i ilan etmesi, Rusya'nın ve Avusturya'nın bölgedeki planlarına engel olmuştur. Fakat Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, bölgedeki jeopolitik çıkarlarından vazgeçecek gibi görünmüyordu. Avusturya'nın Balkanlar'da karışıklıklar çıkarmak istediği yönünde birtakım konuşmalar gazetenin istihbarat servisine ulaşmıştır. İlgili haber şöyle verilmiştir:

“Genç Türklerin yaptığı inkılâplar Rusya ve Avusturya'nın bölge üzerindeki planlarını bozdu. Avusturya bölgeden kolay kolay vazgeçmek istemiyor. Bir takım entrikaların çevrileceği konuşuluyor, bunlardan birisi Genç Türkler için eski

¹²⁴ Yaşar Semiz, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2014, s.217-244.

¹²⁵ Tanin, 23 Ağustos 1324 - 5 Eylül 1908, no: 36, s.4, süt: 2.

Türklerden daha fena dedikodusu, diğeri ise Bulgarların bir ihtilal yapacağı yönünde."¹²⁶

1.9. AZINLIK HABERLERİ

II. Meşrutiyet ile beraber Tanin gazetesinin Osmanlıcılık politikasını takip ettiğini görmekteyiz. Özellikle Balkanlar'da yaşayan gayri Türk ya da gayrimüslim unsurların, milliyetçilik esasına göre hareket etmelerinin, bir şey kazandırmayacağını ifade eden gazete, bu noktada milli birlik ve beraberliğin sağlanması gerektiğini düşünmektedir. Gerek Tanin gerekse Meşrutiyet taraftarı olan aydınlar; yeni rejim ile beraber ortaya çıkan hürriyet ortamının, gayrimüslim halkın devlete olan bağlılığını arttıracığına inanmaktadırlar. Tanin; eşitlik ve kardeşlik gibi kavramları çok sık bir şekilde kullanmaktadır.

*"Romanyalı olmak isteyenlere kendilerinin tarihen Rum olduklarını, Bulgarlık arzusunda bulunanlara Sırp ırkına mensup bulduklarını isbat etmek neye yarar? Ancak bu yolda vaki olan teşebbüslerin, farklı ırklar için teşkil etmiş propagandaların kendilerine taraftar kazanmak maksadıyla vaki olan teşvikat ve neşriyatından da anlaşılıyor ki Makedonya'da ahali henüz milliyetleri hakkında bir fikre ve meyle malik değildir."*¹²⁷

1.9.1. Rumlar

Tanin gazetesinin Rumlara olan bakış açısı, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile paraleldir. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra ortaya çıkan özgürlük ve hürriyet havası ile Rumların devletlerine daha sıkı bir şekilde bağlanacaklarına inanan Tanin, devlet ve rejim karşıtı fikir ile eylemleri sert bir dille eleştirmiştir.

Osmanlı Tarihi'nin ilk seçimlerinden sonra Rumların yapmış olduğu taşkınlıklar gazetenin dikkatinden kaçmamıştır. Tanin, yaşanan olaylardan sonra Rumları uyarmıştır. İlgili haber şöyledir;

"Osmanlı topraklarının içinde bulunan bütün unsurlar Osmanlı ile aynı derecede siyasi hukuka sahip olan Rumlar seçim meseleleri ile İzmir'de ve İstanbul'da yaptıkları saygısızca gösteriler ile nasıl çirkin bir içyüze sahip

¹²⁶ Tanin, 30 Temmuz 1324 - 12 Ağustos 1908, no: 12, s.1, süt: 1

¹²⁷ Tanin, 5 Teşrinievvel 1324 - 18 Ekim 1908, no: 79, s.2, süt: 1.

olduklarını gösterdiler. Rumlar bu yaptıkları hareketi böyle bir devlete karşı savunmak hatasında bulunacak olurlarsa cezasını pek ağır şekilde çekerler. Rumlar kendilerini savaşı, fitneci bir unsur gibi tanıtırlarsa ve böyle haksız muameleler, taşkınlıklar ederek bir takım iftiralara kalkarlarsa kendilerine karşı daima bir tereddüt yaratırlar.”¹²⁸

Rumlar, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan en eski milletlerden birisidir. Yunanistan’ın bağımsızlığını ilan etmesi, Anadolu’da yaşayan Rumları da etkilemiştir. Çok uzun yıllardan beri Yunanlılar tarafından hedef olarak belirlenen Megola İdea, Osmanlı egemenliği altında yaşayan Rumların, çeşitli nedenlerle isyan etmesine neden olmuştur. Bu duruma Rum Patriği de dahil olmuş ve kışkırtıcı beyanatlarda bulunmuştur. Rum Patriği’nin Türklerin Hıristiyanlara karşı şiddetinin artması ve Osmanlı adı altında birleşme fikrine karşı çıkma beyanatlari yapıcı bir hareket olmamanın haricinde açıkça kışkırtıcı bir beyandır ve dini bir cemaatin liderine ve konumuna yakışmayan bir beyanattır. Rum Patrik’inin beyanati Tanin tarafından şöyle ifade edilmiştir:

“Geçen Pazar günü La Türki gazetesi, yazarlarından biri ile Rum Patrik Efendi arasında geçen vukuati yazmıştır. Ancak bir süre sonra Patrik Efendi yazışmaları inkar etmediği için gazete yazarının doğruları yazdığını düşünüyoruz. Patrik Efendi, bu beyanları ile sadece Ortodoks Kilisesi’nin menfaat ve istikbalini düşünüyor. Patrik Efendi’nin izahatına gelelim, sadece ufak bir münakaşadan büyük bir vukuat olmaması için açıklamaya gerek yok sözleri çok açıktır: “Bir milletin tabiatı kolay kolay değişmez. Beş asırdan bu yana Türkler Hıristiyanlara karşı merhametsiz hareket etmiştir. Bugün bize karşı şiddetleri daha da artmış gözüküyor.” Özet olarak Patrik Efendi devletimizin himayesinde bulunan bütün Hıristiyanların “Osmanlı” ismi altında birleşmeleri fikrini kabul etmiyor.”¹²⁹

¹²⁸ Tanin, 30 Şevval 1326 - 11 Kasım 1324, s. 1, süt: 1

¹²⁹ Tanin, 20 Teşrinisani 1324 - 3 Aralık 1908, no: 125, s.1, süt: 1-2.

1.9.2. Ermeniler

Meşrutiyet'in ilanından sonra çok uluslu Osmanlı toplumunun içerisinde var olan sorunların çok büyük bir kısmı batılı ülkelerin kışkırtmasıyla alevlendirilmiştir ve Ermeni Meselesi de bunlardan birisi olarak dikkat çekmektedir. Beş asırdan beri Osmanlı bünyesinde yaşayan Ermeni topluluğu yeni bir örgütlenme hareketlerine başlamıştır ve bu da tepkilere neden olmuştur.

Bu dönemin en temel özelliği Ermeni sorununun Osmanlı'nın iç dinamiklerini ilgilendiren bir mesele olmaktan çıkıp uluslararası bir hale gelmesidir. Bu bağlamda, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı bilinen ismiyle 93 Harbi sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması'nın 16. ve Berlin Antlaşması'nın 61. maddesi başat önemdedir. Bu maddelerle Osmanlı Devleti, Vilayet-i Sitte'de (Erzurum, Mamüretü'l Aziz, Diyarbekir, Bitlis, Sivas, Van) özellikle Rusya ve İngiltere kontrolü altında Ermeniler lehine ıslahat yapmayı kabul etmiştir. Böylece 1908'e kadar sürecek bu dönemin temel aktörleri belirlenmiştir. Bunlardan birincisi, Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimlerin doğal hamisi olarak ortaya çıkan büyük güçlerdir. İkincisi, büyük güçlerin desteğini arkasına alan ve böylece yakın hedefi otonomi, uzak hedefi bağımsızlık olan bir sürece daha sıkı sarılan Ermeni milliyetçiliğidir. Üçüncüsü, 93 Harbi ile birlikte Kafkasya ve Balkanlardan gelen büyük göçmen kitleleridir. Dördüncüsü, Doğu Anadolu coğrafyasındaki diğer etnik nüfusun devrimci, milliyetçi yahut sosyalist Ermeni örgütlerin karşısına yerleştirilmekle yeni tarzda bir siyasi aktör olarak ortaya çıkmasıdır. Toprak kayıpları, büyük güçler, milliyetçilik, idari talepler, göç ve cemaatler arası şiddet gibi birbirini etkileyen ve tetikleyen meselelerin doğrudan muhatabı olan Osmanlı yönetimi de bu sürecin son aktörüdür.¹³⁰ Bu durum Tanin gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

“Şehrimizdeki Rumlar ve Ermeniler bir kardeşlik cemiyeti kurmaya karar vermişlerdir.”¹³¹

İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile beraber azınlıkların nasıl bir tutum içerisine gireceği, en çok merak edilen konuların başında gelmektedir. Yeni rejimin

¹³⁰ Ekrem Yaşar Akçay, “Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı”, *Gümüşhane Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, S.4, Haziran 2011, s. 23-32.

¹³¹ Tanin, 24 Ağustos 1324 - 6 Eylül 1908, no: 37, s.4, süt: 1.

ilanı sonrasında, bazı Ermeni din görevlilerinin, durumdan hoşnut olduğunu ve hatta yeni yönetimin devam etmesi hususunda dua ettiklerini görmekteyiz. Ancak ilerleyen dönemlerde Ermeniler ile Türkler arasındaki gerilim artmış ve kan dökülmeye başlamıştır.

“Dün sabah eski Patrik İzmirliyan Efendi etrafında birçok insan olduğu halde Kumkapı Ermeni Kilisesi’nde Ruhani Ayini yapmış ve ahaliye vaaz ve nasihat ve Meşrutiyet’in devamı için dua etmiştir.”¹³²

Ermeniler ile Türkler arasındaki gerilimin habercisi olan gelişmeler, ülkenin doğusundan gelmiştir. Çok yoğun Ermeni nüfusuna sahip Harput'ta, Türklerin Ermenilere karşı bir hareket içerisine gireceği ihbarı, Tanin gazetesine ulaşmıştır. İlgili haber şöyledir;

“Harput’tan yazılan bir mektuba göre oradaki Müslümanların bir grup kurarak Ermenileri katliam etmeye çalıştıkları bildirilmiştir.”¹³³

1.10. YABANCI BASINDAN YANSIMALAR

Avrupa ülkelerinde Meşrutiyet’in bir Osmanlı devrimi olarak görülmesinden dolayı Avrupa basını tarafından ilgi ile takip edilmektedir ve yoğun olarak yorumlanmaktadır. Tanin gazetesi, yabancı basında çıkan ve Osmanlı Devleti ile alakalı olan haberlere, sütunlarında geniş yer vermiştir. Farklı dillerde basılan ve Avrupa’nın en çok okunan gazeteleri, Tanin tarafından düzenli bir şekilde takip edilmiştir. Böylelikle, devletin dışarıdan nasıl görüldüğü hususunda, hem toplum hem de devleti yöneten kişiler bilgi sahibi olmuştur.

Sadece Avrupa’yı değil, doğuda yer alan büyük ülkelerin gazetelerini de takip eden Tanin, Rusların ünlü gazetesi Vesti’de çıkan; Makedonya’ya özerklik verilecek haberinin tezip edildiğini şöyle ifade etmiştir:

“Makedonya’ya İttihat ve Terakki tarafından özerklik verileceği hakkında Vesti gazetesinin iddiası tezip edilmiştir.”¹³⁴

¹³² Tanin, 20 Teşrinievvel 1324 - 2 Kasım 1908, no: 94, s.4, süt: 4.

¹³³ Tanin, 3 Kanunuevvel 1324 - 16 Aralık 1908, no: 138, s.4, süt: 1.

¹³⁴ Tanin, 5 Ağustos 1324 - 18 Ağustos 1908, no: 18, s.3, süt: 4.

Fransız Jurnal gazetesi Heyet-i Vükela programı hakkında çeşitli yorumlarda bulunmuştur. Program amacının Osmanlı birliği, İslam birliği, askeri değişiklikler ve yapılanmaların öncelikli konular olduğunu belirtmiştir. Türkiye'nin dışarıdan hiç bir müdahale istemediğini, devletin memurları üzerinden düzeleceğini, askeri ıslahatların Avrupa'da endişe yaratmaması ve içerde ıslahatların yapılması için uzun bir barış sürecine ihtiyaç olduğunu yazmıştır.

Fransız Jurnal gazetesi bu program hakkında çeşitli yorumlarda bulunmuş. Gazete diyor ki: Programın amacı İttihad-ı Osmanî, ileride ise İttihad-ı İslam, askeri değişiklikler ve yapılanmalar öncelikli konu, Türkiye dışarıdan hiçbir müdahaleyi istemiyor, hür ve adil Türkiye, hukuka riayet edilmesini istiyor, bir diğer amaç ise hürriyet ve adaleti tekrardan tesis etmek, hükümet herkesin emniyetini sağlarsa adam kayırma son bulacak, memurlar düzelirse devlet de düzelecek, askeri ıslahatlar Avrupa'da endişe yaratmamalı, içeride ıslahat yapmak için uzun bir barış sürecine ihtiyaç var.¹³⁵

1.11. MEŞRUTİYET YÖNETİMİNE OLAN TEPKİLER

Tanın gazetesinin yazarı Hüseyin Cahit, Meşrutiyet'i, ülkenin kurtulmasında tek yol olarak görmektedir. İdealist bir şekilde vatanperverliğin bir Meşrutiyet severlikten ve batılılaşmadan meydana geldiğini ve eski Osmanlı düzen felsefesinin ülkeyi ileri götüremeyeceğini savunmaktadır. Meşrutiyet'in sadece yönetimin değil tüm Osmanlı toplumunun bir ahlakı olması gerektiğini tüm İttihat ve Terakki Cemiyeti gibi dile getirmektedir. Sadece Kamil Paşa'nın Meşrutiyet şartlarını taşıdığıının altını da çizmektedir.

“Meşrutiyet, yalnız yönetimleri değil bütün halkın ahlakını da etkilemektedir. Toplum kendini bütün unsurları ile Meşrutiyete hazırlamalıdır. Şu an bakanlar arasında Kamil Paşa dışında Meşrutiyet şartlarını taşıyan kimse yok. Bugün Meşrutiyet zannettiğimiz kadar kurulmadı, daha mebuslarımız gelmedi. Meşrutiyet'in yerleşmesi için uzunca zaman geçmesi lazımdır. Mutlak olan bir fazilet yoktur, bir şahsın, bir hükümetin esas ahlakının özelliklerinin doğru olmasını o özelliğin şahsı

¹³⁵ Tanin, 28 Temmuz 1324 - 10 Ağustos 1908, no: 10, s. 1, süt: 1-2

veya hükümeti muhafaza edecek ve yükseltecek milli faziletlerden olmasına bağlıdır.”¹³⁶

Hüseyin Cahit Yalçın, Türk ve Müslüman olmayan unsurların, devlete ve yeni rejime bağlı olduğunu zaman zaman yazmış olduğu makaleler ile ifade etmiştir. Yazarın bunu vurgulamasındaki amaç ise Gayrimüslim unsurları İttihat ve Terakki'nin yanına çekmektir. Nitekim, 31 Mart Olayı yaşandığı zaman bu isyanı bastırarak olan ordunun için birçok Gayrimüslim unsurun olduğunu daha sonra göreceğiz.

“Bu gün İdare-i Meşrutiyet’e İslam unsuru kadar Gayrimüslim unsur da bağlıdır, çünkü onlar bu idare sayesinde bu memleketin hakiki evladı oldular, hukuk-i siyasiye’ye asıl manasıyla sahip oldular. Bu hukuku kaybedip tekrar esir olamazlar. Ol yapıya göre gayri Müslim vatandaşlarımız da istibdada karşı bizimle müttefikken kanlarını son damlasına varıncaya kadar feda ederler. Fakat şayan-ı teşekkürdür ki böyle fedakârlığa ihtiyar etmek mevkiinde bulunmayacağız. Ancak bir avuç dolusu sayılacak istibdat taraftarları hiç bir zaman ciddi bir harekette bulunamayacaklardır.”¹³⁷

1.12. EKONOMİK DURUM

İttihat ve Terakki Partisi'nin iktidara gelmesiyle beraber, ekonomik anlamda farklı politikalar uygulanmıştır. Çok uzun yıllardan beri kötü olan Osmanlı Ekonomisi, özellikle dış borçlar yüzünden sıkıntılı zamanlar geçiriyordu. Ekonominin başında, Osmanlı Devleti'nden alacaklı ülkelerin bulunması, bağımsızlığa da vurulan bir darbeydi. Tanzimat ile birlikte memleket içindeki gayrimüslim unsurların ekonomik hayat içinde daha fazla yer bulduğu bilinmekteydi. Bu noktada parti, milli ekonomi politikası ile bu duruma bir son vermek için çalışmalarını başlatır. Milliyetçilik fikrinin ekonomiye de yansması ile beraber koruyucu olarak tanımlanan bir dış ticaret politikası izlenmeye çalışıldı. İttihat ve Terakki, artık Türk ve Müslüman unsurların ekonomik hayatta daha fazla yer almasını istiyordu. Bu çerçevede milli bir burjuva yaratılmaya çalışıldı. Zaman

¹³⁶ Tanin, 22 Temmuz 1324 - 4 Ağustos 1908, no: 4, s.2, süt: 3.

¹³⁷ Tanin, 11 Teşrinievvel 1324 - 24 Ekim 1908, no: 85, s.1, süt: 4.

zaman gayrimüslim unsurlara ekonomik boykotlar uygulandı. Fakat tüm bu çalışmaların meyvelerini almak için biraz daha beklemek gerekiyordu.¹³⁸

1908 senesi, Osmanlı ekonomisi açısından son derece zor bir sene olarak kabul edilir. Duyun-ı Umumiye'nin kurulması ve tüm ülke kaynaklarının bu kuruma emanet edilmesi, devletin ekonomik anlamda bağımsızlığını yitirmesine neden olmuştur. Gazetede ekonomi ile alakalı haberlere baktığımız zaman Tanin, vergi konusunu çok sık gündeme getirmiş ve oranların yüksek olduğunu savunmuştur. Bazı haberlerde ise Duyun-ı Umumiye açık bir şekilde eleştirilmiştir.

1.12.1. Vergiler

Tanin gazetesine göre halktan toplanan vergiler, hiç bir kanuni dayanak olmadan bazı gazetelere verilmektedir. Bu durum eski dönemden kalma bir alışkanlıktır. Gazetelerin hangisi olduğu ise açık bir şekilde belirtilmemiştir. Ancak Servet-i Fünun gazetesinin, artık bu parayı almadığına dair bir açıklama yapması, adı geçen gazetenin vergilerden pay aldığını göstermektedir. Tanin ise yaşanan vergi adaletsizliğini gündeme getirmiştir. Ayrıca vergilerden pay alan diğer gazetelerin de tıpkı Servet-i Fünun gibi davranması gerektiğini belirtmiştir. Konuya dair ilgili haber, Tanin gazetesinin sütunlarında şu şekilde yer almıştır:

“Halktan toplanan verginin bir kısmı gazetelere sebepsiz veriliyordu. Tahsisatlı gazeteler içinde yalnız Servet-i Fünun, Kanun-i Esasi'nin tatbik tarihi olan 11 Temmuzdan itibaren tahsisatını terk ettiğini özel bir uyarı ile bildirdi. Bunu diğer gazetelerde de görmek arzumuzdur.”¹³⁹

Vergi adı altında haksız yere çeşitli paraların vatandaştan toplandığı Tanin gazetesi yazarı Hüseyin Cahit tarafından ayrıca vurgulanmaktadır. Mesela ülke içinde İdare-i Mahsusa'nın açık artırmada satılan vapurlarından bile, ülke içinde yapılmasına rağmen yüzde bir gümrük vergisi tahsis edilmiştir. Konu ile alakalı haberler ise şöyledir:

“Vergi adı altında fazla para toplanmakta.”¹⁴⁰

¹³⁸ Cihan Özgün, Osmanlı Ekonomi Politığıne Kısa Bir Bakış, (XVIII – XIX. Yüzyıllar), *Tarih Okulu*, Sayı:1, İzmir 2008, ss. 5 - 17

¹³⁹ Tanin, 19 Temmuz 1324 - 1 Ağustos 1908, no: 1, s.1, süt: 4.

¹⁴⁰ Tanin, 23 Temmuz 1324 - 5 Ağustos 1908, no: 5, s.1, süt: 1-2

“İdare-i Mahsusanın vapurlarından 12 adetini açık artırmaya çıkarmışlar. Ve satış yapıldığında yüzde bir gümrük vergisi hükümete ödenecektir.”¹⁴¹

Tanin, Düyun-ı Umumiye'nin politikasını açık bir şekilde sorgulamıştır. Gazeteye göre bu idare, çiftçilerden toplamış olduğu vergiyi gazetelere dağıtmaktadır. Tanin bunu eleştirmiş ve haberi şöyle dile getirmiştir;

“Osmanlının zararına olarak bol bol israfa girişen bir daire var o da Düyun-ı Umumiye'dir. Çünkü bazı gazetelere iki yüz kırk ve bazı telgraf ajanslarına üç yüz altmış lira verdiği biliniyordu. Düyun-ı Umumiye topladığı vergileri borçlarımıza mı verecek yoksa böyle sağa sola dağıtacak mı?”¹⁴²

1.12.2. Mal ve Sermaye

Tanin gazetesi devlet mallarının kullanımı ve onunla ilgili haksızlıklarla ilgili araştırmalar yapmış ve gazete vasıtasıyla kamuoyuna ve devletin bunları korumakla yükümlü memurlarına durumu bildirmiştir. Bu noktada gazete, toplumsal görevlerden birisini gerçekleştirmiştir. Mal ve sermaye ile alakalı haberler gazetede kendisine yer bulmuştur.

Rejim değişikliği sonrasında devlet malının yağmalanması, bu malların hesaplarının tutulmaması, gazetenin tepkisini çekmiştir. Özellikle vakıf mallarına yönelik yağma hareketleri, gazete tarafından yetkili kişilere bildirilmiştir. İlgili haber şöyledir:

“Eski idare zamanında devlet malı sahipsiz kalmıştı. İşte boş vakıflar için de bu yapılmıştı. Böylece vakıf malları yağmalandığını Zeki Paşaya bildiriyoruz.”¹⁴³

Gazetenin, vakıf malları konusunda göstermiş olduğu hassasiyet ve duyarlılık sonuç vermiştir. Daha önce vakıf mallarına gerçekleştirilen yağmaları yazan gazete, bu sayıda ise haksız mal elde eden ve bunu da vakıf malları üzerinden gerçekleştiren bir kişinin, bu malı iade edeceğini duyurmuştur. Yaşanan bu gelişme, Tanin gazetesinin toplum ve devlet üzerinde etkisini göstermesi açısından da son derece önemlidir. Gazetenin sütunlarına taşıdığı ve dile getirdiği şikayetlerin, çok kısa bir süre içerisinde sonuçlandığını görmekteyiz:

¹⁴¹ Tanin, 15 Kanunuevvel 1324 - 28 Aralık 1908, no: 150, s.4, süt: 3.

¹⁴² Tanin, 4 Zilka'de 1326 - 15 Kasım 1324, s. 3, süt: 3

¹⁴³ Tanin, 27 Temmuz 1324 - 9 Ağustos 1908, no: 9, s.3, süt: 2.

“Önceki dönemden boş vakıf malları ellerinde bulunanları malları iade etmesi gerektiği üzerindeki yazılarımız haklı çıktı. Bir zat-ı muhterem kendisine bahşedilen bir mülkü tekrar vakıf idaresine iade edeceğini beyan eylemiştir.”¹⁴⁴

Tanin gazetesi, istihbaratı son derece sağlam olan bir yayın organıdır. Elbette bu özelliğe sahip olmasının nedenlerinden birisi de, İttihat ve Terakki'nin yarı resmi gazetesi özelliği ile dikkat çekmesidir. Gazete, haksız yere kazanç elde eden ve ipotekli emlaklara sahip olan kişilerin ismini vermekten çekinmemektedir. İlgili haber, bunun en güzel örneğidir:

“Kuyumcu başı Harunaçin'in oğlu Jak Efendi firari İzzet'in İstanbul'daki emlakının aylıklarını alıyormuş. İzzet'in emlakı ipotekli denilebilirdi. İpotekli ise bu adam nasıl oluyor da aylık alıyordu? Gerçekten almışsa dolandırıcılık etmiş demektir. İpotekli değilse evvelki teminat ne idi?”¹⁴⁵

Tanin yazarı, gümrük hamallarının Avusturya mallarını ve eşyalarını taşımaktan vazgeçme şeklindeki protestolarına ve gurur verici konuşmalarına hayranlığını dile getirmiştir. Gazete, Avusturya – Macaristan'ın, Bosna Hersek'i ilhak etmesinden sonra bu ülkenin mallarına karşı bir boykot başlatmıştı. Konu ile alakalı haber şöyledir:

“Şehrimizin gümrük hamalları dün büyük taştta toplanıp gurur verici konuşmalar yapıp ve alkışlar ile dağılmışlardır. Osmanlı'nın hiçbir hamalı Avusturya eşyası almaya ve vapurlardan Avusturya malı çıkartmaya mecbur edilemez.”¹⁴⁶

1.12.3. Borçlar

1854 yılında Osmanlı Devleti ilk defa Avrupa'dan borç para almıştır. 1875'te Osmanlı borçlarının faizi anaparayı geçmiştir. Böylece Osmanlı maliyesi iflas etmiştir. 1881 Muharrem Kararlarıyla¹⁴⁷ borçlar yeniden düzenlenerek Osmanlı

¹⁴⁴ Tanin, 3 Ağustos 1324 - 16 Ağustos 1908, no: 16, s.3, süt: 3.

¹⁴⁵ Tanin, 13 Teşrinievvel 1324 - 26 Ekim 1908, no: 87, s.6, süt: 4.

¹⁴⁶ Tanin, 22 Teşrinisani 1324 – 5 Aralık 1908, no:127, s.4, süt: 3

¹⁴⁷ Muharrem Kararnamesi (Tevhid-i Düyun Kararnamesi): Osmanlı Devleti ile borçlu olduğu ülkeler arasında yapılan görüşmeler sonucu 20 Aralık 1881 tarihinde imzalanmış bir anlaşmadır. Adını imzalandığı Muharrem ayından almıştır. Osmanlı Devleti iç ve dış borçlarını ödemeyiz hale gelince, alacaklıların baskısı neticesinde padişah II. Abdülhamit tarafından yayınlanan mali kararları içermektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bedri Gürsoy, “100. Yılında Düyun-u Umumiye İdaresi

İmparatorluğu'nun önemli gelir kaynakları 1883'te Duyun-ı Umumiye İdaresi'nin kontrolüne verilmiştir.

Padişah hazineyi kullanamadığından dolayı bizzat kendi üzerine kayıtlı olan emlakları karşılık olarak göstermiş ve karşılığında borç almaya çalışmıştır. Senede 400.000 lira getirisi olan bu emlakları karşılık göstererek, Osmanlı Bankasından 4.000.000 ve özel hazine için borç edineceği açıklanmıştır. Osmanlı Bankası bunun üzerine maliye bakanı ile borç anlaşması yapmıştır. Tanin gazetesi II. Abdülhamid'in maliyeye olan şahsi borcunun faizi ile beraber 16.000.000 lira olduğunun altını çizmektedir ve verdiği teminat karşılıklarını yok saymaktadır, ayrıca Padişahı hazine sayesinde şahsi gelirlerini arttırmaya çalışmasıyla suçlamaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti sözcülerinin ifadelerine rağmen dönemin çeşitli kaynaklarına ve yazılan fermanlara bakıldığında II. Abdülhamid borçlar sorununu çözmeye çalıştığı kanaatine varabiliriz. Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında devlet gelirlerinin yüzde 80'ni dış borçlara ayrılmıştı. İlk olarak yabancı borçlanmaya başvurmadan bütçeyi dengelemeye çalışan padişah; Topkapı Sarayı, İç ve Dışişleri Bakanlıkları kadrolarının bütçelerini kısarak işe başlamıştır. Kendi ailesinden şehzadeler ve diğer üyeler de dahil olmak üzere bütün önemli bakanlıkların maaşları düşürülmüştür. Saray giderleri de padişahın kendi hazinesinden karşılanmaya başlanmıştır. Rusya ile yapılan savaştan sonra ortaya çıkan tazminatın ödenmesi konusunda Rus Çarı ikna edilmiştir. Osmanlı'nın iç ve dış borçları, 1876'dan beri biriken fakat ödenmemiş olan faizlerle birlikte 21.938,6 milyon kuruş olarak tespit edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in mali reformlarının ve Düyun-u Umumiye Komisyonunun çabalarının sonucu olarak toplam devlet gelirleri tahsilâtında büyük bir artış görülmüştür. Böylece ilk 17 yıl içinde yüzde 7,4 gibi az bir artışa karşılık bundan sonra 1907'ye kadar reformlar kök saldıkça bu toplam artış da yüzde 43'e erişmekteydi. Bu gelirlerden Düyun-ı Umumiye payına düşen bölüm ise aynı artışı göstermiyordu¹⁴⁸. Sultan II. Abdülhamid, imparatorluğun vergilendirilebilir temelini genişletmek için ekonomik gelişmeyi özendirmiştir. Düyun-u Umumiye Komisyonu'nun yardımıyla pek çok Avrupalı sanayicinin, bankerin ve tüccarın, hızlı ekonomik gelişmeyi sağlayacak alanlara ilgi duymasını sağlanmıştır. Bu noktada yaşanan gelişmeler, Tanin sütunlarından şu şekilde aktarılmıştır:

Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Ord. Prof. Şükrü Baban'a Armağan*, İstanbul Üniversitesi-İktisat Fakültesi, İstanbul, 1984, ss.17-59.

¹⁴⁸ İlber Ortaylı, “Basra Limanı ve XIX. Yüzyılda Osmanlı-Arap Dünyası”, *Hacettepe Üniversitesi Türk-Arap İlişkileri Konferansı Tebliğleri*, Ankara, 1979, s.221-232.

“Zatı Hazreti Padişahi mülkiyetinde bulunan emlaktan bir kısmını Maliye Hazinesi'ne vereceğini duyurdular. Senede dört yüz bin lira arasında geliri olan bu emlak karşılık göstererek hazine-e maliye için dört milyon lira ve özel hazine için de bir milyon lira borç edineceklerini buyurmuşlar.”¹⁴⁹

Ekonominin iyi olmaması, devleti borç almaya itmiştir. Bu dönemde hükümet ile Osmanlı Bankası arasında bir borç anlaşmasının yapıldığını görmekteyiz. Her ne kadar ismi Osmanlı olsa da bu bankanın İngiliz sermayesi ile kurulduğunu açıktır. Yapılan pazarlıklar sonrasında bankadan ardi ardına borçlar alınmış ve bu durum Meclis-i Mebusan'ın onayına sunulmuştur.

“Osmanlı Hükümeti ile Osmanlı bankası arasında borç almaya dair devam eden müzakerat da Osmanlı Bankası hemen 1 milyon lira hükümete ödeyecektir. Osmanlı Parlamentosu'nun onaylamasına sunulmak üzere dört milyon liralık bir borç daha alınacaktır.”¹⁵⁰

“Osmanlı Bankası ile maliye nazırı geçici bir borç anlaşması yapmışlardır. Bu anlaşma Meclis-i Mebusan'ın onaylanması için sunulacaktır.”¹⁵¹

“Osmanlı Hükümeti'nin alacağı 1,5 Milyon Liranın faizi yüzde 7 olacağı bildirildi. Bu borca karşı Osmanlı hükümeti bir karşılık göstermeyecek. Bu borç Meclis-i Mebusan'ın açılışından sonra anlaşması olunacak büyük borçtan kapatılacaktır.”¹⁵²

“Hazîne-i Hâssa'nın Maliyeye olan borcu 16 milyon liradır.”¹⁵³

Tanin yazarına göre Düyun-ı Umumiye, Osmanlı çiftçilerinden büyük bir zorlukla topladığı vergilerin borçları kapatmaya değil de israf ederek boşa harcadığını iddia etmektedir. 1908'den sonra II. Meşrutiyet yönetimi Düyun-ı Umumiye'ye karşı tavır alamamış olsa da yeni borçlanmalardan kurtulmak için çaba harcamıştır. Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulmasından sonra, Osmanlı Devleti Avrupa para piyasalarında tahvil satarak borç almayı sürdürmüştür. Osmanlı Maliyesi üzerinde kurulan ayrıntılı ve etkin denetim, Osmanlı tahvillerinin riskini azaltmıştır. Bu nedenle, Avrupa para piyasalarında daha elverişli koşullarla, daha düşük faizlere borç bulabilmiştir. Ancak Düyun-u Umumiye İdaresi sayesinde

¹⁴⁹ Tanin, 26 Ağustos 1324 - 8 Eylül 1908, no: 39, s.2, süt: 3.

¹⁵⁰ Tanin, 26 Ağustos 1324 - 8 Eylül 1908, no: 39, s.2, süt: 4.

¹⁵¹ Tanin, 29 Ağustos 1324 - 11 Eylül 1908, no: 42, s.4, süt: 1.

¹⁵² Tanin, 7 Teşrinisani 1324 - 20 Kasım 1908, no: 112, s.2, süt: 2.

¹⁵³ Tanin, 2 Kanunuevvl 1324 - 15 Aralık 1908, no: 137, s.3, süt: 2.

Avrupalı alacaklılar borç ödemelerini eksiksiz olarak ve zamanında yapılmasını sağlamışlardır. Böylece 1881 sonrasında Osmanlı Devleti'nin anapara ve faiz ödemeleri, alınan yeni borçların çok üzerinde seyretmiştir¹⁵⁴. Birinci Dünya Savaşı'na kadarki dönemde Avrupa mali sermayesi, Osmanlı Devleti'ne verdiği yeni borçların yaklaşık iki katını anapara ve faiz ödemeleri olarak Avrupa'ya aktarmıştır:

*“Bin zahmet ve meşakkat ile vergi veren Osmanlı çiftçilerinin, Osmanlı'nın zararına olarak bol bol israfa girişen bir dairesi var o da Düyun-ı Umumiye'dir. Çünkü bazı gazetelere 240 ve bazı telgraf ajanslarına 360 lira verdiğini bildirmiştir. Düyun-ı Umumiye, topladığı ithalatı borçlarımıza mı verecek yoksa böyle sağa sola dağıtacak mı?”*¹⁵⁵

İngilizler, Osmanlı üzerindeki etkilerini genişletmek ve topraklardan kendi çıkarlarına uygun olarak istifade etmek ve ayrıca Osmanlı ile ilişkilerinde hareketlenen Almanya'ya durumu kaptırmamak amacıyla yeni bir para avansı meselesine katılıp Osmanlıyı daha fazla borçlandırmaya çalışmışlardır. Tanin gazetesine göre durum şöyledir:

*“1.500.000 liralık avans artık alınmış sayılır. Osmanlı Bankası, Almanya bankası ve İngiliz sermayedarlarından karışık bir sendika bu avansı vermeye katılacaklar. İngiliz Bankaları Osmanlı'nın böyle bir maliye işlemine ilk defa olarak katılıyor.”*¹⁵⁶

1.12.4. Ticaret

Osmanlı Devleti'nin ticaret filosu kendi için yeterli durumda değildi. Bunu fırsat bilen yabancı bandıralı gemiler Osmanlı iç denizlerini istedikleri gibi kullanmaktaydılar. Bu durumun farkında olan Osmanlı Devleti, ticaret filosunun yetersizliği ve kapitülasyonlardan dolayı tam anlamı bir tepki vermemiştir. İttihat ve Terakki'nin ekonomide milli iktisat politikasını benimsemesi etkisini kısa sürede deniz ticareti alanında da göstermiştir. Milli bir deniz ticaret filosu oluşturulması fikri basında sık sık yer almıştır. İttihat ve Terakki bir yandan deniz ticaret filosunu arttırmaya çalışırken bir yandan da kapitülasyon zincirinden kurtulmaya çalışmıştır.

¹⁵⁴ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi (1500-1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s.230.

¹⁵⁵ Tanin, 15 Teşrinisani 1324 - 28 Kasım 1908, no: 120 s.3, süt: 3.

¹⁵⁶ Tanin, 1 Teşrinisani 1324 - 14 Kasım 1908, no: 106, s.2, süt: 1.

Sultan II. Abdülhamid'in saltanatı dönemine rastlayan bu zaman dilimi içerisinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun birçok farklı yerde bulunan limanlarına kayıtlı büyük ya da küçük 176 adet vapur yer almaktaydı. Bu vapurların 90 adedi İdare-i Mahsusa, 40 adedi Şirket-i Hayriye, 46 adedi ise özel şirket ve kişileri idi. Bunlardan başka İstanbul Limanı'na kayıtlı 912 adet yelken gemisi mevcuttu. İdare-i Mahsusa Gemileri; Karadeniz, Marmara, Ege ve Akdeniz Limanları'na seferler yapmakta iken, kapitülasyonların verdiği haklardan yararlanan, İstanbul Limanı'nda yabancı vapur kumpanyalarını temsil eden yabancı uyruklulardan oluşan acenteler faaliyet göstermekteydi. 1904 yılında "Hamidiye Vapurları İdaresi adı altında bir kurum oluşturan Sultan II. Abdülhamid, Basra ile Bağdat arasında toplam 6 vapur işleterek, 2 vapur işleten İngiliz Lynch şirketi ile 1908'e kadar süren bir rekabet içerisine dahil olmuştur.¹⁵⁷ Bu noktada deniz ticaretini arttırmak amacı ile farklı girişimlerin olduğunu, gazete şu haberler ile dile getirmiştir:

*"Osmanlı'nın deniz ticaretinin gelişmesi için bir Osmanlı Şirketi kurulup ve Haliç İdaresi Vapurları ile oluşan bu şirket için bir komisyon teşkil edilmiştir."*¹⁵⁸

*"Ticaret Nazırı Gabriel Efendi'nin beyanatlarına göre bataklıklar kurutulacak ve icrada teminat gösterilecektir. Bunun yanı sıra ticareti geliştirmek için Şirket-i Bahriyey-i Milli kurulacaktır."*¹⁵⁹

Fransız Ticaret Kanunu'nun yeterli olmaması ve bazı durumlara yönelik tam hükümler içermemesi üzerine yeni bir Ticaret Kanunu'nun hazırlanmasına karar verilmiştir. Bu alandaki ilk ciddi teşebbüs, 1908 yılında yapılmıştır ve yeni bir Ticaret Kanunu hazırlamak maksadıyla bir komisyon kurulmuştur. Ticaret Kanunu'nun tasarısı ile alakalı haber şöyledir:

*"Ticaret Kanunu tasarısını düzenlemek üzere üç dört ay evvel Adliye Nezareti'nde kurulan komisyon vazifesinin birinci kısmını tamamladı. Ticaret Kanununun iflasa kadar olan kısmı için 536 maddeden oluşan bir tasarı hazırlandı. İflas tasarısı ayrıca düzenlenecek."*¹⁶⁰

¹⁵⁷ Özlem Yıldız, *Osmanlı Devleti'nde Deniz Ticareti 1908-1912*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014, s. 218.

¹⁵⁸ Tanin, 26 Ağustos 1324 - 8 Eylül 1908, no: 39 s.4, süt: 1.

¹⁵⁹ Tanin, 26 Temmuz 1324 - 8 Ağustos 1908, no: 8, s.1, süt: 1-2

¹⁶⁰ Tanin, 23 Teşrinisani 1324 - 6 Aralık 1908, no:128, s.3, süt: 1.

“İhtiyaç olunan zaman ile tam denk olan bir Ticaret Kanunu getirilmek üzere teşkil olunan komisyon tamamlanmıştır ve düzenlenen ticaret tasarısı Nezaret makamına takdim edilmiştir.”¹⁶¹

1.12.5. Maaşlar

Osmanlı Devleti'nin çeşitli kurumlarında çalışan memurlar aldıkları maaşları az bulmuş ve yükseltilmesine dair şikayetlerde bulunmuşlardı. Hatta belediye memurları ellerinde bayraklar Bab-ı Ali'ye gelerek maaşlarının 100 kuruş daha fazla yükseltilmesini talep etmişlerdir. Duyun-ı Umumiye idaresi ise idarede çalışan Osmanlı memurlarının maaşlarını indirmiş, yabancı memurların maaşlarını ise yükseltmiştir:

“Duyun İdaresi hemen hemen hiçbir hesaba bağlı olmaksızın tahsisatı hiç düşünmeyerek idarenin memurlarının tahsisatını çok görmekte ve tasarruf etmekle maaşları düşürmeye başlamıştır. İdarede çalışan Osmanlı memurlarının maaşını 300 kuruştan elli kuruşa kadar indirmiş ve yabancı memurlara en az 500 kuruştan başlıyor maaşlar.¹⁶² Matbaa Müdürü Kemal Bey'in Maaşı 16.000 kuruştan, 11.500 kuruşa indirildi.”¹⁶³

II. Meşrutiyet döneminde, 1908 yılı içerisinde maaş zamlarının da yaşandığını görmekteyiz. Gerek bakanlıklara gerekse farklı kurumların çalışanlarına çeşitlik oranlarda maaş zammı yapılmıştır. 1908 senesindeki maaş zamları ile alakalı haberler şöyledir:

“Hariciye ve Nafia Teşkilatı'nda çalışanlar yeni maaşlarını az buldu ve sadrazama şikâyette bulundu.¹⁶⁴ Orman, Maden ve Ziraat çalışanlarının maaşları arttırıldı”¹⁶⁵

1908 senesinde maaş istekleri de dile getirilmişti. II. Meşrutiyet'in özgürlük ve hürriyet havasından istifade eden belediye memurları, maaşlarının arttırılması gerektiğini, şu haberde olduğu gibi ifade etmişlerdir:

¹⁶¹ Tanin, 23 Teşrinisani 1324 - 6 Aralık 1908, no:128, s.4, süt: 2.

¹⁶² Tanin, 13 Kanunuevvel 1324 - 26 Aralık 1908, no:148, s.3, süt: 3.

¹⁶³ Tanin, 29 Temmuz 1324 - 11 Ağustos 1908, no: 11, s.1, süt: 1.

¹⁶⁴ Tanin, 29 Temmuz 1324 - 11 Ağustos 1908, no:11, s.1, süt: 2.

¹⁶⁵ Tanin, 29 Temmuz 1324 - 11 Ağustos 1908, no: 11, s.1, süt:3.

“Birinci Belediye Dairesi'nin belediye memurları dün ellerinde bayraklar olduğu halde Bab-ı Ali'ye gelerek 140 kuruş olan maaşlarınının 240 olmasını rica ettiler.”¹⁶⁶

Devletin demiryolları projelerini başlatması, bir takım mali tedbirleri zorunlu bir hale getirmiştir. II. Abdülhamit Dönemi içinde çok yoğun bir şekilde inşa edilmeye başlanan demiryolları nedeniyle, her devlet memurunun maaşından kesintiler yapılmaya başlanmıştır. Bu durum yeni rejim ve yönetim ile beraber son bulmuştu. Memurların bu konuda yapmış olduğu şikayetler dikkate alınmıştır. Birçok vekil, durumu meclise taşımış ve kesintilerin son bulmasını sağlamıştır. Konu ile alakalı haber şöyledir:

“Artık memur maaşlarından kesinti olmayacak bu kesintiler demir yollarına gidiyordu ama artık bu konu vekiller meclisine verildi ve kesinti olmamasına karar verildi.”¹⁶⁷

1.12.6. Bankalar

1908 yılında Bankacılık faaliyetlerine dair haberler, gazete tarafından şu şekilde aktarılmıştır: Avans konusunda yapılan görüşmeler sonrasında Osmanlı bankası ve diğer kuruluşlar ödenecek olan avansın 1500000 lira kadar ve %7 faizi ile ödeneceği yazılmıştır:

“Eylül sonunda imzalanan anlaşmaya göre Maliye Nezareti bir miktar meblağ almak üzere Osmanlı Bankası ile müzakereye girmiştir. Sene sonu masrafları karşılamak için Osmanlı'nın bir milyon beş yüz bin liraya ihtiyacı vardır.”¹⁶⁸

“Masraflar için bir süreden beri anlaşmasına çalışılan ödeme, daha doğrusu avans hakkındaki müzakereler sonunda sonuca varılmış, Osmanlı bankası ile diğer kuruluşların vekilleri onay cevabını vermişlerdir. Ödenecek avans 1.500.000 lira kadardır. Ve yüzde yedi faiz ile veriliyor.”¹⁶⁹

¹⁶⁶ Tanin, 18 Eylül 1324 - 1 Ekim 1908, no:62, s.8, süt: 1.

¹⁶⁷ Tanin, 7 Teşrinisani 1324 - 20 Kasım 1908, no: 112, s.3, süt: 6.

¹⁶⁸ Tanin, 28 Teşrinievvel 1324 - 10 Kasım 1908, no: 102, s.3, süt: 4.

¹⁶⁹ Tanin, 11 Teşrinisani 1324 - 24 Kasım 1908, no: 116, s.1, süt: 3.

1.12.7 Rüşvet ve Yolsuzluk

Dönem içinde yaşanan rüşvet ve yolsuzluklara sayfalarında çok geniş bir yer ayıran gazete, vatandaşın gelen şikayetleri sütunlarına taşımıştır. Buna göre yolsuzluk ile alakalı olarak en dikkat çekici haberlerden birisi, Bahriye Nazırı'na dair gelişmedir. İsmi vermekten çekinmeyen bir tüccar, bu konu hakkında bir ihbarda bulunmuştur. Bu haber gazetede şöyle yer almıştır:

“Bahriye Nazırı Hasan Rami Paşa'nın yaptığı hırsızlıklardan dolayı Bahriye'nin sıhhatini bozduğunu iddia ediyorum ve vatana ihanet suçuyla itham ediyorum. (Tüccardan Mehmet Kuddusi)”¹⁷⁰

Gazete, yolsuzluk ve rüşvet konusunda çok büyük bir mücadele vermiştir. Bu durum halk tarafından da desteklenmiştir. Gazeteye, birçok devlet görevlisi hakkında rüşvet ve yolsuzluk haberleri adeta yağmaya başlamıştır. İlgili haber şöyledir:

“Necip Mülheme ve Başkâtip Tahsin'in hırsızlıklarına dair gazeteye mektuplar gelmeye devam etmektedir.”¹⁷¹

Bu dönemde yolsuzluk o kadar yaygın bir hale gelmiştir ki, Bahriye Nezareti'ndeki sandıklar bu yüzden lağvedilmiştir. Gazete haberi şu şekilde vermiştir:

“Bahriye Nezareti'nde Teşkilat Sandığı lağvedildi, burada da yolsuzluk var.”

Tanin, yolsuzluk haberlerini her zaman vermeye devam etmiştir. Bu konuda net ayrıntılar aktarılmaktadır. Tam 100.000 liralık yolsuzluk haberi şöyledir:

“Orman ve Maden ve Ziraat Nezareti tarafından olan müracaat üzerine Selim Melhame'nin hesaplarına bakılmak için Bab-ı Ali'den bir heyet gönderilmiş ve şimdiye kadar 100.000 liradan fazla hazinenin zararı olduğu meydana çıkmıştır.”¹⁷²

Rüşvet alan kişiler arasında, Milli Reisi İbrahim de vardır. Osmanlı Devleti zamanında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan en büyük aşiretlerden birisi olan Milli'nin lideri olan İbrahim Paşa, bölgede huzur ve güveni tahsis etmesi için devlet tarafından görevlendirilmiştir. Böyle göreve sahip bir kişinin rüşvet alması, gazete aracılığı ile gündeme taşınmıştır:

¹⁷⁰ Tanin, 20 Temmuz 1324 - 2 Ağustos 1908, no: 2, s.4, süt: 2.

¹⁷¹ Tanin, 25 Temmuz 1324 - 7 Ağustos 1908, no: 7, s.4, süt: 1.

¹⁷² Tanin, 23 Teşrinievvel 1324 - 5 Kasım 1908, no: 97, s.4, süt: 2.

*“Milli Reisi İbrahim’in takibinde olan Askeriye Heyeti Viranşehir’e girdiği zaman, zanlının çadırında bir takım evraklar bulmuştur. Bu evraklardan İbrahim’in rüşvet ve hediyeler aldığı ve adaleti doğru sağlamadığı anlaşılıyor.”*¹⁷³

1.13. KÜLTÜR VE SANAT

II Meşrutiyet’in ilan edilmesinden sonra her alanda olduğu gibi kültür konusunda da bir takım gelişmeler yaşanmıştır. Tatil günleri konusundaki yeni uygulamalar bunun en güzel örneğidir. Yapılan konun değişikliği ile bayram günlerinin tatil olmasına karar verilmiştir. Selamlık törenlerinin çok daha coşkulu bir şekilde geçtiğini gazetede haberlerden anlamaktayız. Şüphesiz ki bu durum, yeni rejimin ilk dönemlerindeki özgürlük ve hürriyet havasının getirmiş olduğu kazanımlardır.

Hükümdar ve ahali arasındaki ilişkinin değiştiğini 11 Temmuz ile 18 Temmuz selamlık törenini kıyaslayarak görmek mümkündür. Gazete, Meşrutiyet’in ilan edilmesi sonrasında, halkın padişaha çok daha büyük sevgi gösterilerinde bulunduğunu dile getirmiştir. İki selamlık töreni arasındaki fark şu haber ile ifade edilmiştir:

*“Hükümdar ile ahali arasındaki münasebetin mahiyetini anlamak için 11 Temmuz ile 18 Temmuzdaki iki selamlık törenini kıyaslamak yeterli olur. Daha önce halk padişahı göremezdi. Bugün ise halk padişahı görüyor, alkışlıyor, dualar, teşekkürler ediyor. Dün ahali de padişah da esirdi, bugün ise halk ve padişah hürdür.”*¹⁷⁴

1908 yılında alınan bir karar ile bayram günlerinin tatil edilmesine karar verilmiştir. Bundan dolayı gazete de, bayram nedeni ile çıkmayacağını ilan etmiştir:

*“İkinci defa Osmanlı Hükümeti’nin verdiği karar üzerine bayram günleri düzenli tatil edileceğinden, bayramın ikinci ve üçüncü günleri bütün gazeteler gibi Tanin de intişar etmeyecektir.”*¹⁷⁵

¹⁷³ Tanin, 20 Teşrinisani 1324 - 3 Aralık 1907, no: 125, s.2, süt: 5.

¹⁷⁴ Tanin, 20 Temmuz 1324 - 2 Ağustos 1908, no:2, s.1, süt: 2.

¹⁷⁵ Tanin, 13 Teşrinievvel 1324 - 26 Ekim 1908, no: 87, s.1, süt: 1.

Seçimlerden dolayı yapılan şenlikler ve bayramlar, ülkede çok büyük bir ilgi görmüştür. Tanin gazetesinin haberine göre şenliklere çok yoğun bir katılım söz konusudur. Bayram ve şenliklerle alakalı haberler şöyledir:

“İstanbul tarafında gerçek bir millet bayramı denece derecede derin, hakiki şenlikler yapılıyordu. Mini mini masum yavrular sıra sıra dizilmişler yanlarında genç, yaşlı birçok halk duruyor. Askeri müzikçileri ile birlikte hep beraber bir ağzdan vatan şarkıları söyleniyor. Osmanlı sancakları dalgalanıyordu.”¹⁷⁶ Milli şenliklere dün de devam edildi kabile kabile Bab-ı Ali’yi ve Cemiyeti ziyaret eden halk her tarafta tebessümlü yüzler ile karşılanıyorlardı.”¹⁷⁷

Yeni rejimin ilan edilmesi ile beraber İstanbul’da tiyatro oyunlarının arttığını, gazete sütunlarına bakarak anlamaktayız. Bu dönemde Vatan Tiyatrosunun provaları ile alakalı birçok haber gazetede yer almıştır. İlgili haberler şöyledir;

“Vatan oyunu tepebaşı bahçesinde oynandı. Müşir Şakir Paşa, padişah adına oyunu izlemeye geldi.”¹⁷⁸

İttihat ve Terakki Partisi’nin kurumsallaşması adına yürütülen faaliyetler çerçevesinde bir marşın yazılmasına karar verilmiştir. Marşı yazan kişi ise V. Murad’ın kızı Fehime Sultan olmuştur. Saraydan bir kişinin, İttihat marşı yazması, son derece ilgi çekici bir gelişmedir.

“Merhum Sultan Murat Hazretlerinin kerimesi Fehime Sultan Hazretleri tarafından İttihad-ı Milli Marşı ismi ile bir marş bestelenmiş.”¹⁷⁹

1.14. ORDU

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinde en büyük paya sahip olan kurumların başında ordu geliyordu. Balkanlar’da görev yapan 3. Ordu’ya mensup olan Hareket Ordusu, yeni rejime sıkı sıkıya bağlıydı. Ordu personelinin çok büyük bir kısmı Rumeli kökenliydi. Meşrutiyet rejimine geçilmesinden sonra ordu içindeki hürriyet taraftarları ağırlık kazanmaya başladılar. Ancak onların karşısında yer alan ve alaylı olarak tabir edilen bir başka grup bulunuyordu.¹⁸⁰ Tanin gazetesi, orduya sahip çıkma

¹⁷⁶ Tanin, 9 Teşrinisani 1324 - 22 Kasım 1908, no:114, s.3, süt: 2.

¹⁷⁷ Tanin, 13 Teşrinisani 1324 - 26 Kasım 1908, no:118, s.3, süt: 5.

¹⁷⁸ Tanin, 27 Temmuz 1324, 9 Ağustos 1908, no: 9, s.4, süt: 5

¹⁷⁹ Tanin, 9 Kasım 1324, 22 Kasım 1908, no: 114, s. 4, süt: 5

¹⁸⁰ Suat Zeyrek, “II. Meşrutiyet Sürecinde Osmanlı Devleti’nde Ordu – Siyaset İlişkileri Üzerine Genel Bir Bakış”, *Studies of The Ottoman Domain*, C. 4, Sayı 6, 2014, ss. 44 - 45

noktasında bazı haberlere imza atmıştır. Orduyu, İttihat ve Terakki'nin silahlı gücü gibi gören gazete, her daim orduya sahip çıkmıştır.

Orduya dair bir haberde, Bulgaristan ile sıcak bir çatışmanın olabileceğini yazan Fransız gazetesi eleştirilmiştir. Durumun gayet sakin olduğunu dile getiren gazete, bir savaş durumunun olmadığını şu haberler ile belirtmiştir:

“Bütün Fransız matbuatı bu suale evet cevabı veriyorlar. Güya Cumartesi sabahleyin Harbiye Nezareti buna dair emir telgrafi çekmiş, fakat Bulgaristan tarafından verilen teminat üzerine aynı günün akşamı bu emrin icrasını ertelemiştir. Bir taraftan da önceki izahata hak veriliyor. Cumartesi gecesini Anadolu askerinin silah altına alınması emri verilmiş, fakat sonuç olarak Pazartesi'ye kadar silahlanmanın ertelenmesini taktir etmiştir. Şu müddet zarfında 20.000 kadar ihtiyat askeri kayıt edilmiştir. Bunlar hemen Dersaadet'e sevk edilmek üzere emir almışlardır. Gerek Dersaadet'te ve gerek vilayette efkarın heyecanda olmasından dolayı idare-i örfiye ilan edilmiştir.”¹⁸¹

Tanın gazetesi, orduyu rejimin bir bekçisi ve hürriyetin koruyucusu olarak görmüştür. Bundan dolayı orduya dair her türlü gelişme, milli birlik ve beraberlik duyguları içinde sütunlara taşınmıştır. İlgili haberler ise şöyledir:

“Osmanlıların namusu, hür, Meşrutiyete hizmet eden kahraman ordusu yaşasın. Çünkü bu millet o ordunun hamiyetli kalbi, vazifesini bilme hissi yaşadıkça yaşayacak. Milletın namusu o ordunun hareketi ile muhafaza edilecek, Memleketin emniyet ve güvenliği için her daim canlarını feda etmeye hazır bu kahraman ordu oldukça emniyet ve güvenlik olacak.”¹⁸²

“Birkaç günden beri askeriye memurları büyük bir faaliyet ediyorlar. Harbiye Nezareti'nden gelen yeni emirler uygulanıyor. Anlaşılan Üçüncü Ordu'yu mükemmel bir hale getirmek ve her türlü tecavüze engel olmak için şiddetle eğitim görüyorlar.”¹⁸³

¹⁸¹ Tanin, 10 Teşrinievvel 1324 - 23 Ekim 1908, no: 84, s.2, süt: 3

¹⁸² Tanin, 10 Teşrinisani 1324 - 23 Kasım 1908, no: 115, s.1, süt: 1.

¹⁸³ Tanin, 14 Teşrinisani 1324 - 27 Kasım 1908, no: 119, s.3, süt: 1.

İKİNCİ BÖLÜM

1909 YILI İÇ SİYASİ OLAYLARI

2.1.HÜKÜMET FAALİYETLERİ

1909 yılının Şubat ayına kadar görevde kalan Kıbrıslı Kamil Paşa Hükümeti, Tanin gazetesi ve özelde Hüseyin Cahit Yalçın'ın girişimleri ile düşürülmüştür. Yerine ise 14 Şubat 1909 tarihinde Hüseyin Hilmi Paşa'nın kurduğu hükümet gelmiştir. Ancak 31 Mart Olayı'nın yaşanmasından sonra yine bir hükümet değişikliği yaşanmış ve Ahmet Tevfik Paşa kabinesi başa gelmiştir. 14 Nisan 1909 ile 5 Mayıs 1909 tarihleri arasında kısa süreli bir dönemde ülkeyi yöneten bu kabinenin sonrasında ikinci Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti kurulmuş ve 5 Mayıs 1919 yılında göreve başlamıştır. 28 Aralık 1909 tarihinde ise görevden ayrılmıştır. Bu sene içinde hükümet değişikliklerinin çok sık yaşanmasının temel nedeni iç siyasi gelişmelerdir. 31 Mart Olayı, bu anlamda bir kırılma yaratmıştır.

2.1.1. Hükümet Kurma Çalışmaları

II. Meşrutiyet Dönemi'nin en önemli devlet adamlarından birisi olan Kamil Paşa, Meclis'ten izin almadan ve meclisin etkisini göz ardı ederek kabine değişikliği yapmaya çalışmıştır. Bu noktada mecliste yükselen itirazlar neticesinde, güven oylamasına gidilmiş ve 218 oy ile Kamil Paşa hükümeti, 14 Şubat 1909 tarihinde düşürülmüştür¹⁸⁴. Böylece Osmanlı Tarihi'nde bir hükümet, ilk defa güvensizlik oyu ile görevden uzaklaştırılmış oluyordu. Gazete, bu duruma dikkat çekmiş ve yen kabinenin ise Hilmi Paşa önderliğinde kurulacağını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Kamil Paşa'nın vermiş olduğu hizmetlerden de övgü ile bahsedilmiştir.

13 Mart'ta Sadaret Mührünü alarak kabinesini kuran Hüseyin Hilmi Paşa, mutlak tarafsızlık vurgusuyla kabinenin ülke iç politikasını özetleyen bir konuşma yapmıştır. Hilmi Paşa; önceliğin, devlet dairelerine çeki düzen vermek olduğunu ifade etmiştir. Bunun gerçekleştirilmesi adına yapılacak kanunların hazırlık aşamasında, Avrupa Kanunları'nın süratle inceleneceği ve buna istinaden yürürlüğe konacağını belirtilmiştir. Ayrıca planlanan işlerin uzun bir sürece yayılması gerektiğini dile getiren Paşa, bu sürecin Avrupa'da yüzyıllar boyunca sürdüğünü bu

¹⁸⁴ Enver Ziya Karal, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. V, Atatürk Dil, Tarih, Kültür Yüksek Kurumu Yayınları, XIII. Dizi, Ankara, 2010, s.72.

nedenle sabırlı olunması telkininde bulunmuştur. Programda teknik detaylara girmekten kaçınan Sadrazam, Kanun-i Esasi'nin gereği olan adalet ve müsavat kavramlarını teoriden pratiğe geçirip gündelik hayata sokacaklarını bunun için de gerekli düzenlemelere en kısa sürede başlaması için çalışmaların tam hızla yapılacağını dile getirmiştir¹⁸⁵. Belirtmek gerek ki Hilmi Paşa, Kamil Paşa'dan Sadaret Mührü ile beraber birçok sorunu da devralmıştır. Sadaret değişimi her ne kadar parlamentonun istekleri ekseninde gerçekleşmiş olsa da İttihatçıların yoğun propagandası ve kabine içindeki Harbiye ve Bahriye Nazırları'nın değişimine karşı tavır, Sadaret değişiminin bir takım çevrelerce "örtülü darbe" olarak görülmesine yol açmıştır.¹⁸⁶ Hilmi Paşa'nın hükümeti kurma görevinin almasından bir gün sonra, Meclis Riyaseti'ne memurların yargılanmasını idari mahkemelerden nizami mahkemelere kaydıran bir önergeyle birlikte kurumsal değişiklikleri öngören tasarılar da aynı şekilde kabul edilerek alt komisyonlara gönderilmiştir. İlgili haber şöyledir:

*"Kamil Paşa Kabinesi'nin sükutuyla yerine Hilmi Paşa'nın riyaseti altında yeni bir Heyet-i Vükela gelmesinin dahili ve harici ne gibi tesirleri olacağını düşünmek doğaldır. Kamil Paşa'nın dış siyasetteki maharetini uzun uzadıya masaya yatırmamız gerekir. Bir nebze de olsa başarısını görmek taraftarıyız. Millet Meclisi açıldı, ilk tesiri pekiyi oldu. Günler geçmeye başladı. Kamil Paşa'nın izahatını pek müsamahakar kabul etmekle halkın fikrinde meclisimiz iyi bir tesir hasıl etmişti. Eski Heyet-i Vükela'nın hatası Meclise kanun layihaları verememesidir. Ancak yeni Meclis hürriyet ve Meşrutiyet yanlısı olmaktan bir an bile vazgeçmeyeceğini göstererek hakkımızdaki hüsn-i zanları, ümitleri iade etti. Meclis Meşrutiyet'e aykırı hareketlerde bulunan kabineyi, sevgili kabineyi tereddüt bile etmeden feda etmekle memlekete hizmet etmiştir. Her taraftan alınmaya başlanan ve Osmanlı Meclis-i Mebusan'ını alkışlayan harici telgrafnameler de Kamil Paşa'nın başarılarının birer eseridir."*¹⁸⁷

Meclis-i Mebusan'ın açılmasına yakın bir zaman diliminde, Tanin gazetesi, hükümet değişikliğinin olacağını bir kez daha gazetede ki haberler ile dile getirmiş ve çeşitli uyarılarda bulunmuştur:

¹⁸⁵ Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İştiklerim*, TTK Yayınları, Ankara, 1987, s.21-24.

¹⁸⁶ Erkan Tural, "II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi)*, İzmir, 2006, s.129-140.

¹⁸⁷ Tanin, 3 Şubat 1324 - 16 Şubat 1909, no:196, s.1, süt: 1,2.

“Meclis-i Mebusan’ın açılması yaklaşınca Heyet-i Vükela’nın değişeceği şayiisi da ortaya çıkmıştı. Bu rivayetlerin bi-asıl ve esas olduğunu o zaman izah ederek efkâr-ı umumiye-yi hataya düşmekten mene çalışmış idik. Böyle şayiaları ortaya çıkarınların bizim hayrımıza olmadıklarında şüphe edilmemelidir. Çünkü bir memlekette sık sık tebeddül-i vükela vukuu kadar o memleketin ahval-ı dâhiliye-i siyasisinde muvazenet ve sükun bulunmadığını gösterecek bir hadise tasavvur edilemez. Bundan en evvel kaybedecek olan cihet siyaset-i hâriciyemizdir. Hangi bir meseleyi halle teşebbüs etsek, hangi müzakereyi görüşsek karşımıza gelirler. Siyaset-i Hâriciye ve iktisadiyemiz sık sık tebdil-i vükela ve kuvvadan böyle müteessir olduğu gibi siyaset-i dâhiliyemize mutazarrır olmaktan hali kalmaz. Sık sık buhran-ı vükela vukuunun böyle mahzurları aşikâr iken bir memleket hakkında bütün emniyeti selb edecek bir şekil alır. Kabinemize terettüb eden ilk vazife ise fikrimizce kendisini ebedi gibi farz ederek ona göre hazırlanmaktan, çalışmaktan ibarettir. Maarifin terakkisine çalışmak, servet-i tabiyemizden istifade etmek, bunlar birer gayedir. Bu gayeye hükümet nasıl vasıl olacaktır. İşte bunlar hakkında hükümette bir fikr-i vâzih ve sarîh olmalı.”¹⁸⁸

Kamil Paşa Hükümeti’nin düşürülmesinden sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendisine yakın olarak gördüğü Hüseyin Hilmi Paşa’yı başa getirdi ve böylelikle yeni hükümet kurulmuş oldu.¹⁸⁹ Şüphesiz ki Tanin gazetesi, bu hükümet değişikliğinde büyük bir rol oynamış ve hükümete dair sert eleştirileri gazeteden dile getirerek, bir nevi görevini yerine getirmiştir. Gazete, kurulan yeni hükümet ve kabineyi şu şekilde açıklamıştır:

Sadrazam ve Dâhiliye Nazırı – Hüseyin Hilmi Paşa

Şeyhülislam – Ziyaeddin Efendi

Hariciye Nazırı – Rifat Paşa

Harbiye Nazırı – Ali Rıza Paşa

Bahriye Nazırı – Sabık Tophane Nazırı Rıza Paşa

Şura-yı Devlet Reisi – Hasan Fehmi Paşa

Maarif Nazırı – Abdurrahman Bey

¹⁸⁸ Tanin, 4 Teşrinisâni 1325 - 17 Kasım 1909, no:434, s.1, süt: 1,2,3.

¹⁸⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi IX. Cilt, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908 – 1918 a.g.e., s.72.*

Maliye Nazırı– Ziya Paşa

Orman ve Maden Nazırı - Mavrokordato Efendi

Nafia Nazırı – Noradunkyan Efendi

Evkaf Nazırı – Vekaleten Sadaret Müsteşarı Ziya Bey

*Adliye Nazırı – Refik Bey.*¹⁹⁰

Hilmi Paşa Hükümeti'nin başa geçmesiyle akıllarda devletin geleceği konusunda bazı sorular oluşmuştur. Yeni hükümetin iç ve dış siyasette ilerleyeceği adımlar merak edilmektedir. Bu bağlamda dış siyasetle ilgili olarak Bosna-Hersek ve Bulgaristan meselelerine karşı yapılacak uygulamalarla ilgili Tanin gazetesinin yorumu şu şekildedir:

*“Yeni kabinenin bugün Meclis-i Mebusan’a gelerek programını tebliğ etmesi mukarrerdir. Kamil Paşa’nın iktidardan düşerek yerine Hüseyin Hilmi Paşa’nın riyaseti altında bir Heyet-i Vükela gelmesinin devletin istikbalinde acaba ne gibi etkileri görülecektir? Osmanlı hükümetinin iç ve dış siyasetinde bundan sonra ne olacak? Yeni hükümetin takip edeceği dış siyasetin değişmeyeceğini, değişmeyeceğini zannederiz. Zira Kamil Paşa’nın dış siyasetteki başarılarını da inkar edemeyiz. Büyük bir siyaset dehası olan İngiltere’nin bile açıktan açığa büyük bir şevk ile Osmanlı hayranı olması Heyet-i Vükela’nın vazifesini bütün bütün kolaylaştırıyordu. Takip olunacak en makul meslek İngiltere’nin dostluğuna istinad ile beraber diğer devletlerin hepsiyle hoş geçinmekten ibaret idi. Dış ilişkilerimizi ihlal eden Bosna ve Hersek ilhaki, Bulgaristan istiklali gibi meselelerin tesviyesi harici politikamızı takviye edeceği, bizi içişlerimizde rahat ve serbest bir şekilde ıslahat yapmaya yönlendireceği ümit olunabilir.”*¹⁹¹

¹⁹⁰ Tanin, 2 Şubat 1324 - 15 Şubat 1909, no:195, s.3, süt: 3.

¹⁹¹ Tanin, 4 Şubat 1324 - 17 Şubat 1909, no:197, s. 1, süt: 1,2,3.

2.1.2 Görev Değişiklikleri

1909 senesinde, yeni hükümetin kurulması ile beraber görev değişikliklerinin olduğunu görmekteyiz. Ancak atamalar, 1908 yılında olduğu gibi çok yoğun değildir.

2.1.2.1 Atamalar

Hüseyin Hilmi Paşa Hükümeti'nin kurulmasından sonra artık bir klasik haline gelen yeni tayin ve atamalar gerçekleşmeye başlamıştır. Hükümet, genellikle İttihat ve Terakki'ye yakın olan kişileri üst kademeye getirmiştir. Bu noktada devletin birçok yerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu durum gazete tarafından şu haber ile duyurulmuştur:

“Maliye Nazırı Ziya Paşa'nın istifasından sonra yerine Maliye Nezareti Muhasebecisi Rifat Bey tayin olunmuştur. Defter-i Hakani Nezareti'ne Maliye Müsteşarı Mahmud Esad Efendi getirilmiştir. Londra Sefiri Rifat Paşa Hariciye Nezaretini kabul etmediğini makam-ı sadarete bir telgraf çekerek bildirmiştir.”¹⁹²

“Makam-ı Sadaret Seryaverliğine 3. Ordu-yu Osmani açığında bulunan Miralay Şevket Bey tayin olunmuştur.”¹⁹³

“Merkez Kumandanlığı muavinliğinde bulunan Ahmed Hamdi Paşa tayin olunmuştur.”¹⁹⁴

“Ayan azasından eski Sadrazam Ferid Paşa'nın Aydın Vali Vekaleti'ne tayini gerçekleşmiştir.”¹⁹⁵

Kamil Paşa Hükümeti'nin ardından dış siyasette yarım kalan işler ve Hariciye Nazırlığı'na yapılacak atama konusunda toplantılar yapılmıştır. Hariciye Nazırı Rifat Paşa ile gazete bir mülakat gerçekleştirmiştir. Bu mülakatın ayrıntıları gazetede şöyle yer almıştır:

“Dış siyasetimizin Avrupa'daki etkileri, eski hükümetin bıraktığı ya da yarım kalan izler ve tüm bunlar ışığında memleketimizin hariçteki durumu hakkında

¹⁹² Tanin, 4 Şubat 1324 - 17 Şubat 1909, no:197, s.3, süt: 3.

¹⁹³ Tanin, 23 Şubat 1324 - 8 Mart 1909, no: 216, s.3, süt: 6, s.4, süt: 1,2.

¹⁹⁴ Tanin, 2 Mart 1324 - 15 Mart 1909, no: 223, s.4, süt: 1,2.

¹⁹⁵ Tanin, 9 Mart 1324 - 22 Mart 1909, no:230, s.2, süt: 6.

mülakat eyledik. Nazır Bey kendinden emin çok ümitli olarak komşuluk münasebetlerimizi diri tutacağımızı, Avrupa Devletleri içinde kendimize de yer bulacağımızı belirtti. Fakat bütün bu ümitlerin sadece tek bir şarta bağlı olduğunu unutmuyorduk. O da ıslahat-ı dahiliyede muvaffakiyetten ibaretti!"¹⁹⁶

Gazete, atamaların çok yoğun olduğu bir dönem içerisinde, aldığı istihbaratları da yayınlamıştı. Buna göre gazetede ki olası atama kararları şu şekilde duyurulmuştur:

*"Ferid Paşa'nın tekrar Sadarete tayini temin edilmiş addolunuyor. Bundan başka Meclis-i Mebusan Reis-i Sanisi Talat Bey, Dahiliye'ye ve Noradonkiyan Efendi Hariciye'ye ve onun yerine Nafia Nezareti'nde görevli Ermeni Mebusu Halacyan Efendi'nin tayin edileceği söyleniyor."*¹⁹⁷

Gazetenin, Nafia Nezareti'ne atanacağı istihbaratını aldığı Hallaçyan Efendi hakkında yapmış olduğu haber son derece ilginçtir. Bir duyum üzerine yapılan haberde, henüz gerçekleşmemiş atamaya kesin gözü ile bakılmış ve hatta Hallaçyan Efendi, gazete tarafından tebrik edilmiştir. Gerçekten de Hallaçyan Efendi, Naifa Nazırı olmuştur. Tek başına bu gelişme bile, gazetenin hükümete ne kadar yakın olduğunun ve atamalara dair önceden bilgi edinebildiğinin bir kanıtıdır. İlgili haber ise şöyledir:

*"Nafia Nezareti'nin, Dersaadet Mebusu Halaçyan Efendi'ye teklif edildiği işitilmiştir. Şu halde Nafia Nezareti'ne Halaçyan Efendi tayin olunmuş demektir. Kendisini tebrik ile muvaffakiyetini temenni eyleriz. Cumartesi günü vazifesine mübaşeret eyleyecektir."*¹⁹⁸

1909 yılında yeni kurulan hükümet sonrasında Tanin gazetesinin yine çok umutlu olduğunu görmekteyiz. Meşrutiyet'in ilk yılında da benzer bir ruh hali içinde olan gazete, hükümetlere ne tür yenilikler yapılması, nereden başlanması gerektiği konusunda yine bir plan sunmuştur. Tanin, evvelden beri devlet işlerinde liyakata önem vermiş ve bunu ön plana çıkarmıştır. Gazeteye göre devlet kadrolarına, işini iyi bilen görevlilerin atanması gerekmektedir. Ayrıca memurların özellikle taşrada halka karşı iyi bir tutum içine girmesi, rejime ve devlete olan bağlılığı da arttıracaktır.

¹⁹⁶ Tanin, 20 Mart 1324 - 2 Nisan 1909, no: 241, s.1, süt: 1,2,3.

¹⁹⁷ Tanin, 19 Haziran 1325 - 2 Temmuz 1909, no:299, s.2, süt: 5.

¹⁹⁸ Tanin, 27 Ağustos 1325 - 9 Eylül 1909, no:367, s.2, süt: 2.

“Türkiye’de bir mesele-i Dâhiliye varsa bunun çâre-i izâlesi kanundan ziyade ihtiyaç zamanı anlamış faal ve azimperver, zeki ve hamiyetli adamlar bulmağa inhisar edeceği şüphesizdir. Hükümet-i Osmaniye bugün gayet müstesna bir mevkiye bulunuyor. Şimdi her şeye yeniden başlamak üzereyiz idare makinesini kurup işletebilmek için başka türlü evsaf meziyyete malik kimseler lazımdır. Taşralarda şimdiki halde öyle idare memurları, öyle valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar lazımdır ki vazifelerini odasında oturup gelen kağıtları havale etmeye munhasır zannetmesin. Taşralarda bazı yerlerde anasır arasındaki İttihatsızlıktan, sui tefehhümlerden bah olunuyor. Diğer memurin hep valiye, mutasarrıfa kaymakama bakarak ona göre bir hatt-ı hareket ittihaz ederler. Şüphe etmemelidir ki taşralara ancak böyle memurlar gönderebilirsek yeni bir idare tesis etmiş olduğunu ahaliye his ettireceğiz ve bütün Osmanlıları kalplerinin en hassas noktasından Meşrutiyete bağlamış olacağız. Dâhiliye Nezareti’ne geçmesini kemal-i memnuniyetle alkışladığımız Talat Bey bu lüzumu hakkıyla idrak etmiş olduğunu âhiren gönderdiği valilerden mutasarrıflardan anlıyoruz. Memleket şu dakikada bir müşkil karşısında hemen kendilerinden bir karar ittihaz edecek umur hükümeti sürüncemede bırakmaksızın kestirip atacak, mesuliyet ne demek olduğunu anlamış memurlara muhtaçtır.”¹⁹⁹

Gazetenin aktardığına göre yeni atamalar çok yoğun bir şekilde devam etmiştir. Buna göre atamalar şöyledir:

“Tophane Nezareti’nin İmalat-ı Harbiye Müdüriyeti’ne tahviliyle Yıldız’daki Çini Fabrikası eski Müdürü Erkân-ı Harbiye Fabrikası’ndan Mustafa Nazım Paşa’nın müdür olarak tayini hususunun Şura-yı Askeriyece kararlaştırılmış olduğu haber alınmıştır.”²⁰⁰

“Sened-i Hâkâni Şerh memurluğuna Hazine-i Maliye Dava Vekâletinde bulunan Tahsin Efendi tayin olunmuştur.”²⁰¹

“Basra Vilayeti Valiliğine Şura-yı Devlet eski ayarı Mardini Atufetli Arif Beyefendi hazretleri tayin buyrulmuştur.”²⁰²

¹⁹⁹ Tanin, 31 Ağustos 1325 - 13 Eylül 1909, no:371, s.1, süt: 1,2,3.

²⁰⁰ Tanin, 3 Kânunuevvel 1325 - 16 Aralık 1909, no:463, s.2, süt: 4.

²⁰¹ Tanin, 18 Şubat 1324 - 3 Mart 1909, no:211, s.4, süt: 3,4,5.

²⁰² Tanin, 20 Şubat 1324 - 5 Mart 1909, no:213, s.4, süt: 4,5.

2.1.2.2. İstifalar

Hükümet, önceki dönemde taşraya sürülen ve basında geniş bir şekilde yer alan memurların durumunu da değerlendirerek, bunları önceki görevlerine iade etmenin mümkün olmadığını, bu nedenle de boşalacak kadrolarda tasarruf etme kararı almıştır. Bu nedenle birçok istifa haberleri gelmiştir. Ancak bazı memuriyetlerde görev alanların istifası ise hükümet tarafından reddedilmiştir. Basın ise özel olarak bu kişilerin, genel olarak da halkın devlet dairelerine kilitlenmiş kaderlerini değiştirmek adına, uçları bürokratik mekanizmanın işleyişine kadar giden bir takım yazılar kaleme almıştır. Tanin gözünde istifalar şöyledir:

*“Bahriye Nazırı Arif Paşa'nın istifası kabul edilmediğinden kendisi makam-ı memuriyetine tekrar devama başlayacaktır.”*²⁰³

*“Dahiliye Nazırı Ferid Paşa dün akşamüzeri Sadrazam Paşa'ya istifasını vermiştir.”*²⁰⁴

*“Sadrazam Hüseyin Hilmi Paşa'nın teklifi üzerine Nafia Nâzırı Gabriel Noradunkyan Efendi'nin istifa ettiği haber olunduğu dünkü İttihat gazetesinde okunmuştur. Biz bu havadisi muhtac-ı tashih görüyoruz. Hüseyin Hilmi Paşa, Nafia Nâzırı ile birlikte çalışamayacakları yolunda vuku bulan beyanları neticesinde istifası münasip olacağını Noradunkyan Efendi'ye teklif eylemişse de kendileri bu teklife muvafakat eylememiştir. Binaen aleyh sair Nâzırlar istifalarını vermeye kıyam eylediklerinden evvelki gün akşamüzeri bir buhran-ı vükela vukua gelecekti. Fakat ertesi sabah erkenden zat-ı hazret-i padişâhî Bursa'ya seyahat buyuracaklarından böyle bir buhran zuhur ederse seyahatin ertelenmesi icap edeceği için sadrazam paşa tarafından vuku bulan iltimas üzerinde padişahın döneceği zamana kadar sair vükelalar istifalarını ertelemişlerdir.”*²⁰⁵

²⁰³ Tanin, 22 Kânunusani 1324 - 4 Şubat 1909, no:184.

²⁰⁴ Tanin, 24 Temmuz 1325 - 6 Ağustos 1909, no:333, s.2, süt: 4.

²⁰⁵ Tanin, 20 Ağustos 1325 - 2 Eylül 1909, no:360, s.2, süt: 6.

2.1.3. Yenilikler

Devlet dairelerinde gerçekleştirilen reformların özünün, istihdam oranını düşürmek ve evrak sirkülasyonunu azaltmak olduğu ileri sürülmüştür. Geçinmenin çalışmakta değil, memurlukta olduğu düşüncesi de bu noktada değiştirilmeye çalışılmıştır. Hüseyin Cahid'in de belirttiği gibi, memur ve evrak fazlalığı "*devletin varlığı üzerinde genişleyen bir yaradır*". Tensikatın devlet dairelerinde atbaşı gittiği ve pek çok memurun kadro haricine çıkarıldığı bir ortamda Tanin başyazarının aksi bir tutum alması da beklenemezdi. Yapılan tüm düzenlemeler, peşi sıra yayınlanan talimatlara rağmen gerek kadro dahilinde gerekse de kadro haricinde bırakılacaklara yapılacak ödemeler tam anlamıyla sorun hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni uyandırdığı kötü hatıralar nedeniyle hoş gözle bakılmayan eski devir ricaline, kanuni hakları olmasına karşın ödeme yapılmamasıydı.

Meclis, hükümet tarafından kendilerine gönderilen Tensikat Kanunu Layihası görüşmelerine 29 Mayıs 1909 tarihinde başlamıştır. Bu konuda Hüseyin Cahit, nezareti saran panik havasını dağıtmak için yazılarına devam etmiştir. Bu bağlamda hükümete de çeşitli göndermelerde bulunmuştur. Sıkıntı çekeceği muhakkak olan memurlarını bu durumdan bir an önce çıkarmanın hükümetin görevi olduğunu bunu yaptığı takdirde de sadece memurların değil tüm halkın güvenini kazanacağını da belirtmiştir. Ayrıca Hüseyin Cahit Bey yazısının devamında da hükümete tavsiyelerde bulunmuştur. Ona göre hükümetin yapabileceği başka bir şey de kadro dışında kalanların hayatlarının geri kalan kısmını teminat altına alacak yatırımlarda bulunabilirdi. Cahid'e göre örneğin bu durumdaki memurlara dağıtılacak tazminatları devlet yine onlar adına işleterek şirketler kurabilir sonra da tazminat sahiplerine kar paylarını dağıtarak mağduriyeti ortadan kaldırılabildi:

"Bu kadar zamandır korku ile, endişe ile beklenen tensikat nihayet başladı. Komisyonlar daireleri geziyorlar, tercüme-i hal varakalarını tedkik ediyorlar, imtihanlar hazırlıyorlar. Herkeste bir faaliyet, aynı zamanda endişe ve merak görülüyor. Meşrutiyet'in ilanından sonra hükümetin kendisine vazife kaldığı mesuliyetlerden en ağır olanı bu tensikat işidir. Tensikat yüzünden birçok kişinin devlet memuriyetinden ümidi kesilecek, kimisi memuriyet açılmasına intizaran açıkta kalacak, kimisi terfi edecek, kimisi tenzil olunacak. Bu vazifenin ehemmiyeti

hakkında biraz düşünüp de müteessir olmamak elde değil. Fakat açıkta kalanlar aç bırakılmayacak, bir çaresine bakılacaktır.”²⁰⁶

2.1.3.1. İdare ve Ordu

Hükümet tarafından gerçekleştirilen yenilikler çerçevesinde; denizcilik, posta ve telgraf gibi birimlerde işin ehli memurlara ihtiyaç olunduğu, Tanin gazetesi tarafından sürekli ifade edilmiştir. Belli bir sonra hükümetin de Tanin gibi düşünmeye başlanması hiç de şaşırtıcı değildir. Çünkü gazete, yayın hayatı her zaman yönlendirici bir rol üstlenmiş ve özellikle İttihat ve Terakki'ye yakın hükümetlerin başa geçtiği zaman, onlara neler yapılması gerektiğini yüksek sesle ifade etmiştir. İlgili haber şöyledir:

“Halkın idaresi için nasıl ıslahat edeceğimizi düşündüğümüz sırada ihtisasa ihtiyacı olan bazı önemli kişiler için ecnebî mütehassıs celbine lüzum olduğunu Tanin şimdiye kadar pek çok defa söyledi. Hükümet de bu fikre iştirak ettiğini bahriye, gümrük, posta ve telgraf işleri için erbab-ı ihtisas celbine teşebbüs etmekle ispat eyledi.”²⁰⁷

Askeri alanda da bazı değişiklikler bu dönem içerisinde meydana gelmiştir. Özellikle gayrimüslim tebaanın askerlik yapması konusunda alınan kararların dini çevreler tarafından nasıl karşılandığı Tanin penceresinden ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Buna göre Patrikhane, direkt olarak gayrimüslimlerin askere alınmasına karşı çıkmamış ancak bir takım şartlar sunmuştur. Tanin gazetesi, Patrikhanenin gayrimüslimlerin askere alınması konusunda isteksiz olduğunu dile getirmiştir. Hatta bu konuda Patrikhanenin bazı talepleri, gazeteye göre kabul edilemezdir. Konu ile alakalı haber ise şöyledir:

“Meşrutiyet'in ilk zamanlarında ortaya çıkarılan bahislerden biri gayr-i Müslimlerin askerliği keyfiyeti idi. Değişik yönlerden düşünülüyordu. Ancak Patrikhane'nin askerliğe razı olmayacağı söylentileri vardı. Gazeteler de bunun üzerine yazdılar. Bu durumlarda her kavmin ruh hali bilinerek ona göre hareket edilirse çok büyük kırgınlıkların önü alınabilir. Rum gazetelerinin pervasız yazılarından sonra Rum Patrikhanesi'nden itidalli bir açıklama gelmesi, Rumlara

²⁰⁶ Tanin, 12 Ağustos 1325 - 25 Ağustos 1909, no:352, s.1, süt: 1,2.

²⁰⁷ Tanin, 7 Kânunusani 1324 - 20 Ocak 1909, no:169, s.1, süt: 1,2.

isnat edilen bir takım ayrılık ve muhalefet emelleri bu suretle bertaraf oluyor. Rum Patrikhanesi rüera-yı ruhaniye'ye hitaben neşr eylediği beyannamede hizmet-i mecburiye-i askeriyeden istinkâf Rum Milletini aşağı bir mevkiye bırakacağı izah edildikten sonra Patrikhanece buna mukabil hükümetten bazı isteklerde bulunulacağı anlaşılıyor. Askerlik anında terk-i din durumuna müsaade edilmemesi, Hıristiyan askerler için rahipler tayini, ibadet mekânları, Hıristiyan neferlere uygun yemek çıkması, ayrı bölükte olmaları, askeri okullara Hıristiyan çocuklarının kabulleri. Patrikhane ilk dört madde itibariyle, bu şekilde ruhani görevini yerine getirmiş oluyor. Ancak beşinci altınca maddelerdeki arzularından Patrikhane'nin görevlerinin dışına çıktığı anlaşılıyor.”²⁰⁸

2.1.3.2. Ekonomi ve Kültür

1909 Martı'na ciddi bir mali kriz ile giren Hilmi Paşa Hükümeti, soruna çözüm bulmak için düzenli olarak verilemeyen maaşlarda eksiltme yapmıştır. Bir önceki hükümet eski kabine üyelerine yüksek maaşlar ve normal memurlara kadro harici maaşlar vermektedir. Bu durum basın tarafından eleştiriye maruz kalmıştır. Basın hala bir takım çevrelerin korunduğu ve Meşrutiyet prensiplerinin anlaşılmadığından da şikayet etmekteydi. Maaşlarını az bulan nazırlara şiddetle yüklenen basın, aynı şekilde hiyerarşinin en altı ve en üstündeki memur maaşları arasındaki uçuruma da vurgu yapmışlardı. Bu bağlamda hükümetin bu konu hakkındaki aldığı yeni kararlar Tanin gazetesine şöyle yansımıştır:

“Osmanlı azaları dün saat sekizde Mâliye Nezareti'nde Nâzır Cavit Beyefendi'nin riyaset-i tahtı'nda toplanmıştır. Cavit Bey tarafından ecnebî azalara hitaben Fransızca bir nutuk irad edilmiş ve bunda ecnebî azalarını ecnebî değil, Osmanlı hayırhânı olarak telakki ettiğini ve kendilerinin vilayet-i selasede buldukları zaman hiçbir fıkri siyasi takip etmeyerek Umur-ı Mâliye'yi bir intizama koymak için önlerinde açılan geniş sahada kendilerinden büyük hizmetlere intizar edilerek ve kendileriyle büyük bir samimiyet ve bir hüsn-i niyetle çalışıp devletin ruhu mesabesinde olan Umur-u Mâliye'yi ıslaha çalışacaklarını ve kendilerinin ne kadar namuslu, çalışkan, ciddi, vicdan sahibi adamlar olduklarını bildiğini, siyâsiyâtın bu binadan hariç kalacağını burada yalnız milletin teveccüh ve

²⁰⁸ Tanin, 5 Eylül 1325 - 18 Eylül 1909, no:479, s.1, süt: 1,2.

şükranını celb edecek muvaffakiyat-ı mâliye iktisabı için çalışılacağını beyan eylemiştir."²⁰⁹

Mektepler meselesi de hükümetin yaptığı yenilikler içerisinde yerini almıştır. Eğitimin ilkokuldan itibaren hem fiziki şartlarının hem de müfredat bakımından yenilenmesi gerekliliği kararı alınmış bu bağlamda bu meselenin ortaya çıkışı, gerekçeler ile aşağıda belirtilmiştir:

*"En evvel yapılacak olan icraat, tahsilin başlangıcı olan ilkokulların ıslahatıdır. Bunu söyleyenlerin sayısı çoktur ama iş yapmaya gelince, faaliyete gelince bunu yapmaya çalışanların sayısı bir o kadar azdır. Okulların fiziki yapısı, durumu, derslerin programları ve müfredatlarının yeniden elden geçirilmesi yenilenmesi, yeni mekteplerin küşadı gerekiyor."*²¹⁰

2.1.4. Meclis Oturumları

Sadaret ile nezaretler arasındaki iletişimi güçlendirmek üzere bir Nizamname hazırlamıştır. Gazetenin eleştiri konusu yaptığı durumun değişmeye başlaması, Tanin tarafından memnuniyet ile karşılanmıştır. Çünkü Tanin, hükümetin haftada 3 gün boyunca toplanmasının, meclisin çalışmamasına neden olduğunu savunmaktadır. Konuya dair yaşanan gelişmeler, gazetede şu şekilde yer almıştır:

*Meclis-i Vükela'nın haftada üç kez toplanması hasebiyle Heyet-i Vükela işlerini hakkıyla ifa edememekte olduklarından Meclis-i Vükela'nın haftada iki gün Pazartesi ve Çarşamba günleri toplanması kararlaştırılmıştır.*²¹¹

*"Memnuniyetle haber aldığımız göre badema nezaretlere ait teferruat-ı umurun Meclis-i Vükela'ya vaz edilmeyerek Nazırın mesuliyeti altında cereyan etmesine ve hatta Heyet-i Umumiye-yi Devlet'e ait kanun layihalarının bile Nazır-ı âidinin mesuliyeti altında Meclis-i Mebusan'a tevdi olunarak Meclis-i Vükela Müzakeratı'nın, Mesail-i Mühimme-i Umumiye-ye tahsisi kararlaştırılmıştır. Eskiden böyle olmuyordu. Evrakların basılarak ve ruzname ile birlikte bir iki gün evvel Nazırlara tevzii kararlaştırılmıştır."*²¹²

²⁰⁹ Tanin, 9 Eylül 1325 - 22 Eylül 1909, no: 380, s.2, süt: 6/s.3, süt: 1.

²¹⁰ Tanin, 21 Mart 1324 - 3 Nisan 1909, no:242, s.4, süt: 2.

²¹¹ Tanin, 9 Mart 1324 - 22 Mart 1909, no: 230, s.2, süt: 6.

²¹² Tanin, 30 Haziran 1325 - 13 Temmuz 1909, no: 310, s.2, süt: 6.

2.2. YABANCI ELÇİLİKLER VE HÜKÜMETLERİN FAALİYETLERİ

Türkiye'nin modern bir yapıya kavuşturulmasında Meşrutiyet hareketi iki temel amaca sahip olmuştur. Bunlardan ilki, içeride keyfi yönetime son vermektir. Diğeri ise, dışarıda Büyük Devletlerin müdahalesini önlemek şeklindedir. Bu bakımdan Meşrutiyet'in Türkiye dışında, özellikle de Büyük devletler açısından nasıl karşılandığı önem arz etmektedir²¹³.

Meşrutiyet'in ilan edildiği sırada İstanbul'da büyük bir itibara sahip olan Alman Hükümeti, devrimi tam olarak memnuniyetle karşılamıştır. Ancak, parlamenter yönetiminin İngiliz entrikalarının bir sonucu olduğuna inanmış ve yeni sistemin başarısızlığa mahkûm olduğunu düşünmüşlerdir.²¹⁴ Tanin gazetesi, Avrupalı Devletlerin İstanbul'da bulunan elçilerinin faaliyetlerini, sütunları üzerinden okuyucularına aktarmıştır. Almanya, İngiltere ve Fransa Elçileri'nin; hükümet merkezini ziyaret etmesi şu haberlerde geçmektedir:

*“Almanya Sefiri Çarşamba günü Bab-ı Ali'ye gelerek bir takrir-i şifahî ita eylemiştir. Yazdığına göre Almanya Hükümeti gerek gümrük vergisinin tezyidi ve gerekse Türkiye'de inhisarların tevsii hususunda Hükümet-i Seniyye'nin yapacağı teşebbüslerinde yardımcı olacaktır.”*²¹⁵

*“İngiltere Sefiri ile Fransa, Rusya maslahatgüzarları dün Bab-ı Ali'ye gelerek Sadrazam Paşa hazretlerini ziyaret ve Hariciye Nazırı Paşa ile mülakat etmişlerdir.”*²¹⁶

Meşrutiyet'in ilanından memnun kalan devletlerden biri de Fransa'dır. Fransa, Genç Türklerin çoğunun Fransız Kültürü'nü benimsemiş olmaları nedeniyle yeni dönemde nüfuzunun artacağını ve iktisadî çıkarlarını geliştirebileceği düşüncesini taşımaktaydı.

*“Fransa Sefiri Mösyö Bompard Cenabları dün Dâhiliye Nâzırı'nın nezdine gelerek bir saat kadar mülakat etmiştir.”*²¹⁷

²¹³ Mithat Aydın, “II. Meşrutiyetin İlanı ve İngiltere”, *Belgi Dergisi*, Sayı: 1, Denizli, 2011, S.20-21.

²¹⁴ Gülnihal Bozkurt, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi-Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci* (1839-1939), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s.82.

²¹⁵ Tanin, 21 Kânunuevvel 1324 - 3 Ocak 1909, no:154, s.3, süt: 1.

²¹⁶ Tanin, 3 Temmuz 1325 - 16 Temmuz 1909, no: 313, s.4, süt: 2.

²¹⁷ Tanin, 19 Eylül 1325 - 2 Ekim 1909, no: 390, s.4, süt: 3.

Büyük devletlerden İtalya, Osmanlı devletinin kuzey Afrika'daki topraklarıyla ilgilenmekteydi. Ayrıca imparatorluğun dağılma sürecine girişinden önce menfaatleri açısından statükonun devamlılığını da desteklemekteydi. Avusturya'da ise Meşrutiyet'in ilanı daha ziyade Balkanlardaki çıkarlar bağlamında ele alınmıştır. Özede Bosna-Hersek'in bundan nasıl etkileneceği konusunda bir endişe duyulmaktaydı.

*"Maliye, Zaptiye Nazırı ile Avusturya Sefiri Bab-ı Ali'ye gelerek Sadrazam Paşa Hazretleri'ni ziyaret etmişlerdir."*²¹⁸

Meşrutiyet'in ilanı Büyük Devletler arasında belki de en fazla Rusya'nın çıkarlarına aykırı düşmekteydi. İlk olarak yeni rejimle ortaya çıkacak güçlü bir Türkiye karşısında Rus çıkarlarına karşı büyük bir darbe olacaktı. İkinci olarak da Meşrutiyet sistemi, Rusya'nın yönetimindeki Müslüman toplumlar için emsal oluşturabilirdi. II. Meşrutiyet sonrasında Osmanlı ve Rusya ilişkileri, gazete tarafından incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nden bir heyetin Rusya'ya gönderilmesi üzerine, özellikle Avrupa'da birçok farklı dedikodunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gazete, bu tip dedikoduların yersiz olduğunu ve iki devletin dostane ilişkiler içerisine girdiğini belirtmiştir. Rusya ziyareti ile alakalı haber şöyledir:

"Rusya Çarı Hazretleri'nin Livadya'ya gelmeleri münasebetiyle Hâriciye Nâzırı Rıfat Paşa'nın taht-ı riyasetinde bir heyet-i mahsusanın padişah tarafından Rusya'ya gönderilmesi Avrupa matbuatında türlü türlü tefsirata uğruyor. Dost bir hükümdar böyle civar bir şehre uğrayınca bi heyet-i mahsusa nizamiyle karşılanması devletin geleneğinden olup bundan başka şeyler aranmamalıdır. Bahusus Türkiye'de İlan-ı Meşrutiyet'ten beri Rusya ve Türkiye münasebetlerinin pek samimi bir şekil alması ve her vesile ile tarafından birer cemile-i dostane ibrazından iki dost ülkenin istikbalinde daha önemli kararlar üzerinde konuşulacağı tabiidir. Komşu devletlere mensub iki Hâriciye Nâzırı'nın yalnız kaldıkları zaman elbette Livadya'nın güzelliğinden bahs ile iktifa etmeyeceklerini tahmin eden telgraf acenteleri Türkiye ile Rusya arasında mevzu bahis olabilecek meselelerden bir takım şayialar çıkarmışlardır. Biz kendi malumatımıza nazaran bu şayanın bütün bütün hilaf-ı hakikat olduğunu ilan edebiliriz. Boğazlar meselesi, boğazlar meselesi denip gidiyor, fakat bunun hakikat ve mahiyeti neden ibaret olduğu gösterilmiyor. Rusya hükümetinin şimdiki halde bu meseleyi mevzu bahis etmediği gibi Türkiye ile

²¹⁸ Tanin, 22 Mart 1324 - 4 Nisan 1909, no: 243, s.4, süt: 2.

berdevam olan münasebat-ı dostaneye nazaran hiçbir zaman müzakereye koymaya lüzum görmeyeceği pek mevsuk bir menbada temin edilmiştir. Boğaz meselesi Avrupa devletleriyle akdedilen bir muâhede-name mucibince ecnebi donanmalarına karşı kapalıdır."²¹⁹

Yunanistan'da ise, Meşrutî hareket, hükümet çevrelerine nazaran halk arasında ve basında daha az iyimser bulunmuştur.

*"Yunan, İsveç sefirleriyle Zabtiye, Defter-i Hakan Nazırları dün Bab-ı Ali'ye gelerek Sadrazam Paşa Hazretleri'ni ziyaret etmişlerdir."*²²⁰

Kâmil Paşa'nın sadarettten düşürülmesinden sonraki süreçte Osmanlı devleti bir takım içte ve dışta meydana gelen gelişmelerle buhranlı bir sürece girmiştir. Kâmil Paşa'nın 14 Şubat 1909'da istifasıyla başlayan süreç İngiltere'nin politik çizgisinden sapmasına ve eski samimiyetinin giderek kaybolmasına neden olmuştur. Öbür yandan Hüseyin Hilmi Paşa kabinesinde, İngiltere'yi hoşnut etmek düşüncesiyle Rıfat Paşa, Dışişleri bakanı olarak atanmış, önceki kabinenin birçok bakanı yerini muhafaza etmeyi başarmıştır. Yine de bu tür atılımlar, bir daha İngiliz hükümetiyle cemiyet arasında kurulan köprünün tesisine olanak tanımamıştır. İngiliz hükümeti bundan böyle İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı muhalefeti desteklemiştir. İngiltere'nin bu siyasi dönüşünde her halde devrimden sonra Mısır'da baş gösteren milliyetçi hareketlerin etkisinin önemli bir yeri olsa gerektir. Bu nedenle, Kâmil Paşa kabinesinin düşüşünden sonraki süreçte Osmanlı basınında İngiliz politikasındaki değişimi ele alan yazıların Türk okurlarıyla paylaşıldığı görülmektedir²²¹. Bu durumla birlikte İngiliz büyük elçiliği ile birlikte diğer devletler hükümetle olan görüşmelerine devam etmiştir.

2.3. MECLİS-İ MEBUSAN

Meclis-i Mebusan'da yaşanan gelişmeler her daim gazetede yer almıştır. Bu meclisin başkanlığına Ahmet Rıza Bey (İstanbul'da ikinci sırada 472 oyla seçilmiştir) getirilmiş ve 1912 yılına kadar görevine devam etmiştir. Bu meclis Kanun-i Esasi'de büyük değişikliklere giderek Padişah'ın yetkilerini önemli ölçüde

²¹⁹ Tanin, 29 Eylül 1325 - 12 Ekim 1909, no: 400, s.1, süt: 1,2,3.

²²⁰ Tanin, 14 Şubat 1324 - 27 Şubat 1909, no: 207, s.4, süt: 2.

²²¹ Aydın, a.g.m., s.21-22.

kısıtlamış ve yemin etme mecburiyetini getirmiştir. Buna göre; Padişah, şeriat, anayasaya uymaya, vatan ve millete sadakate yemin etmelidir. Ancak padişah sadece sadrazam ve şeyhülislamı tayin edebilecektir. Barışa, ticarete, arazinin ilhak veya terkine ait antlaşmalar meclisin onayına sunulmak zorundadır. Meclis başkan ve vekillerini meclisin kendisi seçecek ve kanun teklifinde bulunmanın ön şartı da kaldırılmıştır. 21 Ağustos 1909 da yürürlüğe giren bu değişikliklerle bir bakıma yeni bir Kanun-i Esasi yapılmış oluyordu²²². Bütün bu gelişmelerle beraber meclisin tatile girmesi konusu ve tatile girmeden önce yapması gerekenler basında şu şekilde yer almıştır:

“Meclis-i Mebusan icra kuvvetlerine güzel bir hediye bırakarak ayrılacak. Bu hediye de tensikati yapmaktır. Tasavvur edilen tensikat iyi kötü yapıp bitirilse memleket rahat bir nefes alacaktır. Bir seneden beri beklenen tensikat, işte nihayet tatbik edilecek. Ortada bir kanun var. Bu kanun gereğince her dairede tensikat komisyonlarına ayandan bir zat riyaset edecek.”²²³

“Sekiz aylık bir devreden sonra Meclis-i Mebusan-ı Osmani dün alel usul tatil-i müzakerat eyledi. Eskiden bin türlü mezalim altında ezildikçe memleketi kurtarmak için yegâne çare Meşrutiyet’in ilanıyla Meclis-i Mebusan’ın toplanmasından ibaret olduğu düşünülürdü. Meclisimizin muvaffakiyeti karşısında ufak tefek hatalar aranmaz. 31 Mart hareketinden sonra düşmanlarımız derhal “İşte Türkler hürriyetperverliği bir ciladan ibaret imiş, onlar bizim bildiğimiz mutaassıp bir millet imiş, asıl düşman eski vahşilerdir!” demişlerdir. Memleketin hür ve hiçbir sermayeye satılmaz matbuata ne kadar ihtiyacı olduğu her gün her vesile ile bir kere daha meydana çıkan hakikatlerdendir. Fakat meclisimiz için mutlaka bir muahezede bulunak icab ederse diyebiliriz ki dairelerde tensikat ve tazhirat yaptığı gibi Heyet-i Vükela’da da lüzumu derecede tasfiye muamelesini yapmadan dağılmamalı idi. İnşallah bu merhamet ve müsamahanın cezasını çekmeyiz.”²²⁴

Meclis üyelerinin, Meclis-i Mebusan’ın açılmasından önce taşrada yaşayan halkın ihtiyaçlarını belirlemek adına seyahat ettikleri belirtilmiştir. Önceki dönemde yapılan uygulamalar değerlendirilmiş ve ilerleyen zamanlar için alınacak kararlar hakkında geniş çaplı bir çalışma hazırlığı içine girilmiştir. Tanin, bu konu hakkında

²²² M. Kemal ÖKE, “Meşrutiyet Dönemi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.12, İstanbul, 1989, s.257.

²²³ Tanin, 1 Ağustos 1325 - 14 Ağustos 1909, no:341, s.1, süt: 1,2,3.

²²⁴ Tanin, 9 Ağustos 1325 - 22 Ağustos 1909, no: 349, s.1, süt: 1,2,3.

çok umutlu olduğunu ifade etmiştir. Başından beri Meclis-i Mebusan'a değer veren ve ancak bu kurum ile değişimlerin yapılacağını belirten gazete, yeni dönemde rüşvet olaylarının azaldığından bahsederek, Meşrutiyet rejiminin etkilerinden övgü ile bahsetmiştir. İlgili haber şöyledir:

“Meclis-i Mebusan’ın açılması yaklaşıncı mebuslarımız birer birer avdete başladılar. Müddet-i tatiliyenin azlığı münasebetiyle mensup oldukları vilayet dahilinde uzun uzadıya seyahata muvaffak olamadılarsa da her halde müntehablarla temas ederek geçin devre-i içtimaiye zarfında yapılan şeyler hakkında izahat verdiler. Ahalinin ihtiyacını dinlediler. Bu müddetten sonra daha muntazam bir usul ve meslek dahilinde çalışılacağını ümit ediyoruz. Meclisin bu seneki devre-i faaliyetinden memlekette çalışmak isteyenlerimize karşı mevcut bir takım maniler kaldıracak, erbab mesai teşvik edecek, köylülerimizin üzerindeki yükü hafifletecek, onların imdadına kavuşacak yolda kanunlar vaz’ı hususunda muvaffakiyet husule gelmesi son derecede şiddetli temenni eyleriz. Yozgat’ta Meşrutiyet’in tesisinden sonra en göze çarpan tebeddül rüşvetin artık hüsn olunmamasıdır. Meşrutiyet idaresi Yozgat da zerre kadar bir şey bile yapmayıp da yalnız bu rüşveti kaldırmış olsa ilelebet minnet ve şükran ile tebci ve takdir edilmeğe istihkak etmiş demektir. Sonbaharda yağmurların yaması köylüye tarlalarını güzel güzel, bol bol, ekmeğe imkân vermiş. Vatanın selameti bütün Osmanlıların birbiriyle iyi geçinmelerindedir.”²²⁵

Bu parlamento, 31 Mart Olayı ve II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesi sonrasında Mayıs 1909’da Anayasa üzerinde değişiklik yaparak, padişahın ve Meclis-i Ayan’ın yetkilerini daraltmıştır. Buna karşın kendi yetkilerini arttırmıştır. Değişiklikler sonucunda, padişahın zararlı faaliyetleri iddiasıyla vatandaşları yurtdışına sürgün etme hakkı kaldırılmış, basın özgürlüğü genişletilmiş ve sansür yasağına son verilmiştir. Bu bağlamda tatilin bitmesi üzerine Meclis-i Mebusan tekrar çalışma hayatına başlamıştır. Açılış sırasında meclise gelen ve bir konuşma yapan Padişah Mehmet Reşat, gazete tarafından övülmüştür. Tanin, tahttan indirilmesine rağmen II. Abdülhamid hakkındaki eleştirilerine devam etmiştir. Padişahın, yeni rejimi ilan etmesine rağmen, tekrar eski dönemi tesis etmek istediği görüşüne gazetede yer verilmiştir. Gazeteye göre yeni rejim ile beraber Osmanlı

²²⁵ Tanin, 27 Teşrinievvel 1325 - 9 Kasım 1909, no: 426, s.1, süt: 1,2,3.

düşmanları büyük bir korkuya kapılmıştır. Bu açılış ve Meclis-i Mebusan'dan beklentiler basında ayrıntılı bir şekilde yer almıştır.

“Dün Hükümet-i Osmaniye'nin tarih hayatında ehemmiyet mahsusayı haiz olan günlerden biri idi. Meşrutiyet-i Hakikiye-i Osmaniye'nin ilk Padişah-ı Muhteremi olan Sultan Muhammed Han-ı Hamis Hazretleri, Meclis-i Mebusan'ın ikinci devresinin resm-i küşadını icra buyuruyorlardı. Hür münevverül fikir olan sevgili padişahımız bu lüzumu takdir buyuruyorlar, en büyük emelleri Meşrutiyeti teyiden ibaret olduğunu söylüyorlar ve bu vazifeye millete birlikte çalışacaklarını ifham buyuruyorlar. Filhakika meai-i vakıa semeredar olabilmek için müttehiden bezl-i himmeti ve mesai etmek vecibedendir. İlan-ı hürriyetin ilk günlerinde tesis eden idarede bu İttihat ve mesai görülemediği cihetle devlet az kalsun mahv oluyordu. Bir taraftan Abdulhamid, hakikatde istibdadı ikabe için çalışıyor, diğer taraftan biçare ahiliyi felaket ve zulüm altında ezerek zengin olmak emelini takip ediyordu. Öyle nazik bir zamanda yaşıyoruz ki, dost, düşman bütün cihanın gözü bize matuftur. Osmanlı hürriyet idaresine alışamayacaklarını, binaen aleyh mahv olacaklarını iddia eden düşmanlara karşı en pürlük hareketimiz idare-i meşrutayı idame ederek onları bil fiil tekzibe etmek olacaktır. Meclis-i Mebusan bu sene nasıl çalışacak ve ne işler yapacak? Nutk-u Hümayun-u Hazret-i Padişah-i bu ciheti sarih olarak gösteriyor.”²²⁶

Meclis-i Mebusan'ın açılmasının ardından milletvekillerinin atamaları yapılmış ve kimin hangi görevlerde yer alacağı Tanin gazetesinde ayrıntılı olarak yer almıştır. Ayrıca vekillerin memur olma hevesi içinde olmaları, görevlerini sadece imtiyazlardan yararlanmak için kullanmak istemelerinden kaynaklandığına dair endişeler de dile getirmiştir.

“Mebusların memuriyetlere tayin edilmeleri aleyhinde yazdığımız makalelerin Heyet-i Muhtereme-i Mebusan arasında hüsn-ü kabule mazhar olacağı ümit edilebilir. Halep mebuslarından Meri Paşa Halep evkaf muhasibeciliğine ve Mustafa Bey Şura-yı Devlet azalığına tayin edilmiş oldukları cihetle bunlardan münhal kalan mebusluğa intihab edilen zatların mazbataları okunuyordu. Mebuslarımızın memuriyetlere tayin edilmeleri kapısını kapayacak olursak mebusluğa talib olacak memurlar namzedliklerini koymadan evvel on kere düşünürler. Çünkü mebusluk tahsisatı aya taksim olunca iki bin beşyüz guruş eder.

²²⁶ Tanin, 2 Teşrinisâni 1325 - 15 Kasım 1909, no: 432, s.1, süt: 1,2,3.

Mebuslarımızın memuriyetlere heves etmelerinden mütevellid mahzurları izale etmek ve imtiyaz peşinde dolaşmaları yüzünden tevlid edilebilecek duruma mahal bırakmamak için öteden beri ittihazını bazı maddelerle bildirdim.”²²⁷

Meclis-i Mebusan’ın tekrar açılmasıyla hem iç hem dış siyasetle ilgili görüşmeler hız kazanmıştır. Bu bağlamda özellikle iç siyasette izlenecek yol haritasını belirlemek amacıyla mecliste uzun görüşmeler yapıldığı görülmektedir.

“Dünkü müzakeratta meclis işten ziyade kendi içişleri ile uğramıştır. Buna hak vermek gerekir. Çünkü bir mebus bir maddeden bahsederken başka biri başka bir maddeden okuyor. Bu kolay bir iş değildir. Hele bazen açık bir hükmün bile açıklanmaya muhtaç olduğu görülüyor ki bu suretle kaybedilen zaman nizamname-i dahilinin müşkülâtının iki kat olduğu anlaşılır. Binaen aleyh ordumuzda fikr-i itaat ve inzibatı temin için, şanlı ordumuzu metin esaslara bağlamak için tasfiye-i rütbe son derecede lüzum vardır. Hamiyetli ordu Meşrutiyet’in ilanından beri vatana karşı bir fikr-i hürmet ve inkiyad ile bu hususta şikayetten geri kalmış, meclisin açılmasını beklemiştir. Meclis de işine hissesine düşen vazife-i vataniye-yi ifaya teşebbüs eylemiştir. Mülkiye rütbelerinin de ahlak bozulmasını, erbabın iktidarın azalmasını intaç eden birçok muzarratı meydanda olduğu cihetle ya bütün bütün kaldırılması yahut münasebe-i mahsus olmak üzere tahdidi icap eder. Hükümet esaslı layihalar vermiyor. Fakat şayan-ı teşekkürdür ki mebuslarımız iş görmek istiyor.”²²⁸

Meclis-i Vükela’da yapılan dış politikalar ile ilgili görüşmelerde uzun saatler boyunca sürmüştür. Yapılan görüşmelerin içeriğinde ise Türkiye - Bulgaristan ilişkileri ve verilen imtiyazlar konusu ayrıntılı olarak görüşülmüştür:

“Dün Meclis-i Vükela Türkiye-Bulgaristan arasında mu’lak bulunan Evkaf fenerleri, Müslümanların imtiyazatı vesaire gibi meselelerin müzakeresiyle gece saat ikiye kadar meşgul olmuşlardır”.²²⁹

Meclis yeni kararlarıyla yeni bir yönetim dönemine başlamıştı. Bu alınan kararlarda Duyun-ı Umumiye’de yaşanan enteresan bir olay Tanin gazetesindeki yerini almıştır.

“6-7 mebus buraya davet edilir. Mebuslar görüşmeden sonra oradan ayrılırken “Yaşasın Mösyo Blok, yaşasın Duyun-ı Umumiye!” diye feryat ederler.

²²⁷ Tanin, 24 Teşrinisâni 1325 - 7 Aralık 1909, no: 454, s.1, süt: 1,2,3.

²²⁸ Tanin, - 30 Kânunuevvel 1324 - 12 Ocak 1909, no: 161, s.1, süt: 1,2.

²²⁹ Tanin, 26 Mart 1325 - 8 Nisan efrensi, 1909, no: 247, s.2, süt: 6.

Yunan medyası Meclis-i Mebusan'ımızı hurpalama derdindedirler. Komisyona Fatih civarı sakinleri tarafından avcı yeleşği vb. gibi kışlık malzemeler hediye edilmiştir."²³⁰

10 Mayıs 1909'da "Hazine-i Kavanin-i Cedide-i Osmaniye Serseri Nizamnamesi" Meclis-i Mebusan'da kabul edilmiştir. Kanunun birinci maddesinde serseri: "Hiçbir geçim vasıtası bulunmadığı ve çalışmaya kudreti olduğu halde yan gelip yatan, iki aydan beri işsiz veya sanatla meşgul olmayan ve bu müddet zarfında iş bulmak için gerekli teşebbüste bulunduğunu dahi ispat edemeyip şurada burada dolanan kimselere serseri denilir" şeklinde tarif edilmiştir²³¹.

*"Serseri Nizamnamesi: Dün Meclis-i Mebusan'da Adliye encümeni toplanarak Serseri Nizamnamesi'nin tedkiki ile meşgul olmuştur. Encümente bizdeki serserilerin ahvali, bunların heyet-i içtimaiyemizde işgal eylediği mevki dikkate alınarak etkili bir çare olmak üzere (dayak) cezası esası kabul edilmiştir.. Hakikaten memleketimizin ahvaline bakacak olursak bundan daha caydırıcı bir tedbir olamaz!"*²³²

Meclis-i Mebusan'ın tatili esnasında vekillerin imtiyaz işlerine girişip girişmemelerine ve memuriyet kabul edebilip edememelerine dair bazı görüşmeler yapılmıştır. Açık olan bazı vekil görevlerinde bu görevin uygulanışında ne çeşit kuralların bulunduğu açıklanması, görevin iyiye kullanılmasına dair bilgiler açık bir şekilde karara bağlanmıştır. Vekiller tutanaklarını alırken bazı tartışmalar gündeme gelmiştir. Özellikle Hüseyin Cahit'in milletin egemenliğine dair söylemiş olduğu sözler Kanun-i Esasiye bir darbe indirmiş sayılmıştır. Bu olay, buna benzer çeşitli tartışmalarında kapısını aralamıştır. Bununla birlikte şark meselesinin eskiden beridir oynanan bir oyun olduğu, ayrıca diğer devletlerin 3 aydan beri icra ettikleri siyasetin lüzumsuz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Meclis-i Mebusan'da iki mühim

²³⁰ Tanin, 19 Kânunuevvel 1324 - 1 Kânunusani efrensi, 1908, no: 152, s.4, süt: 2.

²³¹Serseriler Osmanlı için her zaman bir sorun olarak görülmüştür. Hatta İstanbul, tüm dünya serserilerinin başkenti olarak bilinmektedir. Serseriler, kentte Eyüp civarında meskûndurlar. Hatta tarihe "Serseriler Kethüdası" olarak geçmiş olan ve bir zamanlar devlet protokolünde kendine yer bulmuş zevat dahi bu mahalde neşvü-nema bulmuştur. Abdülhamit-i Sani döneminde artan serseri tayfası, devlet erkini çok korkutmuş ve önlem olarak behemehâl tüm serseri önderleri Darül-Aceze kurumuna sevk olunup idarece tevkif edilmişlerdir. Bu kurum, görünürde yaşlı, aciz, bakıma muhtaç kişileri ikamet ediyordu ve fakat binaların altında, serseriler tarafından inşa edilmiş, gizli geçitlerle birbirine bağlanan, bir yeraltı şehrinin varlığı ve serserilerin burada alternatif site hayatı sürdükleri, zamanı geldiğinde ise dünyayı ele geçirmek üzere çok büyük bir ayaklanmanın buradan başlatılacağı söylenceleri dilden dile hala dolaşmaktadır. Maddeler için bkz. Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Kırkbeşinci İnikat, İçtima senesi: 1, Devre: 1, C.2, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 11 Mart 1325.

²³² Tanin, 16 Şubat 1324 - 29 Şubat 1909, no:209, s.3, süt: 5.

madde daha görüşülmüştür. Birincisi talebe-i ulumun askerliğe alınmaları, ikincisi de bir milyon liralık borçlanma layihasıdır. Ayrıca bütçe hakkında görüşmelerin de yaz aylarında başlanması kararı alınmıştır. Bu görüşmeler 1909 yazı içerisinde yapılan ilk bütçe görüşmeleri olacaktır. Devlete bir bütçe yapmak için ilk teşebbüs bu dönemde kurulan bir komisyon kuruldu. Ali ve Fuat paşaların ıslahat-ı maliye icrası hakkındaki teşebbüslerde bulunmuştur. II. Abdülhamid zamanında birkaç bütçe yapılmıştır. Fakat ortada bir şart-ı esasi yok iken bu dereceden hiçbir fayda görülmediğinden dem vurulmaktadır. Bu şart-ı esasi kontrol maksatı oluşturulmuştu. Ayrıca maliye birimi son zamanlarda son dereceye gelmiştir. İşte bu sırada temmuz inkılabı ortaya çıkmıştır.

“Memleketimizde Meşrutiyet ilan olundu. Meşrutiyet idare tesis eder etmez Maliye Nezareti'ne o ana kadar pek bigane olduğu bir vazife terettüp ediliyordu. Bütçe vaktinde yetiştirilmemesinden dolayı komisyon, hükümeti mağdur görüyor.

“Meclis-i Mebusan-ı Osmani'nin Temmuz sonuna kadar bütçe görüşmelerini tamamlamak üzere bugün yarın bütçenin masarif kısmını müzakere ile sürekli olarak meşgul olacağı haber alınmıştır.”²³³

2.4. MECLİS-İ AYAN

Meclis-i Ayan II. Meşrutiyet devrinde Meclis-i Mebusan ile birlikte etkin bir yasama süreci geçirmiştir. Ayrıca II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi gibi önemli bir siyasi olayda faal rol almıştır. Nitekim 31 Mart Vakası'nın patlak vermesi ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a doğru yaklaşması üzerine Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan üyelerinin bir kısmı Yeşilköy'de Meclis-i Umumi-i Milli adıyla tekrar bir araya gelmiştir. 27 Nisan 1909'da kendi binasında 240 mebus ve 37 Meclis-i Ayan üyesinin katılımıyla toplanan Meclis-i Umumi-i Milli, II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar vermiştir. Bu tarihi toplantıya Meclis-i Ayan Reisi Said Paşa başkanlık etmiştir.

Meclis-i Ayan II. Meşrutiyet döneminde Aralık 1908 ile Ocak 1911, Nisan - Temmuz 1912, Mayıs 1914 - Aralık 1918 ve son olarak Ocak - Nisan 1920 tarihleri arasında olacak şekilde dört dönem görev yapmış ve çalışmıştır. Meclis bünyesinde 95 üye görev almıştır. Fakat dönem içerisinde 10 tane üye görevlerinden istifa

²³³ Tanin, 18 Temmuz 1325 - 31 Temmuz 1909, no:327, s.2, süt: 6.

etmiştir. Meclis-i Ayan ve Meclis-i Mebusan üyeleri, II. Meşrutiyet döneminde zaman zaman üyeler birbirlerini sert bir üslupla eleştirmişlerdir.²³⁴ Bu dönemde Meclis-i Ayan biraz daha geri planda kalmıştır. Bundan dolayı gazetede bu konuya dair fazla haber yoktur. Tanin gazetesi Meclis-i Ayan ile ilgili haberleri şöyle aktarmıştır:

*“Meclis-i Ayan azalığına tayin buyurulmuş olan Belgrad Sefiri Azaryan Efendi ile Belgrad Sefareti’ne nasbedilen Madrid Sefiri İhsan Bey’in memuriyet-i sabıklarında ibkası irade-i seniyyeye iktiran etmiştir.”*²³⁵

*“Dün Meclis-i Ayan azasından Müşir Ahmet Muhtar Paşa, Köstence yolu ile Avrupa’dan ve Halep Kumandanı Ferik Kemal Paşa ve Süryani Kadim-i Katolik Patriği Efrahim Efendi Beyrut’tan Dersaadet’e muvasalat etmiştir.”*²³⁶

Mecliste özellikle Şark meselesi konusu önemli tartışmalara sebep olmuştur. Bu meseleler özellikle Rusya ile yaşanan ufak krizlerin tartışıldığı toplantılar halindedir. Buna ek olarak vükelada bazı görev değişiklikleri, istifalar meydana gelmiştir. Bu görev değişiklikleri ve istifaları Meclis-i Mebusan nasıl bir yapıyla toparlayacağı tartışma konusu haline gelmiştir. Bu konuda Tanin gazetesinin aktarımları ise şöyledir:

*“Şarkı Anadolu’da şimendifer inşası hakkında Rusya Hükümet’ine temin edilen hukuk meseleleri neden ibarettir? Bunları anlamak istemekte büyük bir hakkımız vardır. Meclis hazır, Yıldız komisyonları, gizli gizli tertipler ortaya zahiren muamma şeklinde duran birtakım mesail çıkarmıştır ki meşrutiyet altında bu mesailin mahiyetini pek iyi bir surette görmek isteriz.”*²³⁷

*“Şimdiye kadar Sadrazam Paşa’nın keyfi hareketlerine teessüfle tahammül eden sair vükeladan Adliye, Dahiliye, Maliye Nazırlarıyla Şura-yı Devlet Reisi’nin istifalarını vermeleri bütün bütün dikkat çekicidir. Meclis-i Mebusan’ın ne karar ittihaz edeceğine gelince buna dair bir şey söylemek istemiyoruz.”*²³⁸

²³⁴ TDV İslam Ansiklopedisi, “Meclis-i Ayan Maddesi”, C.28, s.244.

²³⁵ Tanin, 26 Mart 1325 - 8 Nisan 1909, no: 247, s.4, süt: 3,4.

²³⁶ Tanin, 6 Temmuz 1325 - 19 Temmuz 1909, no:316, s.4, süt: 4.

²³⁷ Tanin, 8 Kânunusani 1324 - 21 Ocak 1909, no:170, s. 1, süt: 1,2.

²³⁸ Tanin, 30 Kânunusani 1324 - 12 Şubat 1909, no:192, s.1, süt: 1,2

2.5. GAZETENİN ELEŞTİRİLERİ VE İSTEKLERİ

Devletin, Avrupa'ya eğitim için gönderilecek kişilerin seçilmesinde herhangi bir kıstas belirlememesi ve sınav yapmaması, gazetenin bu durumu sütunlarına taşımasına neden olmuştur. Eğitim alacak kişilerin bilgi, beceri ve yeteneklerine göre seçilmesi gerektiğini savunan Tanin, devletin bu konuda herhangi bir amaç barındırmadığını da ağır şekilde eleştirmiştir. “... iyilerinin seçilebilmesi için bir sınav yapılması arzumuz idi. Ancak aldığımız haberlere göre devletin hiç de böyle bir emeli ve gayreti söz konusu değildir.”²³⁹”

1909 yılında yeni matbuat kanununun gündeme gelmesi, gazetenin eleştirdiği bir diğer konu olmuştur. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra bir hürriyet havası yaşayan ülkede, basın düzenlenmesi ile alakalı olarak bir kanun hazırlığına girilmiştir. Bu konuda ilk haber alan gazete ise Tanin olmuştur. İttihat ve Terakki'nin yarı resmi organı olan Tanin, kanun ile alakalı olarak bir takım endişeleri, daha önce olduğu gibi yüksek bir sesle dile getirmiştir. Gazete, kanun ile bazı yayın organlarına sansür uygulanacağına dair bir duyum almıştır. Bundan dolayı hükümet ve kanun hazırlıkları sert bir şekilde eleştirilmiştir. Hatta Tanin gazetesi bu konuda, İstibdat Devri'ne benzeyen uygulamalar tanımını yapmıştır. Gazetenin bu uyarıları ve eleştirileri şu haber ile dile getirilmiştir:

“Hükümetin yeni bir matbuat kanunu layihası hazırlamakta olduğu haberi birkaç günden beri gazeteleri haklı şikayetlere sevk etmektedir. Birbirlerine mani olmak isteyen ayrı ayrı yollar takip eden gazetelerin böyle lisan ederek birlikte hareket edebilmeleri için mutlaka ortada hapsine tealluk eder mühim bir mesele olmak lazım gelir. Fi'l hakika “hürriyet-i matbuat” keyfiyeti bütün gazeteleri mütesaviyen alakadar edecek bir keyfiyettir. Matbuatın hürriyetine dokunmak gazetecilere değil umum memlekete dokunmak demektir. Geçmiş idarenin hürriyet-i matbuatından korkmasını tabii bulalım. Hakkın, adaletin düşmanı olan kimseler tabii kendi aleyhlerinde en büyük bir kuvvet olan hürriyet-i matbuatı mahvetmek isteyeceklerdi. Fakat idare-i cedide-i meşruta vükelası hürriyet-i matbuatdan niçin korkuyor? Niçin matbuatı hala düşman nazarıyla görüyor? Bunda şüphe yok. Gazetelere karşı sansür değilse de ona muadil bir tedbir ittihaz ediliyor. İrade-i

²³⁹ Tanin, 21 Kânunuevvel 1324 - 3 Ocak 1909, no:154, s.3, süt: 1

sabıka nasılsa emniyet ettiği bir iki gazeteden başka hiçbirine izin vermezdi. Matbuat bilfiil taht-i inhisarda idi. Bugün de bu kefalet akçesiyle inhisara doğru bir adım atılıyor. Kim eskiden para kazanmışsa bundan sonra o gazetecilik edecek. Yeni matbuat nizamnamesine hürriyet matbuatını ihlal edecek surette derç edilmek istenen kararlar bundan ibaret değildir. Aynı zamanda matbuat cezalarına karşı birçok ceza ilave edilmiştir. Şu hal bugün Türkiye'yi idare eden ellerin bir türlü istibdad dizginlerini bırakmak istemediğine en açık bir delildir. Memleketimiz bir hükümet-i meşruta mıdır, değil midir?''²⁴⁰

Gazete, Ahali ve Meclis-i Mebusan konusundaki bakış açısını da şöyle açıklamıştır: *“Ahalimizin büyük bir kısmında yanlış bir fikir var ki ileride yanlış düşüncelere ve belki de çok kötü harekate sebebiyet verebilecektir. Ahali gönderdikleri mebusu yalnız kendi sancaklarının ve hatta bazen yalnız kendi şahıslarının vekili zannediyorlar. İyice bilinmelidir ki mebusluk adi vekalet benzemez. Mebus aynı zamanda temsil-i millettir. Millet namına hareket eder. Sancak namına hareket etmez.”²⁴¹*

2.6. TOPRAK MESELELERİ

1909 senesinde toprak kayıpları söz konusu değildir. Ancak bir sene önce Bulgaristan'ın bağımsız olması ve Osmanlı Devleti'nin buna sessiz kalmasının yankıları halen devam etmektedir. Tanin, 1908 yılında Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nden kopmasını unutmamış ve bu konuyu sık sık gündeme getirmiştir. Ancak gazetede aynı zamanda durumu kabullenme de söz konusudur. Tanine göre bundan sonra önemli olan Bulgaristan'da kalan ve azınlık statüsüne düşüne Türklerin haklarını korumaktır.

Tanin, bu yıl içinde Girit konusundan çok sık bahsetmiştir. 1908 yılında ani bir karar ile Yunanistan'a katılan adanın durumu, henüz tam anlamı ile bir netlik kazanmamıştır. Osmanlı ile Yunanistan arasında büyük bir sorun haline gelen Girit konusunda Tanin, sakin ve yatıştırıcı bir üslup tercih ederek, halkın galeyana gelmemesine dikkat etmiştir.

²⁴⁰ Tanin, 17 Kânunusani 1324 - 30 Ocak 1909, no: 179, s.1, süt: 1,2,3.

²⁴¹ Tanin, 20 Şubat 1324 - 5 Mart 1909, no:213, s. 1, süt: 6 / s2, süt: 1,2,3.

2.6.1. Balkanlar (Bulgaristan, Bosna-Hersek, Arnavutluk)

Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan ettiği haberi İstanbul içinde birden bire yayılmıştır. Bab-ı Ali'nin bu konu hakkında daha önce güvence vermesi, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmeye cesaret edemeyeceğini zanneden kişileri yanıltmıştır. Aynı zamanda bir savaş durumu dedikoduları dolaşmaya başlamıştır. Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri elinde bulundurduğu önemli bir vilayettir. Tarihsel süreçte Rusya; amaçları doğrultusunda, Slav ırkına mensup olma kozunu da kullanarak, ayrı bir devlet olma vaadiyle ve "Şark Meselesi'nin bir aşaması olarak" Bulgarları isyana teşvik etmeye başlamıştır. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine Bulgaristan 1908 Ekiminde tam bağımsızlığını ilan etmiştir. Bab-ı Ali 1909 Mart'ında bu durumu tanımıştır. Artık Bulgaristan bağımsız bir krallık haline gelmiştir. Orada yaşayan Türkler de Bulgar vatandaşı ve azınlık statüsüne girmişlerdir. Onların azınlık olarak korunmaları ilk önce 1878 Berlin Anlaşmasında hükme bağlanmıştır.²⁴²

Meşrutiyet'in ilanı sonrasında zorunlu askerlik hizmetinin sıkı bir şekilde uygulanacağını anlaşılması Arnavutları rahatsız eden bir durum olmuştur. Ayrıca İttihatçıların, Arnavut okullarında Türkçeyi zorunlu ders olarak Arap harfleri ile okutmak konusunda ısrarlı davranmaları ve Arnavutların silahsızlandırılması düşüncesinin ortaya çıkması, mecliste İttihatçılarla Arnavut vekilleri ile karşı karşıya getirmiştir. Meşrutiyet'ten beklentilerinin tam tersi uygulamalarla karşılaşan Arnavutluk'ta, Avusturya ve İtalya başta olmak üzere yabancı tahrik ve teşvikleriyle 1909 yılının bahar aylarında hareketlenmelerin başlangıcı olmuştur. Nihayet 31 Mart olayları sonrasında daha Meşrutiyet'in birinci yılı dolmadan, İpek'te Arnavut isyanı meydana gelmiştir. İsyanı bastırmak için Cavit Paşa görevlendirilmiştir. Başlangıçta isyanı kontrol altına almış, fakat daha sonra sert tutumu sebebiyle Arnavutların tepkisini çekerek isyan daha geniş alana yayılmıştır. Arnavut isyancılar, İsa Boletini'nin teşvikiyle Firzovik'te toplanmışlar, şeriatın emrettiği vergiler dışında herhangi bir vergi vermeyeceklerini ilan etmişlerdir. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla

²⁴² Osman Köse, "Bulgaristan Emareti ve Türkler (1878–1908)", *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi* 1, Sayı: 2, 2006, s.271-272.

başlayan ve I. Meşruiyet döneminde güç kazanan Arnavut bağımsızlık hareketi, 1877–1913 arasında 35 yıllık bir sürecin sonucunda başarıya ulaşmıştır.²⁴³

Bosna-Hersek meselesine geldiğimizde ise Bosna - Hersek'in Avusturya'ya ilhakı Balkanlarda krize sebep olmuştur. Osmanlı Devleti ve Avusturya aleyhinde gösteriler yapmış, Avusturya malları boykot edilmiştir. İlhak sebebiyle Sırbistan zarar gördüğünü düşünerek Avusturya'ya karşı savaş hazırlıklarına başlanmıştır. Avusturya ise bu durum karşısında seferberlik ilan etmeyi gündeme getirmiştir. Almanya'nın müdahalesi ile sorun, 26 Şubat 1909 tarihinde Osmanlı Devleti ve Avusturya arasında bir anlaşma ile çözüme kavuşmuştur. Anlaşmada, Avusturya'nın Bosna - Hersek'in ilhakı karşılığı 2,5 milyon sterlin tazminat ödemesi, Osmanlı'nın ise Bosna - Hersek ve Avusturya Yeni Pazar Sancağı'ndaki haklarından vazgeçmesine karar verilmiştir. Avusturya, gümrük duvarlarının % 11 düzeyinden % 15 düzeyine çıkmasını, petrol, sigara gibi maddelerin üzerine vergi eklenmesini ve kapitülasyonların kaldırılmasını kabul etmiştir. Ancak bu imtiyazların kaldırılması için diğer büyük devletlerin de onayına ihtiyaç duyulmuştur.²⁴⁴ Avusturya'nın Bosna ve Hersek'e, yerleşmesi durumu emperyalist bir girişim olarak yorumlanmıştır. Bu eyalette yaşayan halkın çoğunluğu Slav olup, Sırpça konuşmaktaydılar. Din ve mezhep yönlerinden Ortodoks, Müslüman ve Katolik olarak örgütlenmişlerdi.

2.6.2. Girit

Bosna Hersek ve Bulgaristan meseleleri ardından Girit meselesi gündeme gelmiştir. 5 Ekim 1908 tarihli ilhak kararı Yunanistan dahil hiçbir devlet tarafından kabul edilmemiş olmasına rağmen Girit yerel yönetimi, tüm kademelerde yer alan idari ve adli memurların Yunan Kralı adına yemin etmeleri kuralını getirmiştir. Bu zorunluluk ilk aşamada çeşitli dairelerde görev yapan az sayıda Müslüman memuru da kapsamaktadır. İkinci aşamada ise Meclisteki Müslüman üyelere yöneltilmiştir. Bu durum Girit Genel Meclisi'ndeki Müslüman üyelerin (16 kişi) yemin etmedikçe Meclise alınmamaları tartışmasını gündeme getirmiştir. Bu durum var olan gerilimi tırmandırmıştır. Bunun üzerine 1910 yılı başlarında Meclis 4 ay süre ile tatil

²⁴³ Fahri Maden, "Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)", *Avrasya Etüdlere*, S.38, 2011. ss.155-196.

²⁴⁴ Aslıhan Nakiboğlu, Bengü Doğangün Yasa, Ayberk Nuri Berkman, "İktisat Tarihinde Bosna'da Toprak Meselesi", *Politik Ekonomik Kuram Dergisi*, C.1, Sayı: 2, 2017, ss.53-65.

edilmiştir. Bundan sonraki süreçte Girit Meclisi, Yunanistan Kralı George'a sadakat yemini etmeyi reddeden vekilleri azletme ve memurların da yetki ve unvanlarından yoksun bırakılması kararını almıştır²⁴⁵.

“Girit meselesinin aldığı son şekil efkar-ı umumiyede fena bir tesir hasıl ettiği görülüyor. Hatta devletlerin cevaben bize verdikleri notayı tahlil ve muhakeme ederken Tanin'in göstermiş olduğu sükun ve itidalin elim bir hayret hasıl ettiğinin farkındayız. Halkın düşüncelerine paralel yazılar yazmak gazetecilik için uygun olsa da, içinde bulunduğumuz galeyana ortamında vatanın selamet ve refahına zarar verircesine halkın iyice gerilmesine sebebiyet veren yazılar yazmaktan imtina ettik.”²⁴⁶

Girit sorunu 1909 yılının en çok tartışılan meselelerinden birisi olmuştur. Adanın kime ait olduğu ve hukuki durumu tam olarak netleşmemiştir. Karşılıklı bir şekilde verilen notalar, devletler arasındaki gerilimi tırmandırmıştır. Nota verilmesi ile alakalı olarak gazetede çıkan haber şöyledir;

“Bab-ı Ali tarafından Düvel-i Hamiye'nin geçen gün vermiş olduğu notaya verilecek cevabı notanın suret-i tahriri hakkında evvelki gün Meclis-i Vükela'da müzakerat cereyan etmiş ve tahriri, Hariciye Nezareti'ne havale olunmuştur. Notanın metni Hariciye Nezareti'nde yazıldıktan sonra Çarşamba günü Meclis-i Vükela'ya havale edilip müzakere edilecek, ondan sonra da ilgili devletlere gönderilecektir.”²⁴⁷

2.6.3. Arap Toprakları (Suriye, Irak)

II. Abdülhamid'in saltanatının başlarında, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin de etkisiyle Arap vilayetlerinde düzen ve asayiş bozulmuştur. Devletin geleceğine dair kaygılar artmış ve bu duruma karşı tepkiler de ortaya çıkmıştır. Savaşın getirdiği genel otoritesizlik ve karmaşa pek çok yerde olduğu gibi Suriye kamuoyunda da karamsar bir hava yaratmıştır. Bu bağlamda II. Meşrutiyet Devrimi, hem Türk hem de Arap milliyetçiliği bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Bir yandan gittikçe

²⁴⁵ Melek Öksüz, “Girit Meselesi'nin Belirsizlik yılları (1908-1913)”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 25, Bahar 2010, s.99.

²⁴⁶ Tanin, 7 Temmuz 1325 - 20 Temmuz 1909, no:317, s.1, süt: 1,2,3.

²⁴⁷ Tanin, 7 Temmuz 1325 - 20 Temmuz 1909, no:317, s.3, süt: 1.

artan Avrupa baskısı ve müdahalesine; diğer yandan da Osmanlılık idealinin iflasına ve imparatorluğun dağılmaya başlamasına bir tepki olarak ortaya çıkan Türk milliyetçiliği, tabiatıyla Arap Milliyetçiliği'nin de itici güçlerinden biri olmuştur.

“Arap vatandaşlarımızın Osmanlı İmparatorluğu içinde şayan-ı ehemmiyet bir mevki ihraz etmişlerdir. Bu ehemmiyet yalnız cenab-ı fahr-ı kainatın kavm-i necip Araba mensub bulunmalarından ve Arap vatandaşlarımızın mitarı kesiri olmaktan neşet etmez. Araplar çalışkandır, Araplar ticaretle meluftur. Bu itibar ile bir unsur u mühim temeddün ve terakki addedilmeye şayandırılar. Suriye havalisinde son aylar zarfında görülen icraat, iyi niyet ve iyi muamele sayesinde daha neler yapılabileceğini ispat edecek delillerdir..”²⁴⁸

Suriye ve Irak'ta bu dönemde bir dil sorunu ortaya çıkmıştır. Mahkemelerde Arapça kullanılması hususunda ısrar edilmesi, gazetenin tepkisini çekmiştir. Tanin gazetesi, Kanun-i Esasi'de Türkçenin resmi dil olduğuna vurgu yapmış ve mahkemelerde başka bir dilin kullanılmayacağını savunmuştur. Mebus olmak için de yine Türkçenin bilinmesi gerektiğini belirten Tanin, ancak Arapların yaşadığı bölgelerin çok fazla ihmal edildiğini, bundan dolayı halkın çok büyük bir kısmının Türkçe bilmediğini de dile getirmiştir. İlgili haber şöyledir:

“Bir müddetten beri Suriye ve Irak Vilayetlerindeki mehakim-i adliyede kullanılacak lisan meselesinin Arapça matbuatta iyice bahis olduğu görülmektedir. Kanun-i Esasi devletin lisan-ı resmisinin Türkçe olduğunu söylüyor. O halde tekmil devirin muamelatı Türkçe olmak zaruridir. Binaen aleyh muhakemede her türlü muamelat, müdafaat ve müddeiyat da Türkçe olmak icab eder. Nazari olarak Adliye Nezareti'nin hakkını teslim etmemek elden gelmez. Fakat bir devletin nazariye ile idare edilemeyeceğini de itiraf etmelidir. Mebus olmak için de Türkçe okuyup yazmak lazımdır. Fakat ilk devre-i intihab için Kanun-i Esasi bu hususda müsamaha ediyor. Çünkü bazı vilayetler vardır ki orada Türkçe bilmek şart-ı asli olarak konulsa mebus olacak adam bulunamaz. Arabistan vilayetlerindeki mehakim-i adliyede Türkçenin kullanılıp kullanılmamasını tayin keyfiyetinde muhakememize rehber olacak kaide bu olmalıdır. Türkçeyi Arap vatandaşlarımız öğrenmeli, mektepler açılmalı, eski idare kendilerini ihmal etti, mekteplere ehemmiyet vermedi.”²⁴⁹

²⁴⁸ Tanin, 12 Teşrinievvel 1325 - 25 Ekim 1909, no:411, s.1, süt: 1,2,3.

²⁴⁹ Tanin, 29 Teşrinievvel 1325 - 11 Kasım 1909, no:428, s.1, süt: 1,2,3.

2.7. İSYANLAR VE KARGAŞA

Osmanlı Devleti'nde isyanlar her zaman yaşanmıştır. Ancak 1909 yılında ortaya çıkan 31 Mart İsyanı, geçmişte gerçekleşmiş olanlardan son derece farklı bir karaktere sahiptir. Hem ortaya çıkış nedeni hem de hedefleri göz önünde bulundurulduğu zaman bu olayı ayrı bir yere koymak gerekiyor. Adana Olayları ise 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra iyiden iyiye gerilen Türk – Ermeni ilişkilerinin artık kopma noktasına geldiğini göstermektedir. Tanin, bu iki olaya da sonradan değinmek zorunda kalmıştır. Çünkü 31 Mart İsyanı ile beraber gazetenin matbaası tahrip edilmiş ve başta Hüseyin Cahit Yalçın olmak üzere birçok gazete çalışanı yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır.

2.7.1. 31 Mart İsyanı

Türk tarihinin en önemli olaylarından birisi olarak kabul edilen 31 Mart vakası, rejime karşı gerçekleştirilen ilk ayaklanma olarak bilinmektedir. İttihat ve Terakki Partisi'nin, 1908 senesinde Meşrutiyet'i ilan ettirmesi sonrasında, eski sisteme geri dönüş isteyen kişilerin çıkardığı bu isyan, birçok alanda kırılma yaşanmasına neden olmuştur.

2.7.1.1. İsyanın Sebepleri

II. Meşrutiyet Dönemi'nin, şüphesiz ki en önemli gelişmelerinden birisi 31 Mart Olayıdır. Rejime karşı gerçekleştirilen bu isyan öncesinde, İttihat ve Terakki'ye karşı artan bir muhalefetin olduğunu görmekteyiz. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine rağmen, siyasi arenada arka planda kalan cemiyet, birçok farklı kesimden tepki almıştır. Bu dönem içerisinde İstanbul'un farklı yerlerinde çıkan yangınlar, şeriatın tam olarak uygulanmamasına bağlanmıştır. İttihat ve Terakki ise bu durumu, yeni rejim sonrasında tavsiye edilen memurlara ve II. Abdülhamid'in hafiyelerine bağlamıştır. Muhalefetin sert tutumu, eski rejimin tekrar diriltilmek istenmesi gibi nedenler, 31 Mart Olayının ortaya çıkmasına neden olmuştur.²⁵⁰

²⁵⁰ Ecvet Güresin, *31 Mart İsyanı*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1969, s.17.

İsyana giden yolda kilometre taşı olarak kabul edilen olay ise Hasan Fehmi Bey'in öldürülmesidir. Serbesti gazetesinin başyazarı olan Hasan Fehmi; hem II. Abdülhamid'e hem de İttihat ve Terakki'ye yönelik oldukça sert yazıları ile biliniyordu. Muhalif olarak tanımlanan Fehmi Bey, 6 Nisan 1909 tarihinde, arkadaşı Şakir Bey ile Karaköy'den Eminönü'ne gitmek için Galata Köprüsü üzerinde ilerlerken, kimliği belli olmayan bir kişi tarafından vuruldu. "Al Mevlan" şeklinde bağırarak saldırganın açtığı ateş sonrasında Hasan Fehmi Bey ölürken, Şakir Bey de yaralandı.²⁵¹ Yaşanan bu gelişmeden sonra bazı gazetelerin İttihat ve Terakki'yi suçlamaya başlaması üzerine cemiyet tarafından Tanin gazetesine yayınlanması için kınama tarzında bir yazı gönderildi. Bu yazıda şu ifadeler yer verildi:

*"Öteden beri İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalif olan bazı gazetelerin dün intişar eden nüshalarında Serbesti gazetesi Sermuharriri Hasan Fehmi Bey'in katli hususunun cemiyete ima ile isnat edilme teşebbüsü olarak maatteessüf görüldü."*²⁵²

Hasan Fehmi'nin katillerinin bir türlü bulunamaması, hem İttihat ve Terakki hem de ona yakın olan Tanin gazetesi üzerindeki baskıları da arttırmaya başlamıştır. Yaşanan cinayeti en sert hali ile kınayan gazete, bu vakadan dolayı İttihat ve Terakki'ye yöneltilecek eleştirileri, fırsatçılık olarak tanımlamıştır. Buna dair gazetede yazı şu şekildedir:

*"Bir cinayet, her ne maksatla olursa olsun, daima nefret edilecek bir lanettir. Çünkü bir kere cinayet olduğu için fenadır, diğer taraftan hiçbir şeye yaramadığı için fenadır. Fakat millet ölüyü unutup onun üzerinden politika yapmaya başladı. Bu vaka zaten meclise sevk olunacaktır. Köprü üzerinde feci bir şekilde işlenen cinayetin fâili ise tutulamamıştır. Bu katlin İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından icra edildiğini halka inandırmak isteyenler katilin ortada bulunmamasını dilemektedirler."*²⁵³

Bazı çevrelerin, ordu içindeki Meşrutiyet yanlılarını cinayetten sorumlu tutması, gazete tarafından, katilin hüviyeti başlıklı yazıda eleştirilmiştir. Tanin gazetesine göre çıkan bu haberler, ordunun Meşrutiyet yanlısı olması ile alakalıdır. İlgili haber şöyledir:

²⁵¹ Cevat Rifat Atılhan, *Bütün Çıplaklığıyla 31 Mart Faciası*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1959, s.39.

²⁵² Tanin, 27 Mart 1325 - 9 Nisan 1909, no:248, s.1, süt. 1,2,3.

²⁵³ Tanin, 27 Mart 1325 - 9 Nisan 1909, no:248, s. 1, süt: 1,2,3,4.

“Hasan Fehmi Bey’in katli üzerine efkar-ı umumiyenin müteessir olmaması kabil değildi. Bu cinayet bütün Osmanlıları etkiledi. Osmanlı heyet-i askeriyesinin hürriyet taraftarı olduğu için askerlere karşı bir fikir, bir nefret uyandıracak surette neşriyata başlanırsa işte bu daha büyük bir cinayet anlamına gelir. Fakat derhal katilin asker olduğu şayiasını meydana çıkardılar.”²⁵⁴

2.7.1.2 İsyanın Başlaması

Miladi Takvim ile 13 Nisan gecesı, Taşkışla’da bulunan 4.Avcı Taburları’nın ayaklanması ile başlayan isyan, kısa süre içinde yayılmıştır. Bazı din adamları da isyana iştirak etmişlerdir. Şeriat istediklerini belirten kalabalığın bir kısmı meclise gelerek, Tanin gazetesi yazarı ve aynı zamanda İttihat ve Terakki Partisi İstanbul Mebusu olan Hüseyin Cahit Yalçın’ın sürgüne yollanmasını istemişlerdir. Hatta meclisin önünde toplanan kalabalık, Hüseyin Cahit Yalçın zannettikleri Lazkiye mebusu Mehmet Aslan’ı linç ederek öldürmüşlerdir.²⁵⁵

Yaşanan bu isyandan, İttihat ve Terakki’nin yarı resmi yayın organı olan Tanin gazetesi de payını almıştır. Gazetenin basıldığı matbaaya gelen isyancılar, burada yer alan her türlü eşyayı paramparça etmişlerdir. Bundan dolayı Tanin, 17 Mayıs 1909’a kadar basılamamıştır.

2.7.1.3 İsyanın Bastırılması

İsyan haberinin, İttihat ve Terakki’nin merkezi olarak kabul edilen Selanik’e ulaşmasından sonra Mahmut Şevket Paşa tarafından bir ordu oluşturulmuş ve bu orduya da Hareket Ordusu ismi verilmiştir. Bu ismi veren kişi ise o dönem Kolağası olan Mustafa Kemal’dir. İkinci ve üçüncü ordulardan oluşan bu askeri birliğin başında Hüseyin Hüsnü Paşa bulunmaktaydı. Kurmay başkanı ise Mustafa Kemal’di. Ancak İstanbul’a yaklaşan ordunun başına daha sonra Mahmut Şevket Paşa geçerken, kolağası da Enver Paşa olmuştur. İttihat ve Terakki’nin önde gelen isimlerinin hakim olduğu ordu, 31 Mart İsyasını bastırmak ve Meşrutiyet’i yeniden ilan etmek amacıyla İstanbul’a karşı yürüyüşe geçti. 50 bin civarında askerden oluşan bu birliğin içinde 30 bin kadar da gönüllü vardı. 24 Nisan 1909 yılında isyanı

²⁵⁴ Tanin, 27 Mart 1325 - 9 Nisan 1909, no:248, s. 2, süt: 5,6

²⁵⁵ Mustafa Baydar, *31 Mart Vakası*, Milli Tesanüt Birliği Yayınları, İstanbul, 1955, s.23.

bastıran ordu, 49 kayıp vermişti. İsyancı askeri birliklerin kaybı ise 230 olarak açıklandı.²⁵⁶

İsyanın bastırılmasının ardından Meclis-i Mebusan'ın kararı ile II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine karar vermiştir. Bu kararı bizzat padişaha iletmek için görevlendirilen heyetin içinde Draç Mebusu Esad Paşa, Selanik Mebusu Emanuel Karasu, Ayan Arif Hikmet ve Ayan Aram Efendi yer almıştır. Yıldız Sarayına gitmek için araba bulamayan heyet, Ayan Reisi ve aynı zamanda padişaha yakınlığı ile bilinen Sait Paşa'nın arabasını kullanmak istemişlerdir. Buna karşı çıkan Sait Paşa, ısrarlar karşısında arabasını heyete tahsis etmiştir. Saraya giden bu heyet, II. Abdülhamid'e hal olduğunu ve tahttan indirildiğini bildirmişlerdir. Padişah II. Abdülhamid, Selanik'e sürgüne yollanmıştır.²⁵⁷ Yerine de Sultan Beşinci Mehmet Reşat geçirilmiştir.²⁵⁸

Tanin Gazetesi, isyanın sona ermesinden sonra gerek padişaha gerekse isyana katılan kişilere karşı sert eleştiriler dile getirmiştir. Bu eleştiriler şöyledir:

“Temmuz'dan sonra kurulan hükümetin payidar olamayacağı ve sonunda büyük bir buhrana sebep olacağı bilinmekte idi. İstibdadın kasva derecesine alışmış bir memlekete hürriyet – istibdada temas edecek derece müfred bir şekilde dahil olur ise bir hükümeteşizlik hasıl olacağı tabiidir. 31 Mart Hareket'inin patlak vermesi değil, böyle askeri bir şekilde zuhur etmesi mühimdir. Esasında asker isyanları yer yer memleketin her yerinde görülmüş ancak hiçbir zaman bu dereceye kadar ulaşmamıştır. Yeniçeriler bile zabitlerinin emri olmaksızın kazanlarını devirmezler, onlar bile zabitsiz iş görmezler idi. Bütün bir orduyu başsız, zabitsiz olduğu halde silahsız bir şekilde sokaklara dökmek harikulade ve tarihte emsali görülmemiş bir icad oldu. Devrik sultan bu icad ile aslında kendisinin bir İstibdad dahisi olduğunu ispat etti. Öteden beri takip ettiğimiz fikir şu idi: Taşra İstanbul'a bakıyor. İstanbul'da öncü bir hareket bütün taşrayı yangın yerine çevirmeye yeter. Bu hareket bazı taşralarda istibdadın da etkisiyle isyan hali değil normal bir hal olarak telakki etmiştir.”²⁵⁹

²⁵⁶ TDV İslam Ansiklopedisi, “ Hareket Ordusu Maddesi”, C.16, s. 125-126.

²⁵⁷ Necmettin Alkan, “Emanuel Karasu ve II. Abdülhamit”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, Sayı:1, Erzurum, 2008, s.185

²⁵⁸ Karal, *a.g.e.*, s.110.

²⁵⁹ Tanin, 5 Mayıs 1325 - 18 Mayıs 1909, no: 253 s 1, süt: 5-6.

Padişahın tahttan indirilmesinden sonra nasıl bir hükümet kurulacağını konusunda görüşlerini bildiren gazete, aynı hatalara tekrar düşülmemesi gerektiğini, hükümetin yeni isimlerden oluşmasını, askerlere ise bu konuda güvenilmesini savunmaktadır.

“Hürriyet Ordusu'nun İstanbul'u fethetmesi ve Abdülhamid'in hal olunması ile Türkiye için yeni bir devir başlamıştır. 10 Temmuz inkılabıyla Türkiye'de İdare-i Meşrûta ilan edildiği zamanda memleketimiz için böyle bir devir başlamış demektir. Fakat başlangıçta bazı hatalar yapıldığı doğrudur. Fakat mazideki tecrübeler hatırlanmayıp yine hatalara düşülürse memleket hakiki bir felakete doğru yürür. 5. Mehmed Hazretleri'nin tahta çıkmasının ardından en mühim mesele hükümetin hangi ellere verileceği idi. Yeni hükümetin yeni adamlara ihtiyacı olduğu biliniyordu. Sivillerimizin de yeni fikirlerle, yeni usullerle yürümesi icap eder. Askerlerimizin vazifelerini ifa edeceklerinden şüphemiz yoktur.”²⁶⁰

II. Abdülhamid'i Kızıl Sultan olarak tanımlayan Tanin gazetesi, Yıldız Sarayı için ise zalimin karargâhı sıfatını kullanmıştır. Tahta ilk çıktığı günden, hal' oluncaya kadar bu sarayda yaşayan II. Abdülhamid'in artık Selanik'e sürgüne gönderilmesini memnuniyet ile karşılayan ancak bunu yeterli bulmayan gazete, bu sarayın birçok işkenceye ev sahipliği yaptığını, bu mekanda garibanların öldürüldüğünü dile getirmiştir. Tüm bu yaşananlardan sonra herkesin Yıldız Sarayı'nı görme isteğine sahip olduğunu şu yazı ile ifade etmiştir:

“Yıldız denilince akla birden bire türlü türlü levhalar gelir. Yıldız bütün alemde “Kızıl Sultan” diye bilinen bir zalimin karargâhı idi. Orada yapılan işkencelerin, öldürülen biçarelerin hikayeleri ağızdan ağza naklolunurdu. Yıldız bütün cinayetlerin, bütün vahşetlerin merkezi idi. Ancak Yıldız otuz üç seneden beri millete ettiği fenalıklara karşın pek hafif bir ceza olmak üzere Selanik'e taşındığı dakikada Yıldız'ı görmek arzusu herkeste vücut bulmuştu.”²⁶¹

Gazete, 31 Mart Olayı ile alakalı bilgi sahibi olan ve adını açıklamadığı bir kişi ile mülakat gerçekleştirmiştir. Bu mülakat, 31 Mart Olayı sırasında bizzat II. Abdülhamid'in yanında yer alan bir kişinin ifadelerine dayanmaktadır ve gazetede tam sütun olarak yer almıştır:

²⁶⁰ Tanin, 5 Mayıs 1325 - 18 Mayıs 1909, no:254, s. 1, süt: 1,2,3

²⁶¹ Tanin, 5 Mayıs 1325 - 18 Mayıs 1909, no:254, s. 2, süt: 5

“- Abdülhamid’in oynadığı rol hakkında fikriniz nedir?”

-Bu olayın Abdülhamid’in bilgisi haricinde geliştiği muhakkaktır. Ancak Abdülhamid her zaman hal edilmek korkusuyla muzdarip olmuştur ve vehme kapıldığı da malumdur. Hiç olmayacak şeyler için endişeye kapılan Abdülhamid bu hadise karşısında zerre kadar itidalini, metanetini kaybetmemiş, neşesinden mahrum kalmamıştır. Bilakis Abdülhamid’in en neşeli zamanı bu hadise-i irtica tesadüf etmiştir. Salı günü akşamı geceleyin saat dörde doğru İstanbul cihetindeki isyan teşebbüsündeki askerler silah atmaya başladıkları zaman olaydan haberdar olmayanlar kendilerini adeta dehşetli bir ölüm beklediğini düşünmüşlerdir. Yıldız’daki memurlar bu silah atma hareketinin mahiyeti hakkında hiçbir malumata sahip değildi. Başkatip korku ve telaşla derhal Abdülhamid’in yanına koşarak geldiğinde Abdülhamid hiç telaş etmemiş, ehemmiyet vermemiştir. Eğer Abdülhamid’in olayın mahiyeti hakkında bilgisi olmasaydı mümkün mü idi ki Abdülhamid bu kadar müsterih olsun?

- Askerlerin birtakım masum zabitleri katletmeleri Abdülhamid üzerinde ne tesir husule getirdi?

- Abdülhamid’in kalbi adeta bir taş gibi idi. Masum kanlarının sel gibi akmasına karşı tesirsiz kaldı. Başkatip Abdülhamid’e kışlalara masumların katledilmesinin dinimize aykırı olduğunu beyan eden bir Hatt-ı Hümayun gönderilmesi gerektiğini teklif etti. Sadrazam Tevfik Paşa da bu Hatt-ı Hümayun’un örneğini görerek onayladı. Fakat Abdülhamid kendisine verilen kağıdı yırttı. Bunun için emir vermedi. Şüphe yok ki Abdülhamid Çarşamba günü böyle katî bir emir vermiş olsaydı birçok felaketlerin önünü alabilirdi.

- Abdülhamid neden dolayı bu emri vermemiştir?

-Abdülhamid İttihad ve Terakki Cemiyeti azalarını, aydınları zulm ve istibdadın düşmanı bildiği için asla sevmeydi. Onların katledilmelerini tabi ki memnuniyetle karşılardı. Askerler Yıldız’a doğru gelirken sarayın içinde bir laf dolaşır oldu. Padişah mabeyne çıkacak. Herkes padişahın yanına doluştu. Abdülhamid pencereye çıkıp yarı beline kadar aşağıdakilerle konuşuyordu ancak fazla bir şey duyulmuyordu. İşittiğimiz şey ise şuydu, Yıldız’ın topa tutulacağı lakırdısı idi. Sonra Abdülhamid pencereden çekilip diğer odaya geçti. Bu esnada dışarıdakiler biçare Ali Kabuli Bey’i şehit ettiler. Abdülhamid katillerin tutuklanması

için hiçbir emir vermemiş, bir söz söylememiştir. Daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti merkezinden gayet şiddetli bir telgraf geldi. Padişah buna ehemmiyet vermedi. Biraz sonra bütün İttihat ve Terakki Cemiyeti şubelerinden, bazı vilayetlerden şiddetli protestolar yağmaya başladı. Abdülhamid bunlara da aldırmadı. Abdülhamid hürriyet ordusunu küçümsedi, gelen telgraflardaki bilgilere inanmadı, askerlerin sayısını küçümsedi.

- Abdülhamid'i hakikatten haberdar eden olmadı mı?

- Hayır. Eğer Abdülhamid neticenin başka türlü olduğunu bilmiş olsaydı. İstanbul'da taş taş üstünde kalmazdı. Bereket versin ki aldandı. Kuvvetine güvendi.

- Abdülhamid ne zaman telaş etmeye başladı?

- Cuma günü hürriyet ordusu Davud Paşa Kışlasını tuttuktan sonra Yıldız civarındaki asker Yıldız'a hücum ettiler. Cephane istediler. Ethem Paşa'nın çok hizmeti oldu. Teskine çalıştı. Fakat askerler dinlemediler. Cephanenin nerde olduğunu biliyorlardı. Hücum ederek kapıları kırdılar, cephaneyi aldılar. Cumartesi günü hürriyet ordusu şehre girdi. Yıldız taburları teslim olduğu halde hareket ordusu Yıldız'da gizli üç tabur bulunduğu zannıyla tedbirli davranıyor, bunların da teslim olmalarını talep ediyordu. Bir taraftan da Abdülhamid'e teminat verilmekte idi. Sabahleyin hürriyet ordusu kahramanları Yıldız'ı olaysız bir şekilde işgal ettiler. Yıldız'ın her tarafını kuşattılar. Artık bu dakikada Abdülhamid'in geleceği sona ermişti. Fakat Abdülhamid bir türlü İstanbul'u terk etmek istemiyordu. Fakat gelen emir pek kesin idi. Arabalar hazır idi. Abdülhamid arabaya bindi, asker selam durdu. Bütün mevcudiyeti kanlı bir zulmetten ibaret olan Abdülhamid gecenin zulmü arasında karışarak Yıldız'dan uzaklaştı.²⁶²

2.7.2. Adana Olayları

1909 yılının en önemli hadiselerinden birisi Adana'da, Müslümanlar ile Ermeniler arasında yaşanan çatışmalardır. Batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerinde artık kullandığı bir millet haline gelen Ermeniler, uzun bir süreden beri çıkardıkları isyanlar ile biliniyorlardır. Hınçak ve Taşnak Partisi'nin Adana civarında teşkilatlanmaya başlaması, Ermeni din adamlarının gerek okullarda gerekse

²⁶² Tanin, 7 Mayıs 1325 - 20 Mayıs 1909, no:256, s.1, süt: 5,6\ s.2, süt: 1.

kiliselerde Türk düşmanlığı noktasında propaganda yapması, sistematik bir şekilde isyan girişiminin olduğunu göstermektedir. Buna göre Adana’da, iki Ermeni tarafından bir Müslüman’ın öldürülmesi ve katilin teslim edilmemesi ile olaylar başlamıştır. Katili saklayan Ermeniler, ertesi gün dükkanlarını açmamışlar ve bu durumu gören Müslümanlar da aynı tavır içerisine girmişlerdir. Olayların yatıştırılmaya çalışılması hususunda, Müslüman ve Ermenilerin temsilcileri vilayete çağrılmış ancak bu girişim bir sonuç vermemiştir. 14 Nisan 1909 tarihinde başlayan olaylar, 26 Nisan 1909 tarihine kadar devam etmiştir. Adana valisi Cevat Bey, olayları yatıştırma konusunda yetersiz kalmıştır. Aynı tarihlerde 31 Mart Vakasının başlaması, İstanbul’da yaşanan merkezi otorite boşluğu, müdahalenin gecikmesine neden olmuştur.²⁶³ Adana Olayları sonrasında ölü sayısı ile alakalı çok çelişkili rakamlar ortaya atılmıştır. Dönemin Dahiliye Nazırı’nın yaptırdığı çalışmalar sonrasında, 1924 Müslüman ve 1455 Ermeni’nin öldüğü tespit edilmiştir.²⁶⁴ Tanin gazetesi, 31 Mart Olayı sırasında yağmalandığı için yaşanan bu gelişmeye daha sonraki sayılarında yer vermiştir. Hüseyin Cahit Yalçın, olaylardan II. Abdülhamid ve onun 33 yıllı dönemini sorumlu tutarak, şu makaleyi kaleme almıştır:

“Abdülhamid’in korkunç, karanlık saltanat devri zaman zaman kan selleri içinde yükselen yangın alevleri ile aydınlanıyordu. Abdülhamid otuz üç senelik bir mezalimin bütün cinayetlerini unutturacak umumi bir fenalık tertip ederek hürriyet fikirlerini kan tufanı içinde boğmak istemişti. İstanbul’da tahrik ettiği asi askerlerin kurşunu Meclis-i Mebusan’ı delik deşik ederken taşralarda çeşitli merkezlerde de halk arasında öldürmeler cinayetler hazırlanmıştı. Adana, Trabzon, Sivas, Erzurum, Ankara vb. gibi merkezlere karışıklık çıkaracak, herkes birbirini kesmeye başlayacak, Memalik-i Osmaniye baştan başa karışınca tabi olarak Avrupa devletleri müdahale edecek, Abdülhamid o zaman bütün dünyaya bu memleketin Meşrutiyet idaresini hazmedemeyeceğini ispat etmiş olacaktı. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile diğer hürriyet perver halkımız sayesinde Adana haricinde bu olaylar görülmedi. Ancak Adana vilayeti baştan başa kan gölüne döndü. Hırs ve vahşet o kadar gözleri bürüdü ki kadınlar, çocuklar bile parçalandı. Eski zamanlarda bu şekilde karışıklıklar vuku bulduğu zaman hükümetin en birinci vazifesi olayları

²⁶³ Turgay Akkuş, “1909 Adana Olaylarına İlişkin Yargılama Süreci”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı: 10, İzmir, 2003, ss.2,3,4.

²⁶⁴ Seher Boykoy, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Meclislerinde Ermeni Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1908 – 1912)”, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C. IV. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2007, s.167.

saklamaktan ibaret olurdu. Abdülhamid Hükümeti bu olayları saklamak zorunda idi, çünkü olayların sorumlusu kendisi idi. Eğer halkı bir arada tutmak istiyorsak cinsiyet ve mezhep gibi ayrılıklardan uzak durmak zorundayız.”²⁶⁵

Adana Olayları sonrasında yapılan yargılamalar ve verilen idam cezaları da, gazete tarafından haber yapılmıştır. İlgili haber şöyledir:

“Önceki günlerde Konya’da bir grup Müslüman Ermenilere saldırmış ve iki gayrimüslim öldürülmüştür. Adana’da cereyan edip bütün insanlığı etkisi altına alan bu feci vakianın sorumluları Divan-ı Harb-i Örfi tarafından yapılan tahkikat neticesinde tespit edilmiş olup bunlardan 9 Müslim ile 6’sı gayrimüslim olmak üzere 15 kişi idama ve 6 kimse de 15 sene müddetle küreğe konulmaya mahkum olmuştur.”²⁶⁶

Adana Olayları sonrasında Divan-ı Harp tarafından yapılan yargılamalar ve idam cezaları son derece süratli bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Adana şehrinin farklı mahallelerinde uygulanan idam cezalarından sonra soruşturma daha da derinleştirilmiş ve tutuklamalar devam etmiştir. Bu noktada Mebusan Heyet-i Teftişiyeye, Adana’da görev yapan vali, mutasarrıf ve diğer kolluk kuvvetlerinin ihmali olup olmadığına dair bir araştırma içine girmiştir. Sadrazamın girişimi ile kurulan komisyonda; Şura-yı Devlet dairesinden Baha Bey, Hakim Musdikyan Efendi, Manastır Adliye Müfettişi Artin Efendi yer almıştır. Komisyonda Ermeni üyelerin yer alması, İttihat ve Terakki’nin gayrimüslim unsurlar nezdinden yeniden güven kazanmak istemesi ile alakalıdır.²⁶⁷ Komisyon çalışmaları ile alakalı haber ise şu şekildedir:

“Geçen Nisan ayı ortalarında Adana Vilayeti merkezi ile mülhakatında zuhur eden hadiseler üzerine azledilmiş olan Adana Eski Valisi Cevat ve Cebel-i Bereket Mutasarrıfı Asaf Beylerle Adana Kumandanı Mustafa Remzi Paşa’nın mesuliyetlerinin derecesini tahkik etmek üzere Adana’ya a’zam kılınmış olan Heyet-i Teftişiyeye tarafından bu kerre Bab-ı Ali’ye ita ve Meclis-i mahsus ve Vükelada kıraat edilen fezleke-i tahkikata nazaran adı geçenlerin memuriyet vazifelerini hakkıyla ifa ve hadisenin başlamasından nihayetine kadar gerekli tedbirlerin ittihaz ve icrasına itina etmediklerinden dolayı vekayi-i müessifenin tevsi’ eylediği ve ahali-i

²⁶⁵ Tanin, 10 Mayıs 1325 - 22 Mayıs 1909, no: 259, s.1, süt: 1,2,3.

²⁶⁶ Tanin, 21 Mayıs 1325 - 3 Haziran 1909, no:270, s.1, süt: 5.

²⁶⁷ Turgay Akkuş, a.g.e, S.5,6,7.

mahalliyeden Bağdadi Abdülkadir ve Boşnak Salih ve İtidal Gazetesi muharrirlerinden İhsan Fikri ve İsmail Sefa Efendilerinde harekâtları ve olaylar dahilindeki neşriyatları asayişe mani olduğundan cümlesinin Adana Divan-ı Harb-i Örfisinde muhakemelerinin icrasına Meclis-i Vükela'dan arz edilen mazbata ve istizan üzerine İrade-i Seniyye-i Cenab-ı Padişahi müteallik buyurulmuş ve gereğinin yapılması Dahiliye ve Harbiye Nezaretleri'ne tebliğ edilmiştir.²⁶⁸ Adana'da zuhur etmiş olan facianın sebeplerini tahkik üzere hükümetin göndermiş olduğu Heyet-i Tahkikat ile Divan-ı Harb-i Örfi tarafından tanzim edilmiş olan mazbatalar derc ediliyor. Divan-ı Harb-i Örfi'nin Ermeni vatandaşlarımızı rencide edecek rapor hazırladığı haberleri son derece asılsızdır. Bidayet-i inkılapta hükümetin başına hüsn-ü niyet sahibi, hamiyetli, fedakâr, çalışkan bir kabine gelse isi o feyz ve hürriyetin verdiği kuvvetle her şeyi yapar, Meclis-i Mebusan açıldığı vakit her ıslahatın temelini kurulmuş bulurdu. Maalesef ilk kabinemiz her işin görülmesini Meclis-i Mebusan'a bırakarak memleketin ahlakını bozdu, ahaliyi hükümete itaatsizliğe alıştırdı, Kuvve-i Zabıta'yı ıslah etmeyi düşünmedi. Vilayetlerde jandarma tensikati ancak şimdi bir sene sonra, Hareket Ordusunun İstanbul'u fethinden sonra düşünülüyor. Bundan evvel jandarmanın, polis ne halde olduğu malum değil miydi? O halde niçin bir şey yapılmadı? Ya valiler, mutasarrıflar? Hükümet bekledi ki bunları ahali ayaklanıp da koşsun. Şükür ki şimdi bu saydığımız karanlık ve korkunç sorumsuzluklardan eser yoktur. Kalplerde bir hiss-i emniyet vardır. Islahat ikmal edilmediyse de bir şeyler yapılmakta olduğu hissediliyor. Jandarma mektebi açıldı, her tarafta jandarma tensikati esasları hazırlanıyor. Beş altı ay sonra memleketin her tarafında ciddi bir zabıta kuvvetinin esasları tesis edileceği ümit ediliyor."²⁶⁹

2.7.3. Havran Olayları

Havran, Suriye'nin güneyinde yer alan ve hac yollarının güvenliği açısından önemli olan bir bölgedir. Burada yaşayan Dürzi aşiretleri, Osmanlı Devleti'ne karşı uzun yıllar boyunca isyan etmişlerdir. Bu isyanlar içinde en güçlülerinden birisi 1909

²⁶⁸ Tanin, 30 Haziran 1325 - 13 Temmuz 1909, no: 310, s.3, süt: 1.

²⁶⁹ Tanin, 17 Temmuz 1325 - 30 Temmuz 1909, no:326, s.1, süt: 1-2.

senesinin Mayıs ayında başlamış ve 1910 senesinin Ağustos ayına kadar devam etmiştir.²⁷⁰ Gazete, Havran İsyanı ile alakalı olarak şunları ifade etmiştir:

“Havran isyanı istibdat döneminin en korkulu kabuslarından biri idi, son olaylar gösteriyor ki bu elim mesele Meşrutiyet devrinde de aynı şekilde intikal etmiştir. Belki de hükümet bu mesele ile senelerce uğraşacaktır. Bu günlerde eserleri görülen Havran hareket-i kıyamiyesi, Dürzü meselesinin bir nevatıdır. Dürzü meselesinin en katî ve en salim çaresi ise bu anud halka devrik ve idarenin değiştiğini askerce ve maddi icraatlar ile göstermek ve anlatmaktır. Gönül ister ki bu meselede de tevkif ve mazhariyet, içinde pek hamiyetli ve pek zeki çehrelere bulunan kuvve-i muhtereme-i icraiyeimizin âfâkında bedîdar olarak milletin kendilerine olan itimad ve minnettarlığını dü-bâlâ etsin.”²⁷¹

2.7.4. Diğer İsyanlar

31 Mart Ayaklanmasının, Anadolu’da ortaya çıkan yansımaları, belli yerlerde çıkan isyanlar ile kendisini göstermiştir. Bursa, Erzurum ve Erzincan’da vuku bulan ayaklanmalar, diğer isyanlar ile karşılaştırıldığı zaman çok büyük olaylara sahne olmamış ve kısa süre içerisinde bastırılmıştır.²⁷²

2.8. SİYASİ PARTİ HABERLERİ

Tanin, 1909 senesinde de İttihat ve Terakki ile olan bağını korumasını bilmiştir. Partiyi desteklemeye devam etmiş ve devletin içinde bulunduğu kötü durumdan ancak İttihat ve Terakki politikaları ile kurtulacağına inanmıştır. Partinin bazı yaygın organları tarafından sert eleştirilere maruz kalması karşısında gazete, cemiyeti savunmuştur.

Sadrazamın davranışlarının Meşrutiyet’e zarar verir boyutta olması Heyet-i Vükelaya da yansımıştır. Bu bağlamda çeşitli gazetelerde durumun nasıl ele alındığı Tanin’in bu duruma nasıl yaklaştığı aşağıda yer almaktadır:

²⁷⁰ TDV İslam Ansiklopedisi, "Havran Maddesi", C.16, s.540.

²⁷¹ Tanin, 15 Eylül 1325 - 28 Eylül 1909, no:386, s.1, süt: 4,5,6.

²⁷² Karal, a.g.e., s.92.

“Sadrazam Paşa'nın Meşrutiyet'e vermek istediği zarar, zannolunurdu ki umum matbuat tarafından aynı nefret ile reddedilecektir. Heyet-i Vükela'da vukua gelen tebeddül gazetelerde iki türlü tefsire uğradı. Umumiyetle Rum gazeteleri Sadrazam Paşa'nın icraatından memnundurlar. Tahidromos gazetesi diyor ki: “Heyet-i Vükela'da kısmen vukua gelen tebeddül Ahrar Fırkası'nın mevkiini sağlamlaştırmıştır. Çünkü Ahrar Fırkası azasından iki zat Heyet-i Vükela'ya dahil olmuştur. Bu yeni iki nazırın İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı çıkacakları temin edilebilir. Diğer taraftan şurası da önemlidir ki Rıza Paşa'nın çekilmesi hükümette en kuvvetli üstadlarının birinden cemiyeti mahrum bırakmaktadır.” “Ajans Nasyönan, Kamil Paşa'nın iktidarına dair Paris'ten bir telgraf alıyor. İstanbul'dan güya bir “komplo” mevcudiyetine dair Avrupa'ya telgraf çekdirtiliyor. Bugün netice ne olacak? Burasını milletvekilleri bütün hürriyet-i vicdaniyeleriyle, yalnız vicdanlarını dinleyerek düşünmelidirler.”²⁷³

Bazı gazetelerin İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhindeki yazıları, Tanin'in yazılar hakkında açıklama yapması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda gazete, *“şunu belirtmek isteriz ki ve Terakki Cemiyeti gibi millete hizmet etmekten başka bir şey yapmayan bu cemiyetin aleyhinde yapılan yayınlar ve edilen sözler tamamen nefretten başka bir şey değildir. Bu suretle aldığımız telgrafnameleri bu sebeple neşretmediğimizi telgraf sahiplerine bildiriyoruz.”²⁷⁴* şeklinde açıklamasını yapmıştır. Yapılan bu açıklama, gazetenin açık olarak İttihat ve Terakki'nin yayın organı olduğunu göstermektedir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin güçlenmesi ile beraber bunu fırsata çevirmek isteyen bazı çevreler, gazetenin adını kullanarak kendilerine güç alanları oluşturmaya çalışmışlardır. Buna dair haber alan gazete, durumu sütunlarına taşımıştır.

“Taşraların hemen her tarafında İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni takliden birtakım sahte cemiyetler teşkil ederek halkın kafasını karıştıran unsurların olduğu malumdur. Hükümetin nüfuzunun etkinliğinin tesisi için bu cemiyetlerin cezalandırılmaları lazımdır.”²⁷⁵

İttihat ve Terakki Cemiyeti aleyhinde birçok şeyler söylendiği görülüp duruyor. Bu konuda yazılan diğer bir açıklama ise *“söyleyene değil söyletene bak”*.

²⁷³ Tanin, 31 Kânunusani 1324 - 13 Şubat 1909, no:193, s.1, süt: 1,2.

²⁷⁴ Tanin, 5 Şubat 1324 - 18 Şubat 1909, no:198, s.3, süt: 5.

²⁷⁵ Tanin, 23 Kânunusani 1324 - 5 Şubat 1909, no:185, s.3, süt: 5.

Tanin gazetesi olarak cemiyetin siyasetten çekildiğini ve hükümeti serbest bıraktığını daha önceden de yazmıştık. “İttihat ve Terakki şubeleri buldukları yerlerde kardeşliği, adalet ve eşitlik fikirlerinin intişarına hizmet eden bir nur ve hakikat olduğunu bir kere daha hatırlatırız”²⁷⁶.

Tanin, Selanik kentinde toplanan İttihat ve Terakki Kongresi’ni yakından takip etmiştir. Cemiyetin son derece önemli olan bu kongresinde alınan kararlar, gazeteden şu şekilde yayınlanmıştır;

“İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 9 Eylül’de inikad eden umumi konferansında şu kararlar alınmıştır;

1- Umum-ı Anasır-ı Osmaniye arasında husul olan ittihad ve kardeşliğin takviye ve teminin devamı,

2- Maarifin tamimi,

3- Memleketimizin ayakta kalabileceği nedenleri, terakkiyat-ı ziraiye ve ticariye ve sanaiyesinin hülasa servet-i umumisinin tevsii,

4- İttihat ve Terakki Cemiyeti teşkilatının ahiren neşrolunan cemiyetler nizamnamesine tevkiği.”²⁷⁷

2.9. YABANCI BASININDAN YANSIMALAR

Tanin, yayın politikası gereği basını sürekli takip etmesi ile bilinen bir gazetedir. Özellikle Avrupa’dan yayın yapan gazeteler ile Osmanlı Devleti’ndeki yabancı gazetelere dair, birçok farklı haberin Tanin sütunlarına taşındığını görmekteyiz. Gazete, diğer basın yayın organlarındaki bu haberleri aktarırken yorumlarını da eksik etmemiştir. Özellikle Türkiye karşıtı haberlere anında karşılık vermiş ve sert ifadeler ile gazeteleri eleştirmiştir.

Osmanlı’nın iç ve dış siyaseti hakkında atılan adımlar yabancı basın tarafından büyük bir dikkatle incelenmiş ve bu durum basında yerini almıştır. Örneğin, Türkiye - Avusturya ilişkileri çerçevesinde Türkiye - Avusturya ittifakı hakkında bazı haberler yayınlanmıştır;

²⁷⁶ Tanin, 12 Mart 1324 - 25 Mart 1909, no:231, s. 1, süt: 1,2.

²⁷⁷ Tanin, 16 Ramazanü’l Mübarek 1327 - 18 Eylül 1325 - 1 Teşrinievvel efrensi, 1909, no:389, s. 2, süt: 6

*“Protokol hakkında Avusturya'nın memnuniyeti Avusturya matbuatı Avusturya-Türkiye ittifakının akdedilmesinden dolayı beyan-ı memnuniyeti hakkında makaleler neşrediyorlar.”*²⁷⁸

Tanin, yabancı basınla zaman zaman çok sert tartışmalar içine girmiştir. Özellikle İstanbul'da yarı İngilizce yarı Fransızca çıkan ve her dönem muhalif olarak bilinen Levant Herald gazetesinin yapmış olduğu bazı haberler, Hüseyin Cahit Yalçın'ı çok rahatsız etmiştir. Gazeteye göre Levant Herald, Türkleri aşağılamıştır. Bu durum Tanin tarafından; ülkemizde misafir olan ecnebilerin ev sahibine bir hakareti olarak şu haber ile dile getirilmiştir;

*“Bahsetmek istediğimiz tehlike dış savaş değil, dahilde, kendimizde, ihtilaflarımızdadır. Bunun içindir ki memleketimizdeki ihtilafı bir tehlike gibi addediyoruz. Tabiatıta iki yaprak bile birbirine benzemezken tüm ahalinin aynı fikirde olmasını istemek mantıklı değildir. Fakat farklı görüşteki insanları ortak bir zeminde toplayabilmenin bir yolu vardır, o da vatan menfaatidir. Eğer savaş zamanında aralarında anlaşamayan halk bunu bir tarafa bırakıp vatani müdafaya çalışmazlarsa bu ihtilafın bir tehlike olduğu daha aşikar olacaktır. Misafir olan birinin ev sahipleri arasındaki sorunlara karışması ne kadar ayıp ise, ecnebilerin de memleket meselelerinde bu vatanda misafir olduklarını unutmamaları lazımdır. Levant Herald gazetesinin sahibi, yazarları ecnebidir ve bir makale neşrederek Türkleri tahkir etmiş, mevcut idareyi tenkit etmiş, böylelikle yukarıdaki kuralı unutmuşlardır. Başımızda Levant Herlad'dan başka ecnebiliğini düşünmeyerek memleketi karıştırmaya uğraşan Pro'dos ve Nitologos gibi iki bilye daha var. Bunlar da ecnebidir ve memleketi karıştırmaya gayret edip dururlar. Osmanlı gazetelerine düşen görev ecnebi gazetelerine bu sizi alakadar etmez, bizim iç meselemizdir deyip birbirimizle istişare etmektir.”*²⁷⁹

Tan gazetesinin Berlin Muhabiri genel bir değerlendirme yapmak üzere Enver Bey ile bir mülakat yapmıştır. Enver Bey; Genç Türklerin başladıkları işi iyi bir neticeye bağlayacaklarından emin olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte birçok müşkülât olduğunu da inkar etmemiş, idare-i cedidenin her fenalığın önüne geçeceğini vurgulamıştır. Daha birçok sorunu dile getiren Enver Bey, bilhassa Hıristiyanlardan asker alınması meselesinin sorun olduğunu, bu işin yakında Meclis-i

²⁷⁸ Tanin, 18 Şubat 1324 - 3 Mart 1909, no:211, s.2, süt: 4.

²⁷⁹ Tanin, 25 Şubat 1324 - 10 Mart 1909, no:218, s. 1, süt: 1,2,3

Mebusan'ın tasdik edeceği bir kanun ile katî surette hallolacağını beyan eylemiştir. Enver Bey, Hıristiyanların İslamlar ile bir arada bulunmasının aykırı bir durum olmadığı, geçmiş tarihlerde buna binaen birçok örnek olduğunu dile getirmiştir. İki bin kadar Hıristiyan gönüllüsünün Selanik askerleri arasındaki rolleri gayet mühim olmuş ve hiçbir ihtilafı olmamıştır. Ayrıca Enver Bey, *“Arapların ayrılmak arzusunu besledikleri hakkındaki şayiatin zannolunduğu kadar mühim olduğunu söylemiştir.”*²⁸⁰

Gazete, Avrupa basınına çok yakından takip etmektedir. Bundan dolayı gazetelerde çıkan haberler incelenmekte ve buna dair yorumlar yapılmaktadır. Yabancı basındaki bir habere göre Boğazlar Meselesi yeniden gündeme gelmiştir ve bu konuda yakın zamanda bir konferans toplanacaktır. Ancak gazete bunun doğru olmadığını şu haber ile ifade etmiştir;

*“Boğazlar meselesini Avrupa gazeteleri yeniden mevzu bahis etmeye başlamışlar ve telgraf acenteleri de meselenin beynelmilel bir konferansta müzakere edileceğini ilan eylemişlerdir. Halbuki alınan malumata göre mezkur rivayetlerin asıl ve esası yoktur. Öyle bir konferans akdolunacağına dair Bâb-ı Âlî'ye hiçbir tebligat vuku bulmamıştır.”*²⁸¹

2.10. İÇ DURUM

2.10.1. Belediyelerin Durumu

Tanin, 1909 yılında çıkan sayılarının bir kısmında belediyeler ile alakalı olarak yapmış olduğu eleştiriler ile bilinmektedir. Belediyelerin görevlerini yapmadığını dile getiren gazete; bu noktada şöyle bir haber yayınlamıştır:

“Meşrutiyetten bugüne önce kendimize sonra da düvel-i muazzamaya karşı bir ayıbımız varsa o da belediyelerdir. Belediyeler meşrutiyetten önceki hallerine göre şuan epey kötü haldedirler. Sokaklar, kaldırımlar eskisine nazaran daha kötü, daha eski. Bu sene kaldırımlar hiç tamir görmedi. Aynı şekilde gündüz işlek olan bir cadde geceleyin ışıktan mahrum bir yer oluyor. Bundan yedi sene evvel buralara

²⁸⁰ Tanin, 30 Mayıs 1325 - 12 Haziran 1909, no:279, s. 2, süt: 1,2,3

²⁸¹ Tanin, 17 Şaban 1327 - 20 Ağustos 1325 - 2 Eylül efrenci, 1909, no:360, s. 2, süt: 6\ s. 3, süt: 1

fener konulup numara bile tahsis edilmişti. Ama şuan âtil, unutulmuş bir haldedirler."²⁸²

Gazetenin belediyeler ile alakalı son derece sert bir dille kaleme aldığı ve siyaset başlığı altında yer alan yazı, bir okurun mektubuna dayanmaktadır. Okurun ismini vermeyen gazete, İstanbul Belediyesi'nin görevini yapmadığını, kendisine gönderilen mektubu kanıt göstererek dile getirmiştir. İlgili mektup sonrasında yayımlanan yazı şu şekildedir:

"Delalet ettikleri haleti ruhiye itibariyle şâyan-ı ehemmiyet olan küçük küçük vakalardan bahsederken arabalar cihetindeki tarifelere uyulmaması konusunu dile getirmiştik. Okuyucularımızdan aldığımız bir mektup üzerine belediyelerimizin durumunun bahsedilenden daha kötü olduğunu anlamış olduk. Belediye idarelerinin vazifelerin hiçbirini ifâ etmedikleri görülmüyor. Acaba İstanbul'da belediye var mı sorusunu sorduruyor. Peki, bunun sebepleri nelerdir. Niçin şu güzel İstanbulumuz belediye hizmetleri cihetinde günden güne berbad oluyor. Bu sual karşısında tabii ki insanın kalbi mahzun oluyor. Şimdiye kadar bu yönde çok şikayetler alıyorduk. Zaten belediyenin bozukluğuna dair kanaat peyda etmek için hariçten bir ihbara da gerek yoktu. Belediye işlerinin bozukluğundan dolayı kimi kime şikayet edeceğiz? Terakkiye doğru yürümeden evvel elde olan mevcudu muhafaza etmek en birinci kadidedir. İstanbul'u bize idare-i sabıkanın terk ettiği halde muhafaza edebilmek en birinci borcumuzdur. Bizde fikri takib yok. Bir şeye karar veriyoruz, zannediyoruz ki bu kararı vermekle iş olup bitmiştir. Halbuki asıl müşkilatın o kararı suret-i daime ve muntazamada mevki tatbika konmasında görüleceğini bilmiyoruz. Şehremininden sadır olacak bir emir daireden daireye memurdan memura intikal ederek asıl emir mahalline gelinceye kadar ehemmiyetini ciddiyetini kayıp ediyor."²⁸³

²⁸² Tanin, 20 Kânunuevvel 1324 – 2 Ocak 1909, no:153, s.3, süt: 6.

²⁸³ Tanin, 23 Eylül 1325 - 6 Ekim 1909, no:394, s.1, süt: 1,2.

SONUÇ

Tanin gazetesi, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra başlamış olduğu yayın hayatı boyunca, ülke içinde yaşanan tüm gelişmeleri yakından takip etmiş ve bunları okuyucusuna aktarmıştır. Tanin; yeni düzen sayesinde devletin daha iyi bir hale geleceğine inanmış ve bu noktada Meşrutiyet rejimini sonuna kadar desteklemiştir. Bunun yanı sıra gazetenin, toplum üzerinde yol gösterici bir rol üstlenmesi, yeni sistemin nasıl uygulanması gerektiği hakkında yazılar yayınlaması, dikkatlerden kaçmamıştır.

Meşrutiyet rejimini büyük bir coşku ile karşılayan Tanin, bu dönem içerisinde II. Abdülhamid'e karşı ilk dönem daha yumuşak bir üslup tercih etmiştir. Bunun nedeni olarak da Meşrutiyet'in ilanı ile ortaya çıkan iyimser havayı gösterebiliriz. Buna rağmen istibdat döneminde yaşanan bir takım hukuksuzluklar, yolsuzluklar ve benzeri durumlar sert ifadeler ile gazetenin sütunlarına taşınmıştır. Gazete, yeni rejimin yerleşmesini sağlamak için birçok farklı konuda görüşlerini paylaşmaktan kaçınmamıştır. 1908 senesinde ilan edilen Meşrutiyet rejiminden sonra geçmiş dönemlerde istibdat yönetiminin savunucuları ve bürokratları tasfiye edilmeye başlanmıştır. Bu süreç içerisinde gazetenin de birçok ismi hedef haline getirdiğini görmekteyiz. Özellikle üst düzey bürokrat ve memurların isimlerini, gazete sütunlarından vermeye başlayan gazete, bu şahısların görevden alınmaları gerektiğini açık bir biçimde ifade etmiştir. Tasfiye sürecinde büyük bir rol oynayan gazetenin bu tutumu, İttihat ve Terakki üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir. Çünkü gazetenin yönlendirmeleri, partide ses bulmuş ve gazete aracılığı ile afişe edilen isimler hakkında işlem yapılmıştır.

Yeniliklerin nasıl olması gerektiği konusunda yol gösterici bir tutum içerisine giren gazete, sadece iç siyaset ile alakadar olmamış ve dış siyasete dair de birçok çıkarım yapmıştır. İttihat ve Terakki'nin politikasına uygun olarak Osmanlıcılık fikrinin savunan gazete, daha sonraki aşamada Türkçü bir ideolojiyi benimsemeye başlamıştır. İstanbul Mebusu seçilen ve aynı zamanda Tanin'in başyazarı olan Hüseyin Cahit, hem politikayı hem de gazeteciliği bir arada götürmüştür. Böylelikle kağıt üzerinde olmasa da gazetenin, İttihat ve Terakki yayın organı olması bir nevi resmiyet kazanmıştır.

Tanin, hükümetlere dair görüşlerini, İttihat ve Terakki'ye göre belirlemiştir. Kurulan her yeni hükümetten umutlu olduğunu dile getiren gazete, ortaya çıkan bir takım eksikliklerin giderilmesi noktasında hükümete yol gösterici olmuştur. Bunu yaparken bazen sert bazen de yumuşak bir dil kullanmıştır. Ancak hükümetlerin, İttihat ve Terakki Partisi ile arası bozulduğu zaman, Tanin dilini sertleştirmeye başlamıştır. Dönem içinde İttihat ve Terakki, hükümete girmemiştir. 1909 yılının sonundan itibaren ilk defa bir İttihat ve Terakki üyesi kabinede yer almıştır. Bu tarihe kadar görev yapan hükümetler, parti ile anlaşarak ve ortaklık kurarak göreve gelmişlerdir. Bundan dolayı hükümet eleştirilerinin gazete tarafından yapılması İttihat ve Terakki'ye karşı bir tutumu değil, İttihatçı olmayan sadrazam ve kabine üyelerine getirilen eleştirileri ifade etmektedir. Yani Tanin, partiye ters düşmeye başlayan hükümetleri bir nevi hedef tahtasına koymuştur ve bu durum İttihat ve Terakki tarafından da desteklenmiştir.

31 Mart Olayı, her kesimde olduğu gibi basın yayın hayatında da bir kırılma yaratmıştır. İsyancılar, Tanin gazetesinin basıldığı matbaayı basmış ve buraya büyük zarar vermiştir. Matbaanın kullanılamayacak durumda olmasından dolayı yayın hayatına geçici bir süre ara veren gazete, bu süreçten sonra tekrar basılmaya başlamış ve dilini daha da sertleşmiştir. Özellikle II. Abdülhamid ile alakalı olarak kaleme alınan yazılarda, her şeyin sorumlusu olarak padişah gösterilmiştir. Yaşanan ikinci tasfiye sürecinde de aktif bir rol oynayan Tanin gazetesi, eski rejim taraftarlarının sistem dışına itilmesinde büyük bir pay sahibi olmuştur.

Tüm bu olaylar, Tanin gazetesinin sıradan ve normal bir gazeteden çok İttihat ve Terakki'yi yönlendiren, yeni rejimi savunan bir yayın organı olduğunu göstermektedir. Gazetenin başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın'ın İttihat ve Terakki İstanbul mebusu olması da, yayın politikası üzerinde etkili olmuştur. Bu açıdan bakıldığı zaman Tanin, rejimin avukatlığı rolüne soyunmuş, İttihat ve Terakki'nin bazı olumsuz politikalarını aklamaya çalışmıştır. Ancak gazeteye zarar verme potansiyeli taşıyan Matbuaat Kanuna en sert eleştiriyi de yine Tanin yapmıştır. Gazetenin 1908 ve 1909 yıllarındaki tutumuna baktığımız zaman, yeni rejimi yerleştirmeye çalışması da gözlerden kaçmamıştır. İttihat ve Terakki karşıtı bir tutum içine girmeye başlayan hükümetler gazetenin hedefi olmuştur. Kıbrıslı Kamil Paşa Hükümeti'nin düşürülmesinde Tanin'in oynamış olduğu rol, gazetenin günlük haber veren bir yayın organından çok daha fazlası olduğunu kanıtlamaktadır.

KAYNAKÇA

GAZETELER

Tanin Gazetesi, 1908 - 1909 (Tarih ve numaraları dipnotlarda gösterilmiştir.)

KİTAPLAR

AHMAD, Feroz, *İttihat ve Terakki*, Sander Yayınları, İstanbul, 1971.

AKŞİN, Sina, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Ve Terakki*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.

ATILHAN, Cevat, *Bütün Çıplaklığıyla 31 Mart Faciası*, Sinan Matbaası, İstanbul, 1959.

BENGİ, Hilmi, *Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın*, Atatürk Kültür Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2000.

BOZKURT, Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiye’de Benimsenmesi-Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

DEVELİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi yayınları, Ankara, 2010.

ENGİN, Vahdettin, *Rumeli Demiryolları*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.

GÜRESİN, Ecvet, *31 Mart İsyanı*, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1998.

HUYUGÜZEL, Ö.F., *Hüseyin Cahit Yalçın’ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1984.

İRTEM, Süleyman Kani, *Meşrutiyet Doğarken 1908 Jön-Türk İhtilali*, Temel Yayınları, İstanbul, 1999.

KABACALI, Alpay, *Başlangıcından Günümüzde Türkiye’de Basın ve Yayın*, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2000,

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi-İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı, (1908 – 1918)*, C.IX., Ankara, 1996

KARAL, Enver Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.V, Atatürk Dil, Tarih, Kültür Yüksek Kurumu Yayınları, Dizi:XIII., Ankara, 2010

KIRAKOSYAN, John, *The Young Turks Before The Judgment of History*, Sphinx Press, Moscow, 1992

KURAN, Bedevi, *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

KARS, H. Zafer, *Belgelerle 1908 Devrimi Öncesinde Anadolu*, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı – Türkiye İktisadi Tarihi (1500 – 1914)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

PETROSYAN, Yuriy Aşatoviç, *Sovyet Gözüyle Jöntürkler*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

SIBGATULLINA, A.T., TUROK, Kontakty, ROSSIYSKOY, Musulman, *I Osmanskoy İmperiy Na Rubezhe XIX-XX vv*, İstitut Vostokovedeniya Ran, Moscow, 2010.

ŞENTÜRK, M. Hüdai, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi*, TTK, Ankara, 1992.

TANÖR, Bülent, *Osmanlı – Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012

TEMO, İbrahim, RIZA, Ahmet, *Biz İttihatçılar*, Örgün Yayınevi, İstanbul, 2009.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye’de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)*, C.I, İstanbul, 1984.

TÜRKGELDİ, Ali Fuad, *Görüp İştittiklerim*, TTK Yayınları, Ankara, 1987

YALÇIN, Mustafa, *Jöntürklerin Serüveni*, İlke Yayınları, İstanbul, 1994.

YILDIRIM, Kadir, *Osmanlı’da İşçiler (1870-1922) Çalışma Hayatı, Örgütler, Grevler, İletişim Yayınları*, İstanbul, 2013.

YILDIZ, Özlem, *Osmanlı Devleti’nde Deniz Ticareti 1908-1912*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2014.

MAKALE VE DERGİLER

AKÇAY, Emre Yaşar, “Ermeni Sorununun Tarihsel Gelişimi ve Son Ermeni Açılımı”, *Gümüşhane Üniversitesi sosyal Bilimler Dergisi*, Gümüşhane, Haziran 2011, ss.23-32.

AKKUŞ, Turgay, “1909 Adana Olaylarına İlişkin Yargılama Süreci”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 10, İzmir, 2003, ss.1-4.

ALKAN, Necmettin, “ Emanuel Karasu ve II. Abdülhamit”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, Erzurum, 2008, Sayı: 1, s.185.

AYDIN, Mithat, “II. Meşrutiyetin ilanı ve İngiltere”, *Belgi Dergisi*, Denizli, 2011, Sayı: 1, ss.20-22.

AYSAL, Necdet, “Örgütlenmeden eyleme Geçiş: 31 Mart Vakası”, *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, C. 10, S.37/38, Ankara, Mayıs-Kasım 2006, ss.1-40.

BOYKOY, Seher, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Meclislerinde Ermeni Milletvekilleri ve Faaliyetleri” (1908 – 1912), *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*, C. IV. Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2007, ss.143-172.

Demir, Kenan, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve Gazeteler,” *Iğdır Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Iğdır, 2014, S.5, ss. 61 - 68

GÜNEŞ, İhsan, “II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları (1908-1918) ”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1990, Sayı:1, ss.171-269.

GÜRSOY, Bedri, “100. Yılında Düyun-u Umumiye İdaresi Üzerinde Bir Değerlendirme”, *Ord. Prof. Şükrü Baban’a Armağan*, İstanbul Üniversitesi-İktisat Fakültesi, İstanbul, 1984, ss.17-59.

GÜVEN, Melek Sarı, “19.Yüzyıl Osmanlı İdari Yapısı İçinde Ermeni-Kürt İlişkilerine Genel Bir Bakış”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, International Journal of Social Science, Number: 63, p. 341-358, Fransa, Winter II 2017, ss.341-358.

HÜLAGÜ, Metin, “1897 Türk-Yunan Harbine Kadar Osmanlı İdaresinde Girit”, *14. Uluslararası Türk İncelemeleri Kongresi*, Ege Üniversitesi, İzmir, 2000, ss.5-12.

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, “Bulgar Maddesi”, C.2, ss. 781-796.

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, “ Hareket Ordusu Maddesi”, C.16, ss. 125, 126.

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, “Meclis-i A’yan Maddesi”, C. 28, s.244.

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, “Mehmed Memduh Paşa”, C.28, s.416.

TDV İSLAM ANSİKLOPEDİSİ, “Rumeli Demiryolu Maddesi”, C. 35, ss.235-237.

KOÇ, Yıldırım, “II. Abdülhamit İttihat ve Terakki ve Osmanlı İşçi Sınıfı ”, *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Ankara, Kasım 2013, Sayı: 233, ss.1-5.

KÖSE, Osman, “Bulgaristan Emareti Ve Türkler (1878–1908)”, *Turkish Studies /Türkoloji Dergisi*, Ankara, 2006, Sayı: 2, ss.237-272.

KALABAK, Ali Yasin, “Osmanlı’nın Son Döneminin Sosyo-Ekonomik Buhranları ve Mali Emperyalizm”, *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* (The Journal of Social and Economic Research), Konya, 2014, Sayı: 27, ss.304-326.

KIZILTAN, Yılmaz, “I. Meşrutiyetin İlânı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı”, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: 26, Sayı:1, Ankara, 2006, ss.251-272.

MADEN, Fahri, “Arnavutluk’un Bağımsızlık Süreci (1877-1913)”, *Avrasya Etüdüleri*, S.38, 2011. ss.155-196.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Kırkbeşinci İnikat, , İçtima senesi: 1, Devre: 1, C.2, TBMM Kütüphanesi, Ankara, 11 Mart 1325.

NAKİBOĞLU, Aslıhan, YASA, Bengü Doğangün, BERKMAN, Ayberk Nuri, “İktisat Tarihinde Bosna’da Toprak Meselesi”, *PEK*, C.1, S.2, 2017, ss.53-65.

OĞUZ, Gülser, “Osmanlı Gazetesinin (1897 - 1904) Girit İsyanlarına Bakışı”, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* (KEFAD), Kırşehir, 2006, C.7, S.2, ss.89-111.

ORTAYLI, İlber, “Basra Limanı ve XIX. Yüzyılda Osmanlı-Arap Dünyası”, *Hacettepe Üniversitesi Türk-Arap İlişkileri Konferansı Tebliğleri*, Ankara, 1979, ss.221-232.

ÖKE, M. Kemal, “Meşrutiyet Dönemi”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.12, İstanbul 1989, ss. 253-277.

ÖKSÜZ, Melek, “Girit Meselesi’nin Belirsizlik yılları (1908-1913)”, *Karadeniz Araştırmaları*, Ankara, 2010, Sayı: 25, ss.93-114.

ÖZGÜN, Cihan, Osmanlı Ekonomi Politikğine Kısa Bir Bakış” (XVIII – XIX. Yüzyıllar), *Tarih Okulu Dergisi*, İzmir, 2014, Sayı:1, ss.5-17.

ÖZKAN, Ayşe, “Sırbistan’ın Bosna-Hersek Üzerindeki Emelleri ve Faaliyetleri (1878-1908)”, C.9, S.43, Volume: 9, Issue: 4,3 Nisan 2016, ss.854-869.

SAYGILI, Hasip, “Rumeli Müfettişliği Döneminde (1902-1908) Makedonya’da Yunan Komitecileri ve Osmanlı Devleti”, *Güvenlik Stratejileri*, İstanbul, 2015, Sayı: 21, ss.145-185.

SEMİZ, Yaşar, “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Konya, 2014, ss.217-244.

TURAL, Erkan, “II. Meşrutiyet Döneminde Devletin Restorasyonu Bağlamında 1909 Teşkilat ve Tensikat Kanunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, (Basılmamış doktora tezi)*, İzmir, 2006.

YALÇIN, Emruhan, “Şark Meselesi ve Emperyalistlerin Türk Politikası”, *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, Mersin, 2015, C: 2, Sayı: 4, ss.76-104.

TEZLER

Akçay, Erkal, II.Meşrutiyet'in İlk Üç Ayında Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin'deki Yazılarının Muhteva Analizi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 2000

Atalay, Necla, Dönemin İstanbul Basınında (Tanin Gazetesi) Lozan Müzakereleri, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 1998

Demirbağ, Hüseyin, Tanin Gazetesinde Ermeni Sorunu, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2008

Karaoğlu, İlhan, Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (1-300), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2011

Koyuncu, Nurhan, 1908-1914 Yılları Arasında Tanin Gazetesinde Çıkan Edebi Yazıların Toplanması, Latin Harflerine Çevrilmesi ve İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993

Mayak, Faysal, Tanin Gazetesine Göre II.Meşrutiyet Döneminde Osmanlı - Alman İlişkileri (1910-1912), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2008

Sezgin, Ufuk, Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (301-500), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2013

Uyar, Esin, Tanin Gazetesi - İnceleme ve Seçilmiş Metinler (501 - 700), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2011

Yazıcı, Emine Aygün, Tanin'e göre Balkan Savaşları'nda Yaşanan Mezalim ve Osmanlı Kadınlarının Faaliyetleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon, 2013

Yılmaz, Mustafa, Tanin Gazetesi İnceleme ve Seçilmiş Metinler (701-899 sayılar), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2013

سوخمی + پاره

جمعه ارتهسی

۱۳۲۴ خوز: ۱۴

۴ رجب: ۱۳۲۶

۱۴۰۱/۱۹۶۵

Tarih: 34/4

No: 34/4

مدير: حسين كاظم - سر محمد: حسين چاهد

مؤسسلي: حسين كاظم - تونق فكرت - حسين چاهد

عجل اداره:

باب عالي چاهد سنده - دائره عرصوه.

طيره ايچون بر سنده آيوه بدلي بوسته اجرتيه برابر: ۱۰۰ فروش.

تاريخ تاسيسي: ۱۳۲۶ - ۱۳۲۴

طنيره ايچون آق آق آيوه بدلي بوسته اجرتيه برابر: ۱۰۰ فروش.

سیاسیات

دائره

باب عالی ملکلی

باب عالی ملکلی «سراردن بری دوام ایدن بر مسلک سیاسی وارد کره آوروپا بلرجه مثل حکمه کیره مشور. بو مسلک تعریف ایده جک اگ مناسب تمیر «لبت و لعل» در. باب عالی اگ مهم مسئله لری بیله کولرجه، حق آبلرجه ساوا ساقلانده موقق اولور، بو خصوصه سدی توقیق چلهن حیران بر افیر ایدی.

ملک سیاسی مشروطیت اداره زمانده من، شیمیدی فکر خفیدن آزاده، بریت بر مسلک لازمدر. هیچ پر بلنک سوزدن شبه ایده ممل، بی شک خلوصه قاضی اعمار تردد ایله مبلر. باب عالی خارجه قاضی تعریف ایده سکی مسلکده بویه مره، ثباتکاره، منین اوقاق لازم کلدیک کی سیاست داخله سنده امانت عومیه سی، ساب ایتک ایترسه بو مسلک ترجیح اتملی، اسکی عومری، مضر تأثیرلی ایدیا اولونما لدر.

هله شو انقلاب کونزده ملک بویه شایان اعمار بر سیاست حقیقه حاجدر. قانون اساسی ک موقق تطبیق قویله سی اعلان ایلدیک کون کیمسه بولک جیته ایتمه ندی. هر کس بونی افکار نامی آوقق ایچون بر سینه عد اییدی. فرانسوزک دیک کی و خانلار کدی سوغوق سوون بیله قورقار. شمدی به قدر حکومتک هیچ بر اجرا آئنده خالص تیت آری کورده من خلیفک قانون اساسی اعلانی قدر مهم بر خدایه شبه ایله تاق ایچی طبری ایدی.

ایسته بو صیرده اگ مهم وظیفه باب عالی به ترتیب ایلدیوردی. ملک امینتی قازانه جی اجرا آت باب عالی در حال بوسلی اتملی، خلقی تطمین اتملی، بو حریتک جسدی و صحیح اولدیفه امنیت و بر دلی نیدی. بوقاقق حصوله کیتیمک ایچون سنلره، آبلره، هفتلره لزوم بوقدی. قمرات اداره ک اتملی سنلرجه مسامیدن سوکره انتظام کسب ایده بیلرجه طبیعدر. فقط اذهان نیدی، تطمین ایده سکی، قلبلره قناعت دائی کتیرجه جک اجرا آتک بر کونده اساسلی حاضر لانه بیلر. بو اساسلر اعلان اولتور، سوکره کال غیره اولتورک تطبیقنه بایلیردی.

حالی سوکره باب عالی اورتهده هیچ حکومت برقرن کی طاوراندی. سو قاقده یلکز مسرت آزلری کوردیور. حریت آوازلری مولاشور عینی زمانده حکومتک سکونه، قعدانته قاضی اندیشه لر اویانه رق شهر حامل اولیوردی:

عقروموی بیچین اعلان ایلمی؟ رکلا، دن دکتشدر لیدی؟ سرای ارکان مفسد می، منر پادشاهک یاندن اوزاقلاشدر لیدی؟

بو ذالری خلقی بحق ایراد ایلیور، جواب آماندن حکومتک جدیت مسلکندن شبه ایتکده حق قارایوردی.

نهات، حکومتک اداره مشروطیت ناس ایترکدن سوکره، قسماجر آق اوقاق اوزره شیطه نظارته حدی بک کتیر لیدی. بو ذهلری بوتون بوتون تشویش ایندی. خلقک تأییدلر واز کیمسه، لزومه دائر نیم تهدید آیمز نسر ایلمان بر امان رسمی بوتون شی رقت ده آرتیردی. هیز و کلانک اسکی اصولا، ایده ادمه ایتک قکر تده اولدیفته، آرقده آرقه بولالار جورولیکه دائر روایتر دولاشدی. بر جوق هیجان آتکیز خبری طوبولدی.

امانلیک بویه بر اتمله ذاهب اولفده، قی وار ایدی. نه اولدی؟ دیپور لیدی، وظلوه من سیاست سیمدن قوتلیدی؟ وکل دکتشدر لیدی؟ خارای یلکز حریتک آق طوبه طوبه سوبله. بیلیمکن باشقهر شینه، ثبات اولدی قی ایسته کورولیکه اوق. الزدن لقی قکر تده درلر؟ فقط ارقی حیا تری قدا ایدر، حریتچی و برمه زرا بر عزم ایله بر مانم قرار لر و بریلور، تمیزیل بیلدیوردی. حکومت سوسور لیدی. هله اورتهده قورق شایسته قلماشدی. ملک تریبه قظره سنده قضا اولسه ایدی شایان اسف وقمه ر ظهور ایده بیلیدی. اتمال ک شو طعلل نوزاد حریتی لکه لیمک ایچون بویه وقمه رده انتقار ایتمیلر. انسان حسن یتلرینه بر درلو امین اولامیورک!

ایسته بو انتقارلر، هیجانلر، عصیانلر ایچنده صبر سزلان خلق باب عالی اوکنده ایجاب اییدی. عقروموی اعلان اولفده، اجه اورادن ایرانه جق قیرنه عهد ایندی. بو خلقک مطالباتی تبلیغ کدن قومسینون عقروموی قی آجر اولفده، باب عالی به حاضر بولدی، عقروموی جوقدن باب عالی به تاریخ ایلمی، فقط مهود مسلک تاق حکما. نهدن بر درلو آجر اولفده ایچون دوشونتور، هوای حریتله مست اولش خلقک صبر و تحملده، آتله اولتور لیدی.

طریق شاهانه دن قانون اساسی اچکنله رعایت اولن جفته دائر قران کریم اوزرته بین ایلمش

دو بون رسماً تبلیغ اولمش اولسه خلق قایل دکل سترخ و مطمن اولامه هندی. خلق پادشاهک حسن یتنه امین اولدقن سوکره نظر سولیبانی کال سنده باب عالی به چوریدی. قی الحقیقه شو بملاشدن، شو مسلک سترکدن تولد ایده بیلرک قاتلرک تکمیل مستوقق بار عاید ایلی. طوبخانه مشیری، بحریه نظری و سازه کی نظارر حالا جاس و کلابه کایور لیدی. هیز رکلا، ویاستده بولان ذاتده داخل اولدیفی حاکمه بری بر لینه، متسلط مشولدر. هیز رکلا رئیس، ذک باشاری وح، راهی باشاری مجلس خاص رکلابه قول ایتمک، منک اونلره تحمیل ایتمکی یاز مسئولیتن بر پارچه سنده کنده سی یلکز یوردی. اگر او ذاتلری مجلسن جقار. قعدن عاجز ایسه کنده سی موقق ویاستده نه طور یوردی؟ عاجز کلسه - که بویه اولدیفی عققدره، چونکه ذات شاهانه قانون اساسی به رعایت ایده سکی مع القسم تأمین ایتشدر - حاکمه دکل رهفته، بر دقیقه بیله طونلایه جق آملری نه طوبور لیدی؟

شو، اتمک صرف غزیه منزلان سندر اولوب هیزت رکلابه داخل بولان ناموس ذالر مارقدن عینی سورتله محاکمه بورولدیکنی، ثبوت احوال دن اوقاق اوزره، مایه نظری پاشک استقلال نامی کور تریبه بولر. مایه نظری اداره، ایفده، موجب مؤامنه، براتشاده بولدیفی ایچون کل شیدیک جاس و کلابه کای، مننه دوذن وظیفه قی حقیه اغانن مامز کوردیک ایچون ترتب ایرن مؤامنه عطفیه به اشتراک اتمک اوزره، کیکلیور. هیزت و کلانک کنده ایچدن بولک شو آزاره اعتراض باب عالی کتک، شایان اسف بر منک تعقیب ایتمکی، حالا اسکی فکر لری، اسکی اولورلی، یلکوب آماندینی ثبات ایدر. مات ملککنک دومتی امین و متین الاره تودیع ایتکه هر زماندن زنده شودوره مجرانه حاجدر. کال ناره سولیه بیسایرک باب عالی کتک شو مسلکنده منات و قطیعت هیچ کور لیه بور. ذک پاشاک عزلی ایچون خلقک سو قاقده طو بلار ق شدتل حقاقر تدره بولسته انتقار ایتمیلر. خلک شو حقاقر تندن اوقاق بر حصه عیما باشقهر لینه سده اسابت اتمی؟ دون ذک پاشایه بایلان برلر ده بحریه نظریه بیلرجه جق. بونلر بویه ملک حقاقری آتنده از بدندن سوکره مجلسدن جقار لیه هفتلی، جور وده مشغن دیشر کیم برر برر سوکره جکی برده هیچ اولسازه ملق ک کوزه جابلرلی. موقق اتمارده وجودلری ملق کک زیاده داشتار ایدلری هپ برن آیتلانه ده ای اولما ی؟

سوکره، معاشات؟ هر کس بری برینه سو ریور، بز حالا بو دکر ستر آدمله بوزرجه لیر اور بر مچکی بز؟ بیبور. اورتهده اسکدن قلا، شمدیک حاله نظر ا بک ناص بر تنسیق معاشات قرار نامی وار. بو نه قدر قیصه دار اولسه به اساس اعتباریه قابل تطبیقدر. ملتن معاش نامیه بک، غرط باره لر آلانلر ساده کلانن عبارت کلسره مستشارلر، معاونلر، اعضا لر، مدیرلر، مکتوبچیلر، محاسبه جیلر، تکمیل سرای مسولوی تنسیق معاش قرار نامی سندن قات قات قورقده معاشاره مالکدر لر و بولر لری معاشلری هر ایده آبلر. منک طلیه بر نسوه تسلیت و بریمک ایچون مجلس وکلا ۱۱ نوزدن اعتباراً مشاورلر تنسیق معاشات قرار نامیه توفیقاً و بر بیلرک اعلان اتملی میدی؟ بولاساس بر کره اعلان اولدقن سوکره، تملاتی ایچون اوغرشایه بیلر دی. بر ملک کیزی قاتلی تدبیر لره اداره اولما یز، هله بویه اگ مهم زمانلره همه حال کال نامی تطبیقنه احتیاج اولور.

هر ب عزت لک، چرکس محمد ک محمد ک لک حالا سرای هاپونده بولند قری، عقرومویک اعلان ایلدیک، ذک پاشاک، راهی پاشاک به امنیت ایده بیلر میدی؟ اتمالک باب عالی به قلسه کنده یکندن هر کسک قلیه اتمشان. مجش بر اجرا آتده بولمیه سدی. فقط سلیم ماحمه، عرب عزت کیزی افکار عومیه دن فورق قق قاجیدیلر، نظار لر بری استغفا ایتدی. افکار عومیه بک تنسیق، غزیه لک طوبخانه مشیری دکتشدر بولرک بر لینه شایان امنیت ذاتر کتیر لیدی. معارف نظارته اقتدار و عزت بیلر نه ذلی حرمت اولان حق بک اتمدی تمین اولدی. چرکس محمد، کمان حالا مجلس خاسده امانتک - موقتا اولسون - تمید ایلی. بونلر به ای، فقط به ناص، کتیر لیه باب عالی کاتب ماینده.

حسین چاهد

بوگون، دون

بتون غزیه لک داخله نظار تندن شخص معاشلری واردی. بواره حق سکوت اوقاق اوزره و بریلور دینه مندی، چونکه سانسورده غزیه لری ذاتاً سوسدر مشدی. بیچاره کوبولردن بیک ظلم

Ek 2: Hüseyin Cahit Yalçın'ın 19 Temmuz 1324 Tarihli Tanin Gazetesi'nin İlk Sayfa İlk Sütununda Çıkan Siyaset-i Dahili; Bab-ı Ali'nin Mesleği Başlıklı Makalesinin kısmi transkripsiyonu

Bab-ı Ali'nin Mesleği

Bab-ı Ali asırlardan beri devam eden bir mesleki siyaseti vardır ki Avrupalılarca mesel hükmüne girmiştir. Bu mesleği tarif edecek en münasip tabir leyt ve lealle'dir. Bab-ı Ali en mühim meseleleri bile günlerce, hatta aylarca savsaklamaya muvaffak olur, bu husustaki muvaffakiyeti cümleyi hayran bırakır idi. Bu mesleki siyasi meşrutiyet idare zamanında devam edemez. Şimdi fikri hafiden azade, açık, serbest bir meslek lazımdır. Hiçbir devlet Bab-ı Ali'nin sözünden şüphe edememeli, niyetinin hulüsüne karşı izhar-ı tereddüd eyleyememelidir. Bab-ı Ali harice karşı takib edeceği meslek de böyle merd, sebatkar, metin olmak lazım geldiği gibi siyaset-i dahiliyesinde de emniyet-i umumiye'yi celb etmek isterse bu mesleği tercih etmeli, eski vehimleri, muzırr temenileri ebediyen unutulmalıdır.

Hele şu inkılab günlerinde memleket böyle şayan-ı itimad bir siyasete hakikaten muhtaçtır. Kanun-i Esasi'nin mevki-i tatbika konulacağı ilan edildiği gün kimse bunun ciddiyetine inanmadı. Herkes bunu efkâr-ı nasıl avutmak için bir sania addetti. Fransızların dediği gibi "Haşlanmış kedi soğuk sudan bile korkar." şimdiye kadar hükümetin hiçbir icraatında hulüs-i niyyet eseri göremeyen halkın Kanun-i Esasi ilanı kadar mühim bir hadiseyi de şüphe ile telakki etmesi tabii idi.

İşte bu sırada en mühim vazife Bab-ı Ali'ye terettüb ediyordu. Millet'in emniyetini kazanacak icraata Bab-ı Ali derhal tevessül etmeli, halkı tatmin etmeli, bu hürriyetin ciddi ve sahih olduğuna emniyet vermeli idi. Bu kanaati husule getirmek için senelere, aylara, haftalara lüzum yoktu. Teferruat-ı idarenin ancak senlerce mesaiden sonra intitam kesb edebileceği tabiidir. Fakat ezhan-ı nası tatmin edecek, kalblere kanaat-i daimi getirecek icraatın bir günde esasları hazırlanabilir. Bu esaslar i"lan olunur, sonra kemal-i gayretle onların tatbikine bakılırdı.

Halbuki Bab-ı Ali ortada hiç hükümet yokmuş gibi davrandı. Sokakta yalnız meserret eserleri görülüyor. Hürriyet avazeleri dolaşıyor aynı zamanda hükümetin sükutuna, fıkdanına karşı endişeler uyanarak şüpheler hasıl oluyordu:

Afv-1 umumi niçin ilan edilmedi? Vükela neden değişmedi? Saray erkan-ı müfsidesi neden padişahın yanından uzaklaştırılmadı?

Bu sualleri halk bi-hak irad ediyor, cevap almadığından hükümetin ciddiyet mesleğinden şüphe etmekte hak kazanıyordu. Nihayet hükümetin idare-i meşrutiyet teessüs ettikten sonra mukaddime-i icraatı olmak üzere Zabtiye Nezareti'ne Hamdi Bey getirildi. Bu zihinleri bütün bütün teşviş etti. Halın nümayişlerden vazgeçmesi lüzumuna dair nim tehdit amiz neşredilern bir ilanı resmi bu teşevvüşü bir kat daha arttırdı. Heyet-i Vükela'nın eski usül istihbadı iade etmek fikrinde olduğuna, arkadan arkaya dolaplar çevrildiğine dair rivayetler dolaştı. Birçok heyecan engiz haberler duyuruldu.

Ahalinin böyle bir ihtimale zahib olmakta hakkı var idi. "Ne oldu?" diyorlardı. Mazlumin-i siyasiye hapisten kurtuldu mu? Vükela değiştirildi mi? Hayır! Yalnız hürriyetin adını duya duya söyleyebilmekten başka bir şeye nail olduk mu; işte görülüyor ki onu da elimizden almak fikrindedirler; fakat artık hayatımızı feda ederiz, hürriyetimizi vermeyiz! Bu azim ile birtakım kararlar veriliyor, tertibler yapılıyordu ve hükümet susuyordu. Hele ortada kuvve-i zabita kalmamıştı. Milletın terbiyye-i fitriyyesinde noksan olsa idi şayan-ı esef vakalar zuhur edebilirdi. İhtimal ki Şu tıfl-ı nev-zad-ı hürriyeti lekelemek için böyle vakalara da intizar ettiler. İnsan hüsn-i niyetlerine bir türlü emin olamıyor ki!

İşte bu intizarlar, heyecanlar, asabiyetler içinde sabırsızlanan halk Bab-ı Ali önünde ictima etti. Afv-1 umumi ilan olunmadıkça oradan ayrılmayacaklarına ahdedti. Bu halkın mutalebatını tebliğe giden komisyon afv-1 umumiye amir irade-i seniyyeyi çoktan Bab-ı Ali'de hazır buldu. Afv-1 umumi çoktan Bab-ı Aliye tebliğ edilmişti. Fakat mahud meslek temenni-i hekimaneden bir türlü ayrılamadığı için düşünüyor, heva-yı hürriyetle mest olmuş halkın sabır ve tahammülüyle, ateşle oynuyordu!

Taraf-ı şahaneden Kanun-i Esasi ahkamına riayet olunacağına dair Kur'an-ı Kerim üzerine yemin edilmemiş ve bu yemin resmen tebliğ olunmamış olsa halk kabil değil müsterih ve mutmain olmayacaktı. Halk padişahın hüsn-i niyetine emin olduktan sonra nazar-ı muahezeyi kemal-i şiddetle Bab-ı Ali'ye çevirdi.

Filhakika şu bataetten şu mesleksizlikten tevellüd edebilecek fenalıkların tekmil mesuliyeti Bab-ı Ali'de dedi. Tophane müşiri bahriye Adliye Nezareti vesaire gibi nazırlar hala Meclis-i Vükela'ya geliyorlardı. Heyet-i Vükela, riyasette bulunan

zat da dahil olduğu halde biri birilerine müteselsilen mesuldürler. Heyet-i Vükela Reisi, Zeki Paşaları ve Rami Paşaları Meclis-i Hass-ı Vükela'ya kabul ettikçe milletin onlara tahmil ettiği bar-ı mesuliyetten bir parçasını da kendisi yükleniyordu. Eğer o zatları meclisten çıkarmaktan aciz ise kendisi mevki-i riyasette ne duruyordu? Aciz değilse -ki böyle olduğu muhakkaktır. Çünkü zatı Şahane Kanun-i Esasi'ye riayet edeceğini maal kasem temin etmiştir. Mecliste değil bir hafta, bir dakika bir tutulmayacak adamları niye tutuyordu? Şu muahezenin sırf gazetemiz lisanından sadır olmayıp Heyet-i Vükela'ya dahil bulunan namuslu zatlar tarafından aynı suretle muhakeme yürütüldüğünü müsbet ahvalden olmak üzere maliye Adliye Nezareti Paşa'nın istifanamesi gösterilebilir. Maliye Adliye Nezareti idare-i sabıkada mucib muaheze bir irtışadda bulunduğu için değil Şimdiki Meclis-i Vükela'yı uhdesine düşen vazifeyi hakkıyla ifadan aciz gördüğü için terettüb eden mesuliyet-i azimeye iştirak etmemek üzere çekiliyor. Heyet-i Vükela'nın kendi içinden yükselen şu avaze-i itiraz Bab-ı Ali'nin gayet yanlış, şayan-ı esef bir meslek takib ettiğini, hala eski fikirleri, eski usulleri silkip atamadığını isbat eder. Millet memleketin dümenini emin ve metin ellere tevdi" etmeye her zamandan ziyade şu devre-i buhranda muhtaçtır. Kemal-i teessürle söylenebilir ki Bab-ı Alinin şu mesleğinde metanet ve katiyet hiç görülemiyor. Zeki Paşa'nın azli için halkın sokakta toplanarak şiddetli hakaretlerde bulunmasına intizar ettiler. Halkın şu hakaretinden ufak bir hisse acaba başkalarına da isabet etmez mi? Dün Zeki Paşa'ya yapılan yarın da bahriye Adliye Nezareti'ne yapılacak. Bunlar böyle milletin hakareti altında ezildikten sonra meclisten çıkarılacakları, çürük, müteaffin dişler gibi birer birer söküleceği yerde hiç olmazsa en göze çarpanları, mevki iktidarda vücutları milleti en ziyade dağdar edenleri hep birden ayıklansa daha iyi olmaz mı?

Herkes birbirine soruyor: Biz hale bu değersiz adamlara yüzlerce lira verecek miyiz diyorlar. Ortada eskiden kalma, şimdiki hale nazaran pek nakıs bir tensiki maşat kararnamesi var. Bu ne kadar nakisadar olsa yine esas itibariyle kabil-i tatbiktir. Millette maaş namıyla pek müfrit paralar alanlar sade vükeladan ibaret değildir; müsteşarlar, muavinler, azalar, müdirler, mektupçular, muhasebeciler, tekmil saray mensubunu tensik-i maaş kararnamesinin kat kat fevkinde maaşlara maliktirler ve böyleleri maaşlarını her ayda alırlar. Bu esas bir kere ilan olunduktan sonra tatbik için uğraşılabilirdi. Bir memleket gizli kapaklı tedbirlerle idare

olunamaz. Hele böyle en mühim zamanlarda behe-mehal efkar-ı nası tatmine ihtiyaç vardır.

Arap İzzetlerin, Çerkez Mehmetlerin, Tahsinlerin hala Saray-ı Hümayun'da bulduklarını afv-ı umuminin ilan edilmediğini, Zeki paşaların, Rami paşaların vesairenin değiştirilmediğini gören halk Bab-ı Ali'ye emniyet edebilir miydi? Nazırlardan biri istifa etti. Efkar-ı umumiye'nin tazyiki, gazetelerin lisanı şiddetini artırdı. Bu sayede zabtiye nazırı, Tophane müşiri değiştirilerek yerlerine şayan-ı emniyet zatlar getirildi. Maarif Nezareti'ne iktidar ve meziyatıyla nail-i hürmet olan Hakkı Bey Efendi tayin olundu. Çerkes Mehmed, Kenan tebid edildi. Bunlar hep iyi, fakat yine nakıs. Hala Meclis-i Has'ta ahalinin -muvakkaten olsun- itimad edemeyeceği kimseler var. Arab İzzet gittiyse hala başkatib mabeynde.

نسخه سی (۱۰) یاره

۱۳۲۴ : رمضان : ۱۳

۲۶ : یول : ۱۳۲۴

مدیر : حسین کاشم - سر محرر : حسین چاهد

محل اداره :

باب عالی جاهد سنده - اداره مخصوصه :

مشره ایچون برسنگ آیه یی بلدی پسته اجرته برار : ۱۵۰ غروش.

طنین

نسخه سی (۱۰) یاره

۱۳۲۴ - ۱۳۲۶ : ریحی سنه : نوسرو ۷۰

مؤسسی : حسین کاشم - توفیق فکرت - حسین چاهد

محل اداره :

باب عالی جاهد سنده - اداره مخصوصه :

مشره ایچون برسنگ آیه یی بلدی پسته اجرته برار : ۱۵۰ غروش.

بیانات

داخل

آوستریا اتمعه سی آلمانکن

عظایرک سکون ایلمده سیلیشمه محتاج اولمقاری شو سرمهده نای، سردار برحرس ایله سینه هرک اوزونه سادیران آوستریاکی چوروک شاهلری آلمانکن

عظایرک عموم مدنی دولتلردن، مدنی ملکلردن سن نیت، تفسیق و کسب جمع بکلکاری بر سرمهده، حب نفس مله تشابه بر ذمه اولان آوستریاکی قالب شاهلری آلمانکن

عظایرک حکومت و اداریلری عدالت و سفاک نیت اساسلریه پنا ابات ایچون چالیشرکن داخل بر قارعتاق، خلجی بر حرب چیتا ردهق استبدادک امانسی تاین اباتک فکره حتی، الساسی، نهسی آقار آتله آلمان آوستریاکی سردار شاهلری آلمانکن

اوت، آوستریاکی نکلپوسه، قاش، آراب، چوراب، شدر، قابه هوج بره بر خانیل ایلمه و بره بکلکاری بوگون آوستریا کوسترهکی بونکلکن، نرسلکن، مدینک ویدالی قاربتسده، لطف و محول و حقیر ایله عکسکنده طوطور برری ستکری قاپ، کنیدی چوروک، دیارناز، ایسه پارامان شاهلری ده پارا لرزمده، کلانرزمه اوله حقیر، فیصل طورسون، بر خانیل پاری آرق سارنیزک ملشیزک شسقی اولان او حریص اولمشه سوسامش آره کسین، شسیده به قدر هدی، سردار ساسلرله عکسکنری خواجه کسملاری، چالیشر، قازانی، اوستریاکی چالی جباری طوطور ردهق، شاکتیزده اک چوق آوستریا اتمعه سی صلیبیدی

بولن سوکره صلیبامین، دیلمک؛ خاره، بوگون سزاک فرستدن استلامه سکنه مسنه پوتینه کوره قاری نه قدر طرقت ایپورو، سنی سزک فرقه لوزدن چیشمش ماره زده سزده او قدر طرقت ایپوردا و آیلیم، بزم بویمک بحرانی، اک نازک ردهق سزده لوزکنده باساروق، ونازمزی صدهق، کندی حیده دانه ناملر لویه شترک ایستک خیانت آری کوسترن، حیبات اسناسین آقار آتله بیکنه آوستریا بوگون ایاتک ضربه بقایان عالم تجریده اولم، چونکه اولرک جانیلیمده، ظاهر آمدن کوزوکورده داخل ایلمکیز کوره مداحه ایدور، سزه سالیتم

مدینت، حقایت معالیری و توفیق، حقیقته آوادقاری نیت بر شتمت خلیبده، اولرک ایچون زنده کنیدیله، بوشین قتلارندن صیوم ایلمک و ناکت و قایمه منتظر اولمک، حاضر لایلم، اردومن ابات فرستده وطن ایچون فدای جان ایلمه کله سله بکل-سین، اولرک سفاره برپون کله، صوصق سریمی کیشیدور، بوگون عتباتلرکده، بر موجودی دادور، عتباتلرکده مشروح بریایه امن و اوردور، عتباتلرکده هیچ بر زمان حرب ایستهمز، بز قنه سوسامش دکان، عسکرلر بری لرشمز کوستره هوج و زعمان مجاویز بر سره کیشیدور، ایلمک دور کسولکن مسوکره، حب نفس مدینت و ضعیفیز، اوت، سیکل اداره اردومن، مدافعه و مله ایجاب ایستیک زمانها رحله بولم برامشدر، بوگون فرمات ندیر سزک، حاضر لفسرلی قریق اولمق قایرش، دولت فلا کنندن فلاکنه اوزغاش، حب نفس ملت جرعه دار اولمور،

قطق هددرمه دستاره، بوگون کوزیورده حتی قولدن عیارلر، قوشه، اشغالریه کورکن بر حکومت ایسته لویه قدر ایشلر بر سزرا ایله انکوزن حکمرانی آیدور، وسوکره سزه درکنمن، خیر اولمقن سنا ایپوردا آوستریا سفیری ملرک بالادین

حاضر لریک بیانه وقت ایلمک بوتمک نای استیفاف و استیزا یاره ایلمهک بر خلیبری فیصله اوق، بوگون اولمق، غرق اولمق، ملاق بر فلاکت حاضر لایمه بکلپور، ملرک بالادین دیورده :

آوستریاکی بوسته هر کسی کندی شلکنه الحاق ایلمک بولنده انضام ایلمک فرار ایله حاسس اولان حال ثابت واضح و سرحدر، آرتق کیمسه حکومت شوعاعت رکیلمه نته بر قسبی، فریضا سسلاریک شهری اوزورده برنام آتالی بوکندی سوه به بکلور.

سقیم حاضر لریک تراکتلری مانع اولمیش اوله ایلی اجمالی کوس نزلک بو حرکت عالیجانا، سندن طولای ترکرک آوستریا شندار و مدیون شکران قناری ایچولیمه بکلپور، علاوه ایلمه بکلر دی، مع نایه آوستریا ایچون سله بر بولمک اولان سکی یلار سناجانات زده ترک ایلمش اولدیقنی سیکلرک طرقلری بو انطاوک بری غویور.

بز بو بیانات حقیق ستراری آتلایم، اسکدن دوله مالق و نیکو لطفان، ایلمتراق عد اولوروی، قطق، اله بران و سسلک سلیبسی لوق آوره دن قالدشدر دیلیوری، آلمانیم، خلوص نیت مغفوت

کساک؛ نای تمیزی الان یلان ایله، مراد قدر بوسوق حتی کوزیورده هیچ بر زمان ناسیات دوله ناک امانسی لشیکل ایچکن نای قالدشدر، حکم هر وقت ناسیات لشکره، بنا علیه قوی اولق ایچون هر وقت لازم ایسه بلارده بردهق به بردهق به نای ایچون یلیم، طایر اولمندن بری سنیقات و اصلاحات عسکرینی هر شیه قدیم ایلیوری، بزه هر شیدن اول حیثت مله لاندور، حریت ملیه عسکر عتباته ایلمه بکلور، عسکرلری، اردومن قوتلر بره مله توفیق اولماید، آوستریاکی میرانی یلان سق سلسلک اوزونه سیکلر ایچون چوق بکلکک حاجت قالا به منور.

مشابه باشل زده بیون دستور حرکت اولمایدور، سینه علی، بوگون آوستریاکی عهد ککلکنی بلار اباتک حرکت خود سراسیه برلکله، راجن مصلحه ادرسه و لطف لایمش اولان دولته نای ایلمدر، کرکنتره ماصوران، خدن آیران، نیچیه منظر اولور، نیچیه حسیزی محافظ ایلمک اوزورسه او زمان و ملک منافعه اک موافق مسکی دوشونور، فقط هر طله منافعلی کلیمدن بیقرارماز، سکت ظاهر من آتله بو دانسا قلابی یارن صالار، زده فرست بکلر.

قطق شسیدین ایلیم ایلمه بکلر بر خط حرکت وار، اوده آوستریا اتمعه قاری شیر خصوصیه، بوغوزه و یق، ایق، ایق آوستریا شاهلردن هیچ بری سناون لایمدر، چیلیر آسره لریک بعضی حرکتلر منقل اولمق انضام ایلمدر، نکلنریه آسره ایلمه، سوه قایلر، بو حرکت و نظیر یانه زده نوره امتثال اولسون، آناهیم، نادی، قا، چوردهک، قالب آوستریا اتمعه من آیزدن، اوستیزدن آتم، مجازلر من و ردهقری سید، زشاری بوزسوزار، اوستیزدن هیچ بر شی کیرمه سبتار، بز اولماری داخله یایمشه چالیزه، نضه یاره بریزه، ایجاب ایدرسه هیچ لذت، قطق بوشن سکره اوستریا بر اولق و رهمه، عتباتلرکده حبت و حبه بوگون زده بوچه بر حرکتله اشهار قریق سراسیوردا

حسین چاهد

مسائل مهمه داخلیه

کریمک الحاق خبری

ناخوش خبر بری دی ایپور، یلار اریغی بلارک سکلان، حالی کوی بوسته هر سیک الحاق، بوگون زده بونلستان اتحالی، اداره چندمه مشروطه مال آتله

عظی قان آکساری اولرکک چالشمده بز بد بدخواه بوکلری قوشیدر یورده، آتلی کوزوکورده، یاینگک اداره شولی توسیع ایپور، واننا قندی و نه سندن، ایق اون سندن بری عسکرلری جزیره من چکلر دیر، بر نک مأمورن قلمدی، دولترک اوردوکی حتی حاکمه لایلمه ک حاکمات جان کلاما مقفود، یلکن نیا بر قی و ریجسی اولورده بر عتباتلری - اردومساکرا حقیقته عسکرلری آتله - توج ایپور، اداره ساسه دولی مولدن موه سوز کلدیک زامان بو جزیره ده کرک شریک کرک الم قایرش ملت عتباتیه یکه عالی اولورمش اولان و عتباتیه حریصه عتباتیه سلیمش ایلمی، عودا کریمه بلارستان کی، زده ایق شریک اولی، بوت و هرملکی عتباتیه کله اجزای منده ساندور، فقط فلا اولیسی؟

مطوم اولمق اوزورده، دور سناق عسنا بو جزیره واقع اولان تجاروت یوق ایچون بر چوق کسکلرین، بر چوق تردهون، بر چوق بکلرین سوزکره نایت ایق کیکه سناجیه، اوق یایمشه باشه سزده قانیجه حرق کوزه لبرمش، مطور اردومن سناجیه کشت و تکرار ایشلر ایلمی، ناک و شالی عسکرلر من فوره کلیدی شط ایله آتله کن بری ملوته بکلنجه، بونلستان خود ناخوش اولماری و اسوس میسکن عسکرلری بری آتلی، جزیری کله ایلمش ایلمی، بوزده هم حتی، هم قوت بزم ایلمی، بونلستان هیچ بر سید ایپور، کندی لوزدن عتباتیه، اوغورنده او قدر جان و مال تلف ایلمکیز جزیره لری سناجیلیم، مجاوردن، مدخله اسلیسندن عالی اولمق کاکان محافظ اولمایدور، هم نای کله هم هر قوی ایلمز، سرب اولان عتباتیه قایدردق، بوغرسه سلیبیه تاریخ بیسم اقام و روه کله فقط اورویک اولدکن، بشم مرغ مصلحه غدیره دیلمنلر من طرفدن ارتکاب ایلمن، عسنا آوره عتباتیه ضمه علاوه ایچکن ممکن کلدور، اوت، کریم ایچون حرب ایتمش ایلم، قطق حرب ایچون، عتباتلرکده اول زکندی کندی عتباتیه حکومت ایدرسه دهجه سراسلک شردمه کله کریمه چیشمش اوزونه سیکلرک خون نسقی ایچکنک باشه، هوج بر ستمده اقدار و عزیت کوسترن حکومت سناجیلر سناجیلر من، الم برار شنت اولماری جان دولترک قوجاقه موشن ایلمی، ایکی سینه

Ek: 10 1909 yılı Tanin gazetesinde yer alan Nestle Çikolata Reklamı

نستله

« نستله » اسمی بتون عالمده معروفدر. « سودلی
اونی وسودخلاصهسی » نك حائز اولدینی
بی همتا جنسی سایه سنده « نستله » اسمی
هیچ بر والده یه نا معلوم دکلدن.
« نستله » قابریقه سنك بواسر حقتده قزائمش اولدینی
نام وشهرتده بر نقصان وارایدی یعنی:
« نستله چوقولاتهسی »
بو چوقولاته دخی شمدی اعمال اولتقمده ودنیانك
هر طرفنده مظهر رغبت اولغه باشلامشدر .

NESTLÉ

Ek: 11 1909 yılı Tanin gazetesinde yer alan korse reklamı

دیز باغلی صحی قادین قورسهسی

غایت نافع بر شکل جدیدده
بولندیفندن بطنه تضییق اجرا
ایتمه رك استناد ایلر .

محل فروختی

ساطان جمای جاده سنده
کمال عمر بقیچه قپوسنده میدانجوق
جاده سنده مپیاره مغازه لرینده
بولور .

فیاتی

اون درت غروشدر . ۱۰

Ek: 12 1909 yılı Tanin Gazetesinde yer alan güzellik kremi reklamı

قره ماك استعمالندن سوكره قره ماك استعمالندن اول

قره م فلورا : شيمدى به قدر موجود اولان قره م لرك
كافه سنه فائدر . جلد طراوت و لطافت مخصوصه
ودائمه بخش ايدر : يوزده كي چيل لسكره ، يوزده
شيقلقلى محو والتهايلرى تسكين ايدر وقره م بلقلى
ازاله ايدر . بو قره مى بر دفعه استعمال ايدنلر
بر دها واز كچه سنلر .

يوزده فلورا : موجود يوزده لرك لك لطيفيدر .
پكانه محل فروختى : طويدن وپرا كنده اوله رق
ساطان جمائى جاده سنده ماجد عمده قره م قاش نجار .
تخانه سيدر . جله به معروف اولان بو نجارخانه ده
هر نوع اشياى تحايه منشى ساتلقدهدر .
عموم تركيا ايجون آجنته سى : فاطمه موصوق
نيقولا فرينقودر .

Ek: 13 1909 yılı Tanin gazetesinde yer alan Pertev güzellik kremi reklamı

۳۳ نوسونى دائره در . مجريه مجانا .

ببقدره
شورومات . وودونكون
مدرسه خدمت . . .
يا ببقدره مجانا نوسونى دائره در .
حسين بياهد

حسن احترام و محب
اکثر اردو
قوتنده ، بر موق
اکثر پست و
ممرکه سياست
طرقى التزامه عجب
پوتون و طلك معز
ناموس و استقلال
مدانى اولور . در
ايدنجه كندى آد
پوزولور . اطاعت
بر اردو ايشه آرق

